

DORIN ȘTEF

ANTOLOGIE DE FOLCLOR DIN MARAMUREȘ

ARGUMENT

În anul 1980, Asociația Etnografilor și Folcloriștilor din Maramureș izbutește să publice, sub egida Centrului Județean de Îndrumare a Creației Populare, prima (și cea mai izbutită până în prezent) *Antologie de folclor din județul Maramureș*. Proiectul a fost condus de prof. **Ion Chiș Șter**, iar din colectivul de redacție au făcut parte Pamfil Bilțiu, Ion Bogdan, Mihai Dăncuș, Vasile Latiș, Vasile Leschian, Gheorghe Pop, Mihai Pop și Nicoară Timiș. Un demers necesar în contextul în care trecuseră 74 de ani de la publicarea primei culegeri de folclor maramureșean (Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureș*, în *Analele Academiei Române*, seria II – Tomul XXVIII, 1905-1906), iar în acest interval de timp au văzut lumina tiparului circa 20 de culegeri de folclor.

Autorii *Antologiei* au ajuns la concluzia că cercetările locale se află în impas, deoarece acestora “de multe ori le lipsește viziunea de ansamblu asupra fenomenelor de cultură populară pe arii mai extinse” (Ion Chiș Șter, *Antologie...*, 1980, p. 47). Lucrarea, dedicată în exclusivitate folclorului poetic, avea, printre altele, misiunea să suplینească și acest neajuns. Criteriul de bază a fost **reprezentativitatea** textelor. Au fost selectate 651 de piese din toate zonele etno-folclorice ale actualului județ Maramureș.

Din 1980 până în prezent nu am consemnat decât o singură lucrare cu caracter antologic, respectiv *Folclor din Maramureș (Folklore from Maramuresh)* - ediție bilingvă (româno-engleză) realizată de **Ana Olos** (Editura Ethnologica, Baia Mare, 2004). Cele 69 de texte antologate au fost selectate din cele mai importante colecții apărute până atunci.

Numai două antologii într-un parcurs de o sută de ani de folcloristică maramureșeană. Socotim că e puțin în raport cu potențialul acestei zone extrem de bogate din punct de vedere al culturii tradiționale. Lipsa sintezelor, a corpusului speciilor folclorice din această zonă, a tipologiilor, a monografiilor tematice și a antologiilor realizate după varii criterii au facilitat tipărirea unor colecții de folclor care s-au evidențiat prin cantitate și mai puțin prin calitate. Numărul sufocant de “variante” va îngreuna mult operațiunea de tipologizare, respectiv de selectare a Corpusului.

*

Prezenta antologie a fost realizată pornind de la o notă din celebra lucrare *Graiul și folclorul Maramureșului* publicată de **Tache Papahagi** în 1925:

“Cu drept cuvânt s-a spus chiar de către poeții consacrați care au cântat și s-au inspirat din viața poporului că «**graiul poporului nu e sărac, este foarte plastic și foarte poetic**». Aceste calități sunt însă în strânsă legătură cu însuși sufletul creator al poporului, așa că - raportându-ne în cazul nostru la

maramureșean – sufletul lui nu e străin de **preocupări artistice în plasticizarea frumosului**, chiar atunci când deprimanța sufletească e absolut prozaică” (vezi ed. 1981, Editura Minerva, București, p. 127).

Profesorul, de origine maramureșeană, **Mihai Pop** a generalizat la un moment dat această idee, afirmând că versurile populare sunt, fără îndoială, **gradul cel mai înalt de desăvârșire artistică** la care a ajuns poezia românească, înainte de a fi scrisă.

Prea rar s-au remarcat, de către cercetători, “preocupările artistice în plasticizarea frumosului” a maramureșenilor și a transilvănenilor în general. De cele mai multe ori se evidențiau performanțele privind conservarea anumitor motive folclorice, prezența unor arhaisme în texte ori aerul medieval al producțiilor. **Sanda Golopenția** scria: “Maramureșul este recunoscut ca reprezentând o tendință minimalistă. Textele orale ale locului tind să fie scurte și percutante, evocând adesea haiku-ul; le lipsește desfășurarea exuberantă și insistența care se asociază, de pildă, cu tradiția oltenească din partea de sud a României” (introducere la volumul *Folclor din Maramureș*, de Ana Olos, 2004, p. 13). Textele ardelenesti se deosebesc și de cele moldave, unde, recunoaștem, ating desăvârșirea artistică.

Stilul concis, adesea laconic, denotă în primul rând capacitatea de a esențializa mesajul, uneori de a-l încifra prin metafore bine ticluite, renunțând de la început la repetiții gratuite și balast.

În acest context, observația absolut sinceră și dezinteresată a lui Tache Papahagi, de la începutul secolului trecut, merită o demonstrație pe măsură, astfel încât am gândit o antologie de folclor maramureșean al cărui unic criteriu de selecție este **valoarea artistică**.

În *Antologia* din 1980, Ion Chiș Șter ținea să precizeze că “din punct de vedere al ingeniozității și plasticității expresiilor, s-ar putea spune că nu există text în antologie care să nu conțină măcar 1-2 versuri izbutite. Astfel încât cititorul să se poată delecta cu o poezie bună...” (p. 49). Lucrarea de față își propune un target mai ambițios: fiecare poezie, în întregul ei, să fie izbutită din punct de vedere artistic, chiar dacă 1-2 versuri ar șchiopăta.

De aceea, clasicul criteriu al **reprezentativității** a fost activat doar în subsidiar, pornind de la convingerea că din nici o antologie nu pot lipsi anumite piese folclorice precum: *Crăciunul cel bătrân*, *Păcurarul sătul de oi*, *Merele căpătate de la soare*, *Metehăul*, *Mândră floare-i norocu*, *De-aș muri primăvara*, *Trei cocoși negri*, *O, moarte, ce ți-aș plăti*, respectiv *Soarele și Luna*, *Balada lui Pinte*, *Horea lui Ion Berciu*, *Meșterul Manole*, *Colinda Cerbului*, *Miorița*, *Mă luai, luai...* . La această atitudine ne îndeamnă prof. Mihai Pop atunci când afirmă că “... în poezia colindelor din Maramureș există *Miorița*, *Meșterul Manole*, *Soarele și Luna*, colindele cu *Cerbul șamd* (...). Aceste colinde sunt, în fond, forme poetice ale unor vechi rituri” (Calendarul, Baia Mare, 1980, p. 7).

*

În 1963, **Ovidiu Papadima** publica o antologie de lirică populară cu titlul *Cu cât cânt, atâta sunt*. Cu acel prilej, cercetătorul a opinat că etimologia cuvântului **antologie** pornește din grecescul **anthologion** (anthos = floare și legein = a alege) și nicidecum din latinescul **florilegium** (flos, floris = floare și legere = alegere). Prin urmare, susținea Papadima, alcătuitorul unei antologii a fost văzut ca un îndrăgostit de frumos. La fel ca iubitorul de frumuseți florale, autorul unei antologii parcurge

întinderi mari din domeniul artei literare, culegând și privind împreună ceea ce îi încântă simțul artistic și sufletul.

Realizând lucrarea *Istoria folcloristicii maramureșene* (Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006) m-am aflat în ipostaza de a parcurge aproape în totalitate colecțiile maramureșene de folclor publicate în volume sau în periodice. Am selectat, în vederea antologării, acele texte care mi-au încântat “simțul artistic și sufletul”. Criteriul ales este unul, prin excelență, subiectiv și, deci, amendabil.

În privința titlurilor, împărtășesc opinia lui Ion Chiș Șter, care a afirmat că “atribuirea de titluri este un artificiu al cercetării” (*Antologie*, 1980, p. 50), dar nu am recurs la eliminarea acestora, considerând că textele trebuie particularizate nu numai prin cifre, ci și prin titluri (care să substituie în mare măsură numele tipului sau a subtipului).

În fine, un alt aspect de care am încercat să țin seama este ceea ce Sănda Golopenția numea “**imersiunea în cultura populară**” a textelor, aspect neglijat de antologiile anterioare. Sigur, e greu, dacă nu imposibil, să reconstitui contextul original al fiecărui text, dar anumite piese conțin elemente care, decodificate fiind, pot contribui la construirea unei percepții apropiate de realitatea care le-a generat. Aceste definiții, la care se adaugă mărturiile ale performerilor, documente lingvistice, relatări ale cercetătorilor sau analize pertinente ale unor texte, presărate de-a lungul antologiei, încearcă să ajute cititorul mai puțin avizat să se familiarizeze cu “liniile directoare” ale culturii tradiționale maramureșene. Demersul încă e timid, ținând cont de performanțele tehnicii actuale, cu ajutorul căreia se pot oferi spre “consum” produse cu aplicații multimedia (sunet, imagine și text), chiar și în domeniul antologiilor de folclor. Cu atât mai mult cu cât, se știe, poeziile populare nu se recită, ci sunt însoțite de muzică (sau de ritmuri sacadate în cazul strigăturilor).

*

Despre **identitatea culturală** a Maramureșului s-a scris suficient, convingător și argumentat. Pornind de la acest aspect s-a născut ideea unui proiect numit **Monografia Maramureșului** (demersul datează din prima jumătate a secolului al XX-lea). Concret, s-a făcut prea puțin. Însă în contextul politic actual - vezi integrarea României în structurile Uniunii Europene - poate că nu ar fi inutil să se reia și să se finalizeze acest proiect, deoarece **Maramureșul este un brand** la mare căutare în țările apusene. Antologia de față își propune, prin modul de abordare, să contribuie la definirea componentei spirituale a acestui brand. În plus, într-o Europă multiculturală, fiecare regiune trebuie să-și definească particularitățile și să le promoveze cu tărie pentru a evita asimilarea culturală.

Piese din această antologie nu fac parte din memoria pasivă a locuitorilor din regiune. Multe dintre ele se mai cântă de Crăciun, de Anul Nou, cu prilejul sărbătorilor de primăvară, ori, până mai ieri, în șezători, în clacă, la horă, la nuntă sau la ospete, unde “boierii beau, se mulțuiau și de lume grăiau”.

Dar, vorba lui **Constantin Noica**:

“Când mă gândesc la Maramureș, la folclorul nostru și la felul întâmplător și prea adesea parțial în care am păstrat ceva din ce a fost, îmi spun că ceea ce știm și admirăm noi (împreună cu atâția străini) reprezintă poate numai resturile și firimiturile unui banchet al zeilor” (în *Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1980, p. 71).

Chiar și în aceste condiții, un lucru e cert: “**Folclorul** trebuie considerat ce **este și anume fundament, sistem de bază al culturii moderne**” (Mihai Olos, *Calendar...*, p. 138-140).

*

Am grupat cele 179 de texte selectate în zece capitole. Primul, *E vremea colindelor*, este mai degrabă o cronică lapidară a sărbătorilor de peste an, cu accent pe cântecele interpretate la cumpăna dintre ani, în timpul celor 12 zile magice. Următoarele capitole urmăresc viața omului de la naștere și până la moarte, punctând evenimentele majore: vârsta dragostei, peșitul, nunta, nașterea, cătănia și războiul, înstrăinarea, boala și vindecarea, respectiv Marea Trecere. În ultimul capitol am trecut în revistă principalele legende autohtone, precum și corespondentele locale ale miturilor românești.

Fiecare piesă este însoțită de o casetă tehnică, ce conține, după caz, numele culegătorului, numele performerului, localitatea, anul culegerii, titlul colecției și un scurt glosar de termeni.

Produsul finit este antologia de față - o sumă de piese autentice și uimitor de bine realizate din punct de vedere artistic. Meritul este al performerilor maramureșeni.

Baia Mare, noiembrie 2006

I. E VREMEA COLINDELOR...

(& cronica sărbătorilor de peste an)

“Vă roiască binele,
Cum roiesc albinele”
(V. Ștețco, 1990, p. 47, t. 37)

“Printre obiceiurile calendarului, cele mai mari sărbători sunt **Crăciunul** și **Anul Nou**. Cele douăsprezece zile care marchează trecerea din vechi în nou, din trecut în viitor, din cunoscut în necunoscut, cuprind **rituri de divinație și acte propițiatoare**. Toate acestea sunt plurifuncționale și privesc prosperitatea neamurilor, a familiei, bunăstarea gospodăriilor, fertilitatea pământului și bogăția tumentelor. Ele își găsesc expresie în urările copiilor și în colindele tinerilor, dar în Maramureș și în colindele cu nuanță de politicoasă felicitare pe care gospodarii și le fac pe principiul reciprocității”. (Mihai Pop, cuvânt înainte la *Antologia de folclor din județul Maramureș*, Baia Mare, 1980, p. 8-9).

Seara de Crăciun, 24/25 decembrie

■ “Colindatul îl încep întotdeauna copiii mici, de 4-5 ani, care sunt însoțiți de regulă de unul din părinți și se desfășoară doar în aria vecinătății. În ceea ce le privește pe gazde, acestea țin cu orice preț să fie colindate mai întâi de băieți. (...) Colindele copiilor mici sunt scurte și glumețe”.

■ Colindatul sistematic, uneori casă de casă, revenea grupelor de copii mai mari (câte 4-5) constituite de regulă după criteriul vecinătății sau înruderii”.

■ Cel mai interesant ca desfășurare rămâne însă colindatul cetei feciorilor. În satele mai mari se constituie două sau trei cete sau «rânduri» de colindători, după criteriul teritorial. Fiecare ceată colindă însă la toate casele din sat unde există fete fecioare”.

(Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare, 1978, p. 49-52)

■ Nu-i bine să colinzi vara, sau în orice anotimp în afară de postul sau sărbătorile Crăciunului și Anul Nou, până la Bobotează”.

(*Memoria*, nr. 1, 2001, p. 116)

1. Mare iarnă și-o pticat

Mare iarnă și-o pticat,
Oile tâte-o zd'erat,
Păcurar le-o auzât,
Jos la ele-o coborât
Pă scară mândră
De ceară,
Culegându-și flori
De vară;

De mânună fetelor,
De struț feciorilor,
De pană nevestelor.

Culegător: Vasile Latiș

Țara Lăpușului;

în *Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1980, p. 5, t. 21

păcurar (var. păcurărei, păcurăroi; păcurăraș), s.m. – Păstor, cioban. Pentru a desemna persoana care se ocupă cu creșterea și îngrijirea oilor, cea mai frecventă noțiune utilizată în Maramureș este cea de păcurar, care provine din lat. *pecorarius*, și mai rar păstor (din lat. *pastor*). V. Latiș (Păstoritul în Munții Maramureșului, 1993) semnaleză că “Nu există propriu vorbind, o atare profesiune, în lumea satului maramureșean. Oamenii chestionați recunosc a fi «țărani», sau: dulgheri, zidari, cojocari în cazul în care practică, prin diviziunea muncii, exclusiv această profesiune. Se poate spune însă: «sunt păcurar» sau «am fost două / zece veri» sau, în cazuri cu totul rare: cineva a fost toată viața păcurar – ceea ce cuprinde indistinct și admirație și dispreț”. În Maramureș, “numărul păstorilor (fără baci și strungași) variază de la cel puțin trei-patru până la 12 și în cazuri mai rare 15; media însă poate fi socotită la 6-7”.

mânună, s.f. - aici cu sensul de cunună;

pană, s.f. - floare;

Colindă / corindă

1. Cântec tradițional interpretat de cete de copii, de flăcăi sau de aduți cu prilejul sărbătorilor de iarnă. Text ceremonial integrat într-un sistem cultural, cu norme specifice, în interacțiune cu rituri, credințe și instituții profund arhaice, precreștine. Într-o clasificare simplistă, colindele se împart în laice și religioase. Într-o tipologie complexă colinda devine un gen amplu și diversificat: I. Colinde protocolare II. Cosmogonice III. Profesionale IV. Flăcău și fată V. Familiale VI. Despre curtea domnească VII. Edificatoare și moralizatoare VIII. Biblice și apocrifice IX. Colinde-baladă X. Colinde-cântec (după M. Brătulescu, *Colinda românească*, 1981).

2. Manifestări și cântece rituale perpetuate din epoca imperială romană până în zilele noastre și răspândite la mai toate popoarele din Europa. Însă obârșia mitologică și prescripțiile ceremoniale (“la sursele colindei descoperim mitul”) și-au pierdut semnificațiile ancestrale din pricina stratului religios, de natură creștină (“Christmas carols”); astfel încât, în prezent, manifestare e receptată drept “un protocol al relațiilor cordiale dintre generații, prilej de regrupare a comunității rurale” (M. Brătulescu).

3. *Terminologie*. “Termenul transilvănean dominant – care s-a adoptat și de către folclorică – este cel de *colindă*; partea de nord-vest a Transilvaniei utilizează termenul *corindă*, care se mai întâlnește încorporat doar refrenului și în Zarand, Munții Apuseni, ba chiar și în jud. Sibiu. (...) Termenul *colind* cunoaște o mare răspândire în Muntenia și Dobrogea. Țara Loviștei folosește pe alocuri termenul *colindec*” (M. Brătulescu, 1981).

4. *Etimologie*. Termenul mai vechi *corindă* provine din lat. *calendae*, prin care romanii numeau primele zile ale fiecărei luni. *Calendae Ianuarii*, care marca și începutul noului an administrativ, se sărbătorea de către romani cu un fast deosebit. Manifestarea avea un puternic caracter augural: se practicau urări de sănătate și belșug, se scruta viitorul prin divinații, se schimbau daruri. (M. Brătulescu, 1981). “Și azi, după atâtea valuri de secole, imnurile și cânturile saturnale se mai aud în Dacia, în noaptea Crăciunului, sub numele de *colinde*, în care ideea de opulență, de viață patriarhală și religioasă apare amestecată cu ideile de felicitare, predominante în imnurile ce se cântau de junii romani la Calendele lui Ianuarie” (G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice...*, 1874). Aceiași etimologie e susținută și de P. Caraman (1931), cu precizarea că anterior saturnaliilor, care cădeau iarna, într-o epocă timpurie Anul Nou era serbat primăvara, în cinstea zeului Mars, pe atunci ocrotitor al agriculturii. Așa se explică incantațiile refrenelor de tipul *Florile dalbe, flori de măr*, care “trimite direct

la calendarul roman dinaintea reformei, când Anul Nou se serba primăvara” (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989).

2. Crăciunul cel bătrân

Vine Crăciun cel bătrân
Vișă verde iadăra
Cu căluțu' tăt juncân',
Cu barba tăt scuturân',
C-on tocuț de lapte-n sân,
Cu ouță-n coșerguță,
Să să deie la fātuță,
La care îs mai micuță.

Noi mai mult v-am colinda,
Da' ni-I scurtă gubuța,
Ne temem c-om îngheța.
Ne-om muta la altă casă,
C-am văzut felea pe masă
Și paharu' lângă ie
Și-om be care cât om vre. (t. 23)

Să fii, gazdă, veselos,
C-ai ajuns Crăciun frumos
Și găzdoaia veseloasă,
C-o gătat frumos pân' casă.
Pă la uși cu puști de ruji,
Pân' ferești, cu flori domnești,
Și pă masă tri oieji.
Plata noastră nu-i nimică,
Num-o fele de horincă. (t. 22)

culegător: Pamfil Bilțiu
de la Dochia Pinteia, 78 ani; Cupșeni, 1988 (Țara Lăpușului)
în *Sculați, sculați, boieri mari*, 1996, p. 78, t. 23;

gubă - haină țesută din lână, care se poartă în special iarna și pe vreme de ploaie, atât de către femei, cât și de către bărbați; această piesă de port are înfățișarea unui cojoc întors pe dos, cu blana în afară. În realitate este însă o țesătură “în tiară” (în război) din lână, la care se intercalează între rânduri, pe măsură ce se țese, șuvițe de lână (T. Bănățeanu, 1965, pag. 84). Calitățile gubei sunt foarte apreciate de ciobani, căci nu lasă să pătrundă ploaia, care se prelinge pe mițe (idem, pag. 87). Guba este nelipsită de la cununie: “Mirele și mireasa erau obligați să aibă *gubă*. Chiar de n-o aveau, o împrumutau, căci nu se cununa nimeni fără de *gubă*.” “De obicei la nuntă se poartă numai *gube* albe (T. Bănățeanu, 1965). În prezent *guba* este o piesă de vestimentație prezentă mai degrabă în muzeele de etnografie, decât în viața curentă a maramureșenilor. Cu toate acestea, în anumite ocazii speciale (duminica, de sărbători sau la nunți) mai este purtată sporadic de către bătrâni.

toc - bute, bărbântă, puțină; vas de lemn, de obicei în forma unui trunchi de con, făcut de doage legate cu cercuri și folosit mai ales la păstrarea unor brânzeturi. Putină pentru lăpturi și brânzeturi (cf. T. Papahagi, 1925).

fele - măsură de ½ litri.

Crăciun

1. Sărbătoare religioasă de factură creștină care aniversează nașterea lui Iisus Cristos (pe 25 decembrie). ■ În opinia cercetătorilor, la origine, sărbătorea aniversa nașterea lui Mithra (cult solar), iar “creștinismul primitiv nu serba acest eveniment; apărută întâi la creștinii egipteni, dar la 6 ianuarie (...) sărbătorea numită Nașterea Domnului e fixată de Biserica romană abia în pragul sec. al IV-lea, la 25 decembrie apoi preluată și de Biserica orientală. (...) Mutarea datei a fost o strategie a Bisericii creștine pentru anihilarea cultului lui Mithra și, implicit, a Saturnaliilor. Mult timp apoi (la Vatican, până în sec. al XVIII-lea), 25 decembrie a fost începutul anului eclesiastic, echivalent cu Anul Nou.” (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie*, 1989, p. 118). “În calendarul iulian la 25 decembrie cădea solstițiul de iarnă și se spunea că este Nașterea Soarelui” (J. G. Frazer, cf. Kernbach). *Crăciunul* relevă numeroase reminiscențe folclorice de ordin mitologic, deoarece este sinteza tuturor solemnităților, cutumelor, superstițiilor și riturilor ciclului păgân al sărbătorilor de iarnă, consacrate cultului soarelui și, totodată, cultului morților (P. Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă*, 1931).

2. Personaj mitofolcloric. “Divinitate mitofolclorică românească” (V. Kernbach, 1989). “Semidivinitate arhaică sau semidivinitate creștinizată” (R. Vulcănescu, 1987, p. 329). Nume de personaj autonom, cu alură de divinitate antropomorfă, mai mult decât simplă personificare a sărbătorii, ulterior răspândit în onomastica de familie. Uneori numele său pare să acopere o divinitate arhaică, din categoria Moșilor, adică a strămoșilor arhetipali (Kernbach, 1989). “Este înfățișat printr-un strămoș de o vârstă nedeterminată, pe chipul căruia timpul a încremenit - o fizionomie de mască milenară. Ca semidivinitate arhaică, decăzută din rangul și funcțiunea inițială de zeu gerontocrat, în perioada daco-romană a fost receptat și transformat în galeria de pseudo-sfinți tolerați de creștinismul primitiv, pentru că prin structura și funcțiunea lui nu tulbura, ci mai degrabă facilita înțelegerea noii religii în plină ascensiune social istorică.” (R. Vulcănescu, *Mitologia română*, 1987). Conform indexului tipologic al colindelor (M. Brătulescu, 1981), “Crăciun și Crăciunea” aparține tipului 169 și 169a.

3. Scoală gazdă din pătuț

Scoală gazdă din pătuț
Și ne dă un colăcuț
Că mămuca n-o făcut,
Foc în vatră n-o avut,
Sătă deasă n-o avut.

Când sătă și-o căpătat
Covata i s-o crăpat.
Ș-o sfădit mama pă tata
De ce n-o tomnit covata;
Când covata o tomnit
Cuptoriu i s-o urnit;
Când cuptoriu o liptit

Anu Nou o și sosit.

*

Să ajungeți multe sări
Ca sara din ia' sară
Și ca zâua de mâni.

culegător: Petre Lenghel Izanu
Dragomirești (Țara Maramureșului)
în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 17, t. 50
a tomni - a repara;

“Când se pregătesc bucatele pentru sărbători, din primul aluat se face un colac numit **stolnic**, care nu se umple cu nimic și care este împodibit cu diferite motive făcute tot din aluat. Picioarele mesei pe care este așezat stolnicul se leagă pentru ca toți membrii familiei să țină unul la altul, să fie uniți, cum sunt și picioarele mesei”.
(*Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 9)

4. Darurile colindătorilor

Pă drănița fântâni-ța
Florile dalbe
Este-on struț de busuioc.
Bosâiocu' l-om ciunta
La gazdă i-om corinda
Să videm că ce ne-a da.

Colacu di pă masă
Și pă fiica ce frumoasă.

Noi cu ale nu om mere
Fără-on oticău de mere;
Fără-on oticău de nuci
C-alea li-s mai dragi la prunci.

culegător: Pamfil Bilțiu
de la Rozalia Iloc, 52 ani, Bicz, 1982 (Codru)
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 177, t. 200
oticău - unitate de măsură echivalentă cu 5 kg;
struț - buchet de flori 9frunze mari sau pene) care se pun la palăria mirelui, a feciorilor, se leagă în vârful steagului de nuntă și chiar în vârful unei construcții noi;
a ciunta - a tăia;

5. Mulțămitură după colindă (Stărostitul colacului)

Noi umblăm cântând, corindând,
Gazda bine s-o fost gătind,
Cu mese întinsă,
Cu făclii aprinsă,
Cu scaune pângă dânsa.
Pă noi bine ne primiră
C-on colac mândru de grâu.

.....
Da noi când vedem colacu acesta
Gândim că-i stogu cu fața.
Stogu cu fața nu poate fi
Că tulnicele și paiele nu-s aci.
Da' să sculă jupânu gazdă în zori,
Și-n cântători,
Și-o ciocănit pe la cheotori,
Marsă-n grajdurile sale,
Scoasă opt juninci cu coarne lungi,
La buză auriț,
La picioare potcoviț.
Marsă-n câmpul Rusalimului,
Trasă brazdă neagră,
Răvarsă grâu roșu,
Ploaie tropote,
Soarele luce,
La gazdă bine-I păre.

.....
(După ce feciorul a terminat de tăiat colacul, continuă:)

Ia' uite-n cornu mesî,
Ieste-o scumpă de oiagă,
Care și mie mi-i dragă,
Acoperită cu flori de mac,
Care-i bună de leac.
Crășmariu nu-i de omenie,
Că ne dă numai leșie.
Asta-i făcută cu miere,
Care-i pe-a noastră plăcere.

Să trăiești dalbă coconiță
C-un struț mândru de săniță!
Dumnezo te ducă-n rai
Cu tăt neramu care-l ai.
Și pă mine lângă tine,
Ș-acolo să trăim bine.
Da de mi-i ști mulțami
Tri și patru îi dobândi.
De nu mi-i ști mulțami
Lasă pālincuța aci.

(Fata gazdei răspunde:)

D-apoi io nu ți-oi ști zâce,
Că io-s o fată sângure
Și mă tem că nu ți-oi pute.
Mulțamască-ț spicu grâului
Din mijlocul stogului
Și spicul secării
Din marginea țării...
Să trăiți, s-aveți noroc.

culegător: Dumitru Pop
de la Ion Ardelean, 71 ani, Asuaju de Jos, 1974;
în *Folclor...*, 1978, p. 367-368, t. 434.
stog – snopi de grâu ațezați vertical;
oiagă (var. uiagă, iagă, dim. Ieguță) – sticlă; facut din sticlă.

Noaptea de Anul Nou. 31 decembrie / 1 ianuarie

(*Tradiții. Obiceiuri. Credințe*)

“Din seara de Anul Nou până a doua zi, nu se stinge lumina în casă.”

“Către miezul nopții se puneau lemne, în picioare, lângă perete, pentru fiecare membru al familiei, într-o cameră unde nu se prea umbla; dacă vreunul cade până dimineața, nu-i de bine.”

“Să nu dormi în noaptea de Anul Nou; cine doarme, va fi somnuros tot anul; să nu plângi, că-i plânge tot anul”.

“În dimineața de Anul Nou oamenii se spală cu apă neînceptă pusă într-un talger în care s-a pus un ban de argint și o crenguță de brad, <să fii căutat, iubit ca banu și frumos, tânăr ca bradu>, în anul care urmează”.

(*Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 9-10)

“În noaptea de Anul Nou fetele adună pospan, îl fac struț și îl duc la râu, îl leagă de mal și îl aruncă în apă. Dacă peste noapte îngheață și se prinde de el gheața, fata va avea un soț bogat, dacă nu, va avea un soț sărac”.

“Tot în acea noapte, dacă e cer senin, fetele ies în ogradă și numără nouă stele pe cer; cum va fi a noua stea (strălucitoare sau mai puțin strălucitoare) așa va fi și ursitul.” (*Calendar...*, 1980, p. 120-123)

*

“Sărbătoarea de Anul Nou este o sărbătoare ciclică. Începe în ajunul Crăciunului, adică în ajunul zilei de 25 decembrie, și se sfârșește în 6 ianuarie.”

“Fiind <o zi la anul>, un <festum incipium>, Anul Nou, adică cele 12 zile, sunt o prefigurare a întregului an viitor”. (Mihai Pop, *Anul Nou, lectura unui discurs ceremonial*, 1975)

6. Păcurarul sătul de oi

Colo jos, colo mai jos

Oi linoi, linoi, lăr Doamne

Ce turme de oi s-o scos

Pă rătuțu cel frumos!

- Da la turmă cine-și umblă?

- Umblă-și Lariu, păcurariu,

C-on topor încolțurat,

C-on fluier înverigat.

- Lăsa-v-oi la lupu oi.

De când umblu după voi

Tăt am albit ca și voi.

Strigă-o oaie pistrioară:
- Nu ne lăsa nici pă noi
Iară noi te-om dărui
La Crăciun c-on suman bun,
La Păștiță cu jintiță,
La Sângeorz c-on miel frumos,
La Ispas c-on bulz de caș.

culegător: Pamfil Bilțiu

de la Florica Druță, 63 ani; Orțița, 1981 (Codru)

în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 129, t. 111.

rât - câmp necosit; cosalău, fânaț;

pistrioaie - (depsre oi) albă cu puncte negre;

suman - haină lungă confecționată din postav gros;

jintiță - produs lactat preparat din încălzirea lentă a zerului provenit de la scurgerea cașului;

ler (var. lăr, leroi, lerui) – Termen identificat în legende, basme și refrenele colindelor. După V. Kernbach (1989), *ler* este un *mitologem* – element mitologic prim, forma mitică elementară și pură, considerată cea mai mică unitate, indivizibilă, din structura unui mit, a unei narațiuni mitologice, care nu mai are nevoie de interpretări și explicații, întrucât se exprimă singură (p. 356). “*Ler* este defapt un evident mitologem, iar identificarea cu Dumnezeu sau cu un împărat fabulos trimite la un mit arhaic preroman” (p. 297). ■ *Interpretări*. Divinitate celtică. Presupus zeu al mării (irl. ler - mare), în mitologia celtică din Irlanda (zeul Llyr din Walles). Mai întâi V. Kernbach (1989) consideră că “o ipoteză asupra unei influențe celtice arhaice (în perpetuarea termenului *ler* din colindele românești, n.n.) deși posibilă, e riscantă.” Apoi plusează: “cunoscându-se formațiunea statală celtică ce a coexistat cu populația dacică, de asemenea, relațiile de schimburi materiale și spirituale între cele două etnii, etimonul celtic *ler* nu pare total imposibil, ceea ce însă nu explică și structura refrenului ritual și a personajului mitologic din folclorul românesc.” ■ D. Cantemir derivă termenul din numele împăratului Aurelianus: “Un voinic... din țara Munteniască... ne spunea, precum (că) în țara Românească, aproape de Dunăre, pe malul Oltului, să să fi văzând niște temelii ca de cetate, cărora țărani de pe acolo lăcuiitori, din bătrâni lor apucând și din colindele anului, și astăzi au luat de pomenesc: Ler Aler Domnul...” (D. Cantemir, *Hronicul*, 1717). ■ Al. Rosetti (1920) – reluând texta lui Dimitrie Dan – derivă sintagma “Hailerui Doamne” din halleluiah (Domine). După V. Kernbach (1989) etimologia este imposibilă, deoarece “colindele românești, în structura lor de bază, precedă cu mult (fapt demonstrat de cercetători) răspândirea creștinismului în Dacia romană, iar intruziunile creștine în colinde sunt târzii (de origine ecleziastic - cărturărească, din etapa slovană) și nu au suferit modificări fonetice.” Cu toate acestea, DEX-ul (ed. 1975) reține doar această ipoteză: “*Ler* - cuvânt care apare ca refren în colinde, cărora le dă un anumit colorit eufonic; probabil din lat. (Ha)llelu(iah, Domine).” ■ I. G. Sbiera îl derivă din sg. lat. al numelui divinității domestice Lar (cf. Kernbach). Lari (Lares) – sg. Lar; lat. arhaic Lares; etrusc. lar, lars – căpetenie militară, doi zei din mitologia romană, preluați din mitologia etruscă; fiii nimfei Lara și a zeului Mercurius. Venerați ca divinități protectoare ale Romei. În fiecare casă romană, un altar special din atrium, numit laralia, era împodobit cu imaginea Larilor casnici, cărora li se puneau ghirlande de flori la sărbătorile familiale, ca unor apărători ai vetrei. ■ *Inventar după I. Popescu – Sireteanu* (1983): “Unii văd în *Ler* numele unui zeu tragic”; “*Ler*, după opinia unui cercetător (A. Balotă) este probabil un zeu autohton.” “În Dicționarul Academiei..., ca verb se citează *lerui* – a (se) cânta o colindă după melodia ei.”; “Ca interjecție, *lero* este înregistrat, probabil pentru prima dată, în sec. al XIV-lea de către scriitorul bizantin Ion Kartares.” ■ *Inventar după A. Fochi* (1976): “În anii ‘90 ai veacului al XIX-lea, pentru patru informatori *Ler Domnul* era omologat cu Dumnezeu («Mântuitorul»), de un alt informator însă *Leroi* este stimat și respectat, pentru că el a făcut toate cântecele și colindele referitoare la nașterea lui Cristos.” ■ *Inventar după V. Kernbach* (1989): Al. T. Dumitrescu îl derivă din Galerius, iar C. Ionescu din Valerius. M. Gaster crede că a găsit etimonul în slav. lel (presupus de el a fi echivalentul lui Cupidon). Aron Densușianu, din lat. liber (dar nu din numele zeului roman Liber Pater). B.P. Hașdeu, din lat. Lar Dominus. C. Cihodaru (1979) derivă *ler* din Heros (Cavalerul trac): Oh! ille Heros et Domine. De sesizat că folclorul mitologic se referă de câteva ori la un *Ler* personificat: *Ler-împărat* are o fiică nemuritoare și veșnic tânără, cu care se însoară Făt-Frumos (basmul *Făt-Frumos și fata lui Ler-împărat*, colecția N.D. Popescu); *Leru-împărat* este ursit să se prefacă în

rouă dacă se va întâlni cu soarele (basmul *Domnul de rouă*, cules și versificat de Dim. Bolinteanu).

Colinde de primăvară. Anul Arhaic

Înainte oricăror ingerințe administrative sau politice, obiceiurile și sărbătorile de primăvară au marcat trecerea de la un an la altul; cu alte cuvinte, în vechime a predominat calendarul agro-pastoral.

Sucesiunea anilor era legată de ciclurile naturii.

Vechii romani sărbătoreau Anul Nou la Calendele lui Martie, prilej de manifestări menite să influențeze fertilitatea ogoarelor și a animalelor. Însă în anul 154 î. Cr., din pricina războiului lusitanilor împotriva Romei, administrația romană a impus decalarea alegerii noilor consuli cu zece luni, de la 1 martie la 1 ianuarie. Acest “accident” va fi oficializat în anul 45 î. Cr. în timpul împăratului Iulius Cezar, o dată cu adoptarea calendarului iulian.

Atât colindele, cât și Plugușorul, riturile prefigurative, actele augurale și cele profilactice, incantațiile refrenelor – ar trebui interpretate din perspectiva Marii Translații a Anului Nou. “Datina colindatului a rămas fără suport real, totul desfășurându-se într-un plan simbolic” (Stancu Ilin, *Poezia obiceiurilor de iarnă*, Editura Minerva, București, 1985, p. 10).

Colindele maramureșene laice, deși performate în timpul sărbătorilor de iarnă, abundă în elemente ce sugerează exuberanța naturii. Ele sunt pline de soare, de lumină și de primăvară; cu siguranță o mare parte din ele au rădăcini precreștine și preromane.

(vezi și Dorin Ștef, *Miorița s-a născut în Marmaureș*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2005, p. 96-97)

“Cele mai multe (obiceriuri calendaristice) se leagă nemijlocit de calendarul agricol, fiind mai frecvente în perioadele de maximă activitate în munca câmpului. Prezența lor în sărbătorile de iarnă nu trebuie să surprindă, deoarece, așa cum se știe, unele din ele au fost aduse în această perioadă, la Anul Nou, o dată cu strămutarea acestuia de la începutul primăverii”.

(Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare, 1978, p. 48)

“Crăciunul și alte sărbători de iarnă instituite de biserica creștină s-au suprapus ciclului de sărbători hibernale precreștine, care conțineau elemente autohtone dacogetice, amestecate cu cele romane și cu influențe din mitologia greacă (venite tot pe filiera romană). Astfel, dintre fastele antice care aveau loc în preajma Anului Nou, de mare importanță era Brumalia (sărbătoarea vinului, cultul lui Dionysos, zeul grec al vegetației și al viței de vie), Saturnalia (care evoca vârta de aur a omenirii sub domnia lui Saturnus Rex) și Calendele lui Ianuar (închinat lui Ianus, cel cu două fețe, una privind înainte, alta înapoi, personificând trecutul și viitorul)”.

(Gabriela Căian, *Ecouri mitologice și obiceiurile țărănești legate de înnoirea anului*, în *Acta Musei...*, II, Sighet, 2004, p. 128)

7. Zeului Soare

Răsai Soare, mândru, roată,
Și-câlzește lumea toată

Și iau patru bourei
Și ar și samăn cu ei
Grâu roșu de primăvară
Și răsaie până-n sară.

Da-n mijlocu grâului
Este-o masă rotilată,
Frumos, mândră, de piatră.

.....
Acolo este-o fântână.
Ape-n cofe ne-om lua
Și-om mere tăt răorând,
Răorând frumos plouând.

Și-om da roadă grâielor
Și dulceață viilor.

culegător: Pamfil Bilțiu;
în *Sculați, sculați boieri mari...*, 1996, p. 100, t. 60+61
Țara Codrului
rotilat – cu sensul de rotund;
a răora – a stropi (cu apă).

8. Merele căpătate de la Soare

Măruț rămuratu
De mere-ncărcatu.

Sfânt Soare lucea,
Poamile-și cocea,
Vântu' clătinea,
Merele ptica.

Boierii vine
Și le culeje
Și le trimite
Pă ușe de rai,
La fată de crai.

Luna-n drum le-o stat
Frumos i-o-ntrebat:
- Ce v-ați căpătat?
- Mere-am căpătat
De la Sfântu' Soare
Cu mare rugare,
'N coate și-n jenunte,
P-on vârful de munte.

culegător: Pamfil Bilțiu
de la Carolina Mureșan, 63 ani; Mânău, 1987 (Codru)
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 91, t. 45.

9. A plugarilor

Raza-i soare, *doamna*-i mare,
Să iasă plugarii-afară,
Să samine grâu de vară.
Grâu roșu cu chiubelu,
Secară cu stânjenu.
Pă marginea unui grâu
Este-o scară, tăt de ceară,
Suie-on *domn* și să coboară,
După flori de primăvară,
La fete și la feciori
Să le joace-n sărbători.

culegător: Pamfil Bilțiu

de la Chifor Dulfu, 69 ani, Sălsig, 1977 (Codru);

în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 104, t. 69.

chiubel - unitate de măsură pentru cereale; o măsură de patru mierțe;

stânjén - unitate de măsură pentru cereale sau pentru volumul lemnului așezate în stivă.

10. Doamna curților

Înainte iestor curț
Sunt tri rânduri de pomuț;
Înainte pomilor
Șăde doamna curților
Cu turma oițelor,
C-on pahar de zin a mână,
Tăt întină și suspină.

Pă toarta paharului
Scisă-i raza Soarelui;
De unde țâne cu mâna
Scisă-i raza și lumnina
Și de unde be din el
Scrisu-i on luceferel.

Când întină și sustină
Oile s-adună-n stână
Și le numără pă tâte
Și le bagă-n cer pă noapte.

culegător: Ion Zubașcu

Țara Maramureșului;

în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 1, t. 8.

11. Colinda fetei de măritat (Zâna zorilor)

La luncile Soarelui

Florile dalbe de măr,
La fântâna corbului,
Grele ploi că au plouat,
Luncile ni le-au spălat.
Apoi soare-au răsărit,
Flori frumoase-au înflorit.

Fetele cum auziră,
După flori se pogorâră.
Le rupea și le-alegea,
Luncile le sărăcea:
Cele mari cu brațurile,
Cele mici mai puținele.

Când feciorii le văzură,
Pân' la ele de fugiră.
"Noroc bun" că le zicea
Și de mână le prindea,
Și în dor le dezmierda.
Da' pe fata ce mai albă
Un fecior așa o-ntreabă:
- De ești fată de măritat
Mă primești tu la peșit?

Fata-n față rumenea
Și feciorului grăia:
- De când mama m-o făcut
A iubi eu n-am știut.
Apoi zic, să fi' fecior,
Cui i-oi spune al meu dor?
Că nu-i om pe-acest pământ
Să mă scoată din cuvânt,
Pe picior să mă calce,
Mâna-n sân să mi-o bage,
Fața-mi albă să mi-o sărute,
Ochii-mi negri să se uite.

Cel fecior se minuna
Și pe fată o-ntreba:
- Mă-ta unde te-o făcut,
De-a iubi n-ai învățat?
Și ești dulce feciorilor,
Ca nucile coconilor,
Ca vinul bătrânilor.
Apoi fata-i răspundea:
- M-a făcut măicuța mea
În strunguța oilor,
Tot la câmpul florilor.

- Să fii, fată, bucuroasă
De colinda ast' frumoasă.
O-nchinăm cu sănătate,
Pe la gazde, pe la toate.
Colinduța-i atâta,
Pe gazdă Domnul trăia'.

culegător Ion Bârlea
de la Ion Cupcea, Călinești (Țara Maramureșului);
în *Literatură populară din Maramureș*, I, EPT, 1968 (1924), p. 168-169, t. 32;

Motivul mărului

În colindele maramureșene apare frecvent refrenul "Flori dalbe de măr", cu formula prescurtată "Flori dalbe" sau "Lerului și-a mărului", respectiv "Hai lin, hai lăr și flori de măr". Dovezile documentelor folclorice denotă rolul major pe care mărul l-a jucat în angrenajul obiceiurilor și riturilor primăvăratice. Și nu este lipsit de interes faptul că perioada de înflorire a merilor coincide cu demararea muncilor agricole (prima brazdă trasă cu plugul în ogor), dar și cu obiceiul pastoral de însămbrire, urmat de procesiunea transhumării oilor la munte (aprilie-mai). Nu este exclus ca momentul înfloririi merilor să fi stat la baza declanșării acestor procese agro-pastorale specifice noului ciclu vegetațional și anual; sau chiar să fi existat o anume sărbătoare legată de *înflorirea mărului*, însoțită de practici magice. În opinia lui Traian Herseni, înflorirea mărului este semnul precis pentru cultivator dacă roadele vor fi slabe sau bogate, iar refrenul *Florile dalbe de măr* a fost la origine o formulă de incantație, de provocare a primăverii (Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1977, p. 198). Însă marea translare a Anului Nou la Calendele lui Ianuarie și-a pus amprenta și asupra *sărbătorii mărului* care, dintr-o realitate etnografică s-a transformat într-un mesaj plasat pe un alt palier simbolic, virtual, ceea ce a permis o altă gamă de interpretări. Astfel, același T. Herseni, pornind de la premisa faptului că merele nu se strică iarna, consideră că acest aspect a facilitat, precum în cazul bradului verde, asocierea mărului cu ideea de nemurire, alături de alte simboluri similare.

Boboteaza. 6 ianuarie

"Între Anul Nou și Bobotează, preotul umblă cu crucea. (...) Cu două trei case înaintea preotului vin copiii cu Tiralexă:

Tiralexă, Doamne,
Grâu de primăvară
Și-n pod și-n cămară
Și pe prispă-afară.
Noi strigăm pă sub butuci
Să ne dați vreo două nuci;
Noi strigăm pă sub podele
Să ne dați vreo două mere.

După ce primesc darurile, copiii mulțumesc urând:

Câți cărbuni în vatră
Atâția pețitori la fată;
Câte pene pe cocoș
Atâția copii frumoși".

(Memoria ethnologica, nr. 1, 2001, p. 21-23)

"La Bobotează afumăm grajdurile cu tămâie, pân-ce să dea Dumnedzău roade în bucate. Apoi la Bobotează, sara de agiun, doi coconi ai căsî, o bărbatu căsî dacă nu-

coconi, apoi au colacu în mână și cu lumină aprinsă înconjură casa de trei ori și strângă: Kir Alexa, Doamne, / Grâu de primăvară / Și-n pod și-n cămară”.

(Tache Papahagi, *Graiul...*, 1925, p. 163, t. DXXV, de la Maria Mununari, 76 ani; Mara, 1920)

“Obiceiul (Chiralesa) se desfășoară pe o arie zonală limitată cuprinzând frecvent satele din Maramureș și Țara Crișului, cu o prezență notabilă în nordul Moldovei și difuzată în diferite puncte în Transilvania. Deși de esență laică, precreștină, numele își are etimonul de la grecescul *kiriem elesion*, cântec bisericesc pe care poporul l-a auzit pe vremea când se oficia în limba greacă”.

(Germina Comanici, Radu Octavian Maier, *Obiceiuri la încheierea ciclului sărbătorec al pragului anului nou*, în *Acta Musei...*, II, 2004, p. 121).

“În dimineața de Bobotează fetele, dar nu numai, se slapă pe față cu apă neînceptută, proaspăt scoasă din fântână, pentru a fi frumoase și curate”.

“În noaptea de Bobotează, pă la dousprezece fix mereu feciori și bărbați și se scaldau în râu în ptelea goală să n-ai bube și boli tăt anu...”

(Memoria ethnologica, nr. 1, 2001, p. 21-23)

Calendar. Alte sărbători de peste an

- **7 ianuarie. Sântion.** Se face vergelul.

- **24 februarie. Dragobetele.** Cap de primăvară. Se nuntesc păsările.

- **1 martie. Mărțișorul.** Obicei vechi, păstrat până astăzi. Un bănuț de aur sau argint atârnat de o împletitură de fire albe și roșii, căpătate în dar. Se purta până la vederea primului porumbrel ori păducel, ori pom înflorit de care se agăța spunând:

Porumbrar mândru-nflorit,

Eu să siu floare-nflorită

De tătă lumea-ndrăgită.

Și se lăsa acolo. Ultima parte a tradiției s-a pierdut, deși nici bănuțul nu mai este din aur sau argint (*Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 58-59).

- **1-9 martie. Babele.**

- **10 martie. Moșii de primăvară.**

- **25 martie. Blagoveștenia** (Buna Vestire). Dezleagă limba păsărilor.

“Este prima mare sărbătoare de primăvară”.

“În această zi se curăță grădinile și se fac focuri din resturi vegetale în grădini. Tot acum femeile înconjoară grădina și casa cu un lanț înroșit în foc, cu o secure și o bucată de cauciuc în mână ca o făclie. Se <tămâia> întreaga livadă”. “Femeia lovește pomii și zice: <De ce ai făcut anul trecut numai două mere? Să faci mai multe anul acesta> sau ca să rodească pomii erau loviți cu un topor și se zicea: <Măi pomule, îi fa poame la primăvară ori nu? Dacă nu, te tai>”. “În această perioadă cântă prima dată cucul. Se crede că este bine să ai bani asupra ta când auzi cucul cântând întâia oară”.

(Ioana Dăncuș, *Obiceiuri de primăvară și vară în Maramureș*, în *Acta Musei...*, II, 2004, p. 135)

“Un obicei e că în zăua de Blagoveștenii tăte jigăniile și tăți zermii ies din pământ; d-apoi pântru asta tăt omu treabă a-mpuși cu ai (usturoi) pă la grajduri, la staul, la căși și afuma cu tămâie”.

(Tache Papahagi, *Graiul...*, 1925, p. 161; de la Teodor Cicio, 74 ani, Budești, 1923)

- **Paștile.** După V. Kernbach (1989): Sărbătoare religioasă, mozaică și creștină, care se ține primăvara, la date apropiate, atât în iudaism cât și în creștinism. În esență ambele sărbători conțin ecouri îndepărtate din cultul arhaic al primăverii. ■ După R. Vulcănescu (1987), în tradiția românească există o sărbătoare specifică: *Paștele blajinilor* sau *Paștele rohnanilor*, sărbătoare care alcătua în trecut un complex de rituri și practici din care s-au păstrat numai relice etnografice și reminiscențe folclorice:

prima luni după Duminica Tomei, care era defapt Lunea Morților, consacrată pomenirii pascale a căpătat cu timpul numele de *Paștele morților*. La acest pseudo-Paști femeile se duceau la cimitir, boceau la morminte, împărțeau pomeni peste morminte, ouă roșii și colăcei (p.264). ■ în Maramureș, exista tradiția ca în ziua de *Paști* (ce cade de fiecare dată duminica) oamenii să se spele pe față, dimineața, dintr-un vas cu apă în care s-a pus un bănuț de argint, un ou roșu și un fir de urzică. După ce în cursul nopții avuse loc slujba de înviere, dimineața toți oamenii din sat se duc la biserică purtând coșuri pline cu bucate, spre a fi sfințite de preot (ouă roșii, pască din făina cea mai bună, o sticlă de vin de casă, urdă de vacă sau oaie, sare, tămâie, șuncă de porc...). Specific și astăzi sărbătorii de *Paști* este sacrificiul mieilor; însă acesta și-a pierdut caracterul ritualic, fiind săvârșit, fără prea multe formalități, în locuri special amenajate din târguri de animale sau piețe, de către persoane autorizate în acest sens. Un alt element specific este încondeierea ouălor, care a devenit cu timpul o adevărată artă. Cert este faptul că acest “praznic creștin” s-a suprapus peste vechile rituri prilejuite de sărbătorile de primăvară (aprilie-mai), când, în vechime, se sărbătorea cu fast și rituri specifice (agro-pastorale) debutul unui nou ciclu vegetațional (Anul Nou primăvărat). Paștile, Sâmbra oilor și Tânjaua sunt principalele manifestări în societatea tradițională maramureșeană.

- **23 aprilie. Sângeorzul.** (Sfântul Gheorghe). Începe Anul Pastoral.

În Maramureș, “obiceiul Sângeorzului, generalizat în toate satele, are ca element esențial stropitul cu apă, încadrându-se în categoria riturilor de fertilitate și fecunditate (...). Porțile maramureșene se împodobesc de Sângeorz cu ramuri de mesteacăn înfrunzite, semn al mării sărbători a primăverii” (Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport-Turism, București, 1986).

În categoria obiceiurilor de primăvară intră și cele legate de **păstorit** (ruptu sterpelor, focul viu etc.):

“La o săptămână după Sân-Georz, dacă strângem stâna laolaltă (...) apoi merem la munte; apoi, când rupem sterpele, băgăm oile după strungi și le afumăm”. “Atunci când fac stânile, se cheamă *mulsu’ măsurii*. Atunci se măsoară laptele, care cât are, sau cu litra, sau cu găleata. Atunci mere și popa și face slujbă pă ele și le stropea cu apă sfințit” (relatări consemnate de T. Papahagi, 1925).

- **20 mai. Ispasul.**

- **Armindenul.** “În luna iunie, tinerii plecau în pădure, în munte, și tăiau cel mai înalt copac (brad sau fag), pe care-l puteau aduce ei pe umeri. Îl curățau de crengi, dar la vârf îi lăsau câteva pe care le împleteau. *Armindenul* (așa se numește și obiceiul și lemnul) era ridicat, până la prânz, în centrul satului. Pe tulpină se puneau cununi de flori, cununi cu spice de grâu. Urma apoi o întrecere a tinerilor care se adunau și puneau uneori pariuri, câștigând cel ce putea să se urce până sus.

În sâmbăta premergătoare Armindenului, din fiecare familie pleca cineva să aducă câte un mesteacăn tânăr și crengi înfrunzite de tei. În zori, mult înainte de răsăritul soarelui, când abia se înălța Luceafărul de ziuă și roua nu a fost <smintită de lumină>, fiecare gospodar punea mesteacănul la poartă și crengi de tei la streșinile casei și ale șurii. Apoi își împodobeau interiorul casei cu flori de iasomie și tei”.

(Calendarul Maramureșului, Baia Mare, 1980, p. 82)

- **24 iunie. Sânzâienele.**

- **14 septembrie. Ziua Crucii.** Sărbătoare religioasă creștină care se suprapune cu sfârșitul anului pastoral și coborârea oilor de la munte. “Reîntoarcerea la țară, din munte, se face cam pe la mijlocul lui septembrie, când urmează răscolul oilor, adică desfacerea tovărășiei” (I. Bârlea, 1968).

- **26 octombrie. Sânmădru.**

- **30 noiembrie. Sântandrei** (Indrei. Îndrelușă). “În dzua de Îndrelușă apoi fac turtucă de făină de grâu cu mniere. O frământă, o coc în vatră și o mănă sara când să culcă fetele – că dzua de Îndrelușă nu mănă nimică, agiună - ca să vadă cine i-a hi bărbatu” (T. Papahagi, 1925, t. DXXII).

- Toamna și iarna se țineau **șezători** pentru torsul cânepii și a lânii; se organizau clăci pentru dusul gunoiului, pentru desfăcatul porumbului.

- **6 decembrie. Sânnicoară.**

II. ORA HORELOR*

22 august 1920. Palaga Stan din Săpânța către Tache Papahagi:

“Apoi, așa-I, domnișorule; că tot omu coa’ să-și aline durerea, ș-apoi hore, face hori și cântă. Că și eu-s năcăjită, ș-apoi mă d’estulesc la suflet dacă-mi horesc horia mea:

Cine-o făcut horile
Aivă ochi ca murile
Și fața ca razile...”

“Copiii, dacă doresc să cânte frumos, țin broască verde în sân sau beu apă din clopot”

(Calendar..., 1980, p. 33)

* **horă**, -i (var. sg. hore) - cântec interpretat vocal sau instrumental; vb. *a hori* = a cânta, a trage o hore. “Maramureșenii horesc și cântecele lor se cheamă <hori>, care și etimologic și semnatic se deosebesc de <o horă>, dansul care până în 1918 nu a fost pentru <jocurile maramureșenilor>” (Mihai Pop, Antologie, 1980). De menționat că verbul *a cânta* / *a (se) cânta*, în Maramureș are întotdeauna sensul de a boci, a plânge pe cineva (care a murit); a se tângui, a se lamenta, a se văieta.

Horea lungă

“În fruntea horelor maramureșene se cere așezată, fără nici un dubiu, horea lungă - horea frunzei. În Maramureșul istoric, unde l-a uimit pe Bela Bartok, ea este astăzi un cântec ceremonial de nuntă. Mai rară azi acolo, ea persistă încă în Țara Lăpușului. Bela Bartok o caracteriza melodic ca o <zicere> cu caracter improvizatoric ce variază neconținut după dispoziția momentană a celui ce o zice. Pe această melodie ce nu are o formă fixă conturată <se pun> texte ce se leagă între ele mai mult prin starea de spirit a cântărețului decât prin tematică. Horile lungi au o durată limitată doar de context, de starea sufletească a oamneilor”. (Mihai Pop, cuvânt înainte la Antologie de folclor din județul Maramureș, vol. I, Baia Mare, 1980, p. 13)

12. * * *

Mult mă mir de cel ce tace,
Cu inima lui ce face?
Că eu șuier și horesc
Și numa nu nebunesc.
Dorul de la inimioară
Te face să horești iară.
Când de dor te chinuiești
Musai ca să tot horești,
Ca să nu înebunești.

culegător: Petre Lenghel Izanu
Țara Maramureșului

13. * * *

Care nu ști horile
Bată-l sărbătorile.
Da pă mine nu m-or bate,
Că horesc și dzî și noapte,
Și horesc horile toate.

culegător: Tache Papahagi
de la Todor Timiș, 40 ani; Borșa, 1920
în *Graiul și folklorul ...*, p. 220, t. CCLXXX

14. * * *

Dragi mi-s mie horile
Ca la feciori fetele,
Dragă mi-I și mândruța
Când mă duc sara la ea.
Dragu-mi-i-a hori și-a zîce,
Mă tem că doru l-oi duce;
Decât să le duc doru
Mai bine le-oi zâce-amu;
Decât să le duc jelea
Mai bine le-oi trăgăna.
Horile mele-s cu dor,
Di p-aicea duce-m-or;
Horile mele-s cu jele
Di p-aici duce-m-or ele.

culegător: Licica Covaciu
de la Angelica Petrean, 18 ani; Curtuiușu Mare, 1975, Țara Chioarului;
în *Antologie...*, 1980, p. 377, t. 314;
a trăgăna - a zice, a cânta, a hori;

15. * * *

De oi prinde a cânta
Munții tăți s-or legăna,
Văile s-or tulbura,
Ptetrile s-or destica.
Numai inimioara mea
Sloi de gheață o să stea.

culegător: Ion Vancea
de la Ileana Vancea, Nănești;
în *Memoria...*, 2001, nr. 1, p. 95, t. 85;

16. * * *

De n-aș cânta tăt mereu
Ar fi vai de capul meu;
Da poate că mi-ar plezni
Inima, de n-aș hori.
Și-aș hori, horile-mi vin,
Nu pot hori, că-s străin;
Și-aș hori, horile-mi plac,
Nu pot hori că-s sărac.

culegător: Dumitru Pop
de la Gheorghe Boitor, 50 ani, Băsești, 1960 (Țara Codrului)
în *Folclor din zona Codrului*, 1978, p. 83, t. 2;

17. * * *

Cine-o zâs duina întâie?
On pruncuț mnic din fașie;
L-o lasat mă-sa durnin-u,
L-o aflat duina duinin-u.

culegător: Mihai Olos;
în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 50, t. 99.

18. * * *

Asta-i hore bătrânească,
Cine-o-a hori să trăiască;
O horit-o neamu mneu
Și la bine și la greu,
Asta o horesc și eu.

culegător: Nicoară Timiș;
în *Calendar...*, 1980, p. 50, t. 100.

19. * * *

Mni-o făcut maica gura
Dulce cum îi cetera,
Moare mândra după ea.

culegător: Miahî Olos;
în *Calendar*, 1980, p. 51, t. 104.

20. * * *

Cine-o făcut horile
Știe-l sărbătorile.
Că horile-s stâmpărare
La omu cu supăr mare.

culegător: Dumitru Iuga;

în *Calendar*, 1980, p. 52, t. 108.

21. * * *

Cine nu știe hori
Nu știe nici a iubi;
Cine nu știe cânta
Nu știe ce-i dragostea.

culegător: Dumitru Iuga;
în *Calendar*, 1980, p. 52, t. 109.

22. * * *

Io de nu mi-aș ști hori
De dor mare m-aș topi,
Dar cu gura hori își spuiau,
Cu inima legi îmi puiu
Cum cu mândru să m-adui.

Cu gurița hori îmi trag,
Cu inima legi îmi fac
Cum mândruțului să-I plac.

culegător: Ioniță Bădescu;
în *Converbiri literare*, IV (1870), nr. 2, p. 31; reluat de Dumitru Pop, în *Folcloristica...*, 1970, p. 148,
t. 31.

23. * * *

De m-ar băga în mormânt
Și-acolo-I musai să cânt;
În mormânt dacă m-ar pune
Tot oi fa' câte-o minune
Ș-oi hori cu dor de lume.

culegător: Dumitru Iuga;
de la Anuța Iuga, 67 ani; Sălișteea de Sus, 1968, Țara Maramureșului;
în *Antologie...*, 1980, p. 379, t. 318.

III. DÂRLAIURI DE DRAGOSTE

“Cine m-o dat dorului,
Aibă casa cucului
Și odihna vântului;
Că nici cucu n-are casă,
Nici vântu țară aleasă...”

(Ion Bârlea; de la Simion Dolca, 21 ani, Botiza, Țara Maramureșului
în *Literatură populară...*, 1968, II, p. 114, t. 182)

“Dragostea de româncuță
Ca mierea-i de stupinuță”.

(Teodor Michnea, în *Familia*, VII (1871), nr. 21, p. 246)

24. Dragostea dintâia dat

Frunză verde, foaie lată,
Dragostea dintâia dată,
Ca o floare lângă baltă,
Înflorită, rourată.
Dragostea de-a doua oară,
Rădăcină din ogoară.

Sărutatul cel dintâi,
Poamă dulce din câmpii;
Sărutatul cel din urmă,
Căpșunaș bătut de brumă.

culegător Ion Bârlea;
de la Maria Tășcan, fată de 20 de ani, Nănești, Țara Maramureșului
în *Literatură populară...*, 1968 (1924), p. 208, t. 24.

25. La fântână, la izvor...

La fântână, la izvor
Se-ntâlnește drag cu dor.
Se sărută până mor,
Până le trece de dor.

Se-ntâlnește dor cu drag,
Se sărută până zac,
Până le trece de drag.

culegător: Dumitru Iuga;
Săliște de Sus, Țara Maramureșului
în *Calendar...*, 1980. p. 66. t. 184.

26. Bădiță, de dorul tău

Bădiță, de dorul tău
Mă topesc ca inu-n tău;
Mă topesc ca cânepa,
Bade, de dragostea ta,
Rău a fi de ne-om lăsa.

Bădiță, de dor de tine
Mă topesc și mi-e rușine.

culegător: Petru Lenghel Izanu
Bârsana, Țara Maramureșului
în *Daina mândră pân Bârsana*, 1979, p. 152, t. 65.
tău – cu sensul de lac, baltă.

27. Inima-n mine nu-i bună

Inima-n mine nu-i bună
Ca poama de mătrăgună:
Că-i legată cu lanțuri
Și cuprinsă de doruri;
Legată-i cu lănturele,
Cuprinsă-i de dorurile.

Nu știi pă cine-aș afla
Să-mi dezlege inima,
Cât ar cere-atât i-aș da.

culegător: Petre Lenghel Izanu
Bârsana, Țara Maramureșului
în *Daina mândră pân Bârsana*, 1979, p. 153, t. 69.

28. Cine scutură roua?

- Cine scutură roua?
- Feciorii dimineața
Când se-ntorc de la mândra.
Roua trebe scuturată
Și mândruța sărutată.

culegător: Gheorghe Gh. Pop
Poienile Glodului, Țara Maramureșului
în *Folclor muzical*, 1982, p. 250, t. 321.

29. Iubire și rai

Ai, hai și iară hai
Am plecat să merg la rai
Cu căruța cu doi cai.

Mă-ntâlnii cu mândra-n plai,
Mă scăpai de-o sărutai
Și-am gătat de mers la rai.

culegător: Ilie Godja
Valea Stejarului. Țara Maramureșului
în *Între ai mei*, Baia Mare, 1973, p. 118.

30. Pândarii

Colo-n jos, într-ale verz'
Este-on pom cu poame verz',
Cu crenjile la pământ,
Cu poamele de argint.
Nu știu cine s-o-nvitat
De merele le-o mâncat.

- Pândari pă cine-om pune?
- Ia, p-o zână și pe-on june.
Tăt pândiră cât pândiră,
Di la o vreme să iubiră;
Tăt cotară cât cotară
Di la o vreme să luară,
Cu zâna peste hotară.

culegător: Pamfil Bilțiu
de la Floare Temple, 66 ani, Ariniș, 1988, Țara Codrului;
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 329, t. 477.

31. Descântec de fată pentru a fi frumoasă și iubită de feciori

Sfinte Soare, sfinte Soare,
Răsai cu 24 de răzășoare:

Cu tri încalță-mă,
Cu tri încinge-mă,
Cu tri pe obraz mângâie-mă,
Cu tri pe umeri împodobe-mă;
Tri în gene,
Tri în sprâncene,
Tri în păr îplete-mi-le,
Să siu frumoasă,
Și drăgăstoasă
Și vederoasă
Și strălucitoare
Ca tine, mândru Soare!

culegător: Maria Elena Timiș
de la Maria Chindriș, 69 ani, Iued, 1987, Țara Maramureșului;
în *Memoria ethnologica*, nr. 1, p. 33

32. Carul cu flori

Nu fii, mândru, supărat -
Din doruț ne-om fa' căruț,
Și-om trece păstă dieluț,
Cu obede din lemn verde,
Stițele din măghieran,
Buciumul de odolean,
Și proțapul de omac,
Și boii de ruji de mac.

Și ne-om sui în căruț
Ș-om trece peste dieluț,
Unde-nflore piperiul
Și se ostoie dorul,
Unde-flore tămâia
Și s-ostoie dragostea.

N-om veni până-i lumea,
Dacă nu voie mama
Să grăiesc cu dumneata.

culegător: Ion Bârlea,
de la Susana Borodî, Berbești, Țara Maramureșului
în *Literatura populară...*, I, 1968 (1924), p. 22-23, t. 27.
proțap - ruda carului de care se prinde jugul;
bucium - butucul de la roata carului.

33. Se mustredză două fete

Pă la noi, pă sub părete
Să mustredză două fete.
Una-i hâdă și găzdacă,
Una-i mândră și săracă.

Cea găzdacă-așa zicea:
- Pă mine, badea mă ia;
Îmi dă tata patru boi
Ș-o turmă mare de oi;
Șî măicuța-mi dă o vacă
Ș-o holdă nesecerată.

Cea săracă-așa zicea:
- Pă mine, badea mă ia,
Nu-mi dă badea ochii mei
Pântru patru boi de-ai tăi;
Nu-mi dă badea gurița
Pântru tăță turma ta.

culegător: Tache Papahagi

de la Marai Bozai, 19 ani, Hărnicești, 1920, Țara Maramureșului;
în *Graiul și folklorul ...*, p. 173, t. XLVII.
a se muștra - a se certa;
găzdac - om avut, bogat, înstărit.

34. Amantul neghiob

- Hai, mândruț, la noi de mas,
Numai sângură-am rămas,
Că bărbatu mi s-o dus
În lăzașul cel din sus,
În lăzașu cel bătrân
A cosî și-a face fân.
- Stai, mândro, în loc să-ț spui,
Clopul unde să mi-l pui?
- La fereastră este-un cui.
- D'apoi cum să sui în pat?
- Pă un scăunaș de brad.
- D'apoi cum să te sărut?
- Du-te-n sărăcie muț,
Nu ibdi nevestele,
Că nu știi dragostele.

culegător: Tache Papahagi,
de la Pălăguța Pop, 25 ani, Desești, 1920, Țara Maramureșului
în *Grai...*, p. 172, t. XLI.
mas - popas;
laz -câmp curățat și bun de cosit;
muț - cu sensul de prost, prostănac.

35. Gura ta la toți o dai

- Nu știu, mândră, ce gând ai:
Gura ta la toți o dai –
Numai nu o dai la cai.
.....
- Stăi, bădiță, și te uită,
Gura me din ce-i făcută:
Din zin roșu și din turtă.
Cine-i hireș, o sărută,
Cine-i muț, stă și se uită.

culegător Maria Vlad,
Săliște de Sus, Țara Maramureșului,
în *Memoria...*, 2001, nr. 1, p. 19.
hireș - frumos, mândru, aprig.

36. Fata sileacă celuită de feciorul gazdac

Pe din jos de sat, la vale
Se-ntălnesc doi dragi în cale;
O fată de om sileac

Și-on fecior de om găzduc.
Da' ei cum se întâlnea
Ea din grai așa grăia:

- Frunză verde tămâiță,
Ce ne-om face, măi bădiță,
Io ți-s dragă, tu mi-ești drag
Ca mierlei frunza de fag;
Io cu dor și tu cu dor,
Nouă ne trebe doftor,
Leacuri sfinte din potir
Și popă cu patrafir
Și cununi de trandafir:
Una mie, una ție
Să ne iubim pe vecie;
Să-mpreunăm dor cu dor,
Dor de-o fată și-un fecior.

Da el cum o asculta
Înapoi îi cuvânta:
- Ludă ești, nebună ești
Și la minte slabă ești.
Batăr c-ai putea știi bine
Că nici tu nu ești de mine
Și nici io nu mi-s de tine.
Io-s fecior de om găzduc,
Tu ești fată de sileac;
Ne-am iubi, nu cutezăm,
Și-a lăsa nu ne-ndurăm,
Dar fã, lele, ce ți-am spus
La cules de cucuruz -
Unde-or fi oameni mai mulți
La mine să nu te uiți,
Că ei dacă ne-or vedea
Zău, pe loc ne-or deochea.
Unde-or fi mai puținei,
Ochii tăi să fie-ai mei;
Ochii cu sprâncenele,
Gurița cu buzele
Și sânu cu țâțele.

Fata cum îl auzi
Ca o pară se roși,
Apoi rău mi-l dojeni:
- Hei tu, mândruluțu meu,
Nu te-audă Dumnezeu,
Să facă pe gândul tău,
Că io-am crezut că ți-s dragă,
Dar tu mă iei numa-n șagă,

Ș-am crezut că mă iubești,
Dar tu rău mă celuiești.

Batăr ai tu patru saci,
Nu te rog ca să mă-mbraci;
Batăr ai tu patru boi,
Nu mă-mbii noră la voi,
Că vi-i casa sus la șatră
Și la multe-i sușigată.
Și de pâne și de sare,
Și de câte-s pe sub soare.
Du-te dară-n drumul tău,
Io m-oi duce-n drumul meu.
Tu-ți păzește vitele
Și eu tinerețale;
Tu-ți păzește gândurile,
Io mi-oi păzi dragostele.
Cununița verde-a mea
Tot n-a veștezji d-acea,
Dar struțu din clopu tău
S-a usca de dorul meu,
Ca și frunza codrului
De doruțu soarelui.

Că batăr că ești fălos
Nu-i ca mine chip frumos;
Și batăr că m-ai urât,
Nu-i ca mine floare-n rât.

culegător: Ioniță Bădescu,
în *Converbiri literare*, IV (1870), nr. 16, p. 267, republicat de D. Pop, în *Folcloristica...*, 1970, p. 180-182, t. 105.

37. Ce plângi, mândră, după mine?

Pe cărare de-a dreapta
Trece mândru cu mândra.
Mândru mere șuierând,
Mândra după el plângând.

- Ce plângi, mândră, după mine?
Satu de tine rămâne
Și mai sunt voinici ca mine.

- Poate rămâne satu'
Dacă nu ești, bade, tu;
Poate rămâne țara
Dacă nu ești dumăta.
Pot si voinici cât nuci
Dacă mie nu mi-s dulci;

Pot si voinici cât brazi
Dacă mie nu mi-s dragi!

culegător: Dumitru Iuga
Săliște-Botiza, Țara Maramureșului;
în *Calendar*, 1980, p. 93, t. 362.

38. Fă-mă brâu pe lângă tine

Măi mândruț cu cușmă neagră,
Du-mă-n lume de ți-s dragă.
De Ț-a păre cu rușine
Fă-mă brâu pe lângă tine;
De Ț-a păre brâul greu
Fă-mă lumină de său.

Când te-a apuca noaptea
Tu-i aprinde lumina
Și mândra Ț-a videra.

Oamenii te-or întreba:
- Mândru-ți arde lumina!
- Arde zău, da' nu-i de său,
Că-i fată din satu meu;
Arde zău, da' nu-i de ceară,
Că-i fată din a me țară.

culegător: Pătru Godja,
Valea Stejarului, Țara Maramureșului
în *Calendar*, 1980, p. 74, t. 237.

39. Horia păcurariului

Dusu-s-o mândru la oi
Ș-o lăsat doru la noi.
- Du-ți, mândruț, doru cu tine,
Nu ți-l bizui pe mine.
C-amu-i vremea lucrului,
N-oi fi doică dorului;

C-a tău dor îi cam domnos,
Nu vre a durni pă jos.
Și-a tău dor îi învățat
Tot pe perine culcat,
Și-n guriță sărutat.
D-apoi în sân dacă-i pun
Îmi face inima scrum.

culegător: Ion Bârlea
de la Ioana Codreana, Găjanca, fată de 19 ani din Berbești (Țara Maramureșului)
în *Literatură populară...*, 1968 (1924), II, p. 76-77, t. 120.

40. De adus drăguțu

Foc, focșăraiu meu,
Mă-nvelesc,
Tu nu te-nveli;
Io oi dormi,
Tu nu dormi;
Io m-oi culca,
Tu nu te culca...

Te fă șerpe,
Laur-balaur
Cu soldz de aur
Și te du-n lume,
Păstă lume,
La drăguțu meu anume.
Și pe gură i te bagă,
La inimă i te-așadză.

Du-i dor din dorul meu,
Dragoste din dragostea mea,
Din mierea mea.
Cu codzile plesnește-l,
Pă drum pornește-l,
Să n-ai stare,
Nici alinare
Pă cum n-are apa-n vale.

În vis să mă visădze,
Mîni să fie musai să mă vadă,
Pă un scaun să ședem
Și dintr-un pahar să bem.

culegător: Radu Răutu,
de la Ioana Mătieș, 83 ani, Săliște de Sus, 1971 (Țara Maramureșului)
în *Antologie...*, 1980, p. 241, t. 220/bis.

41. Supărat ca mine nu-i

Supărat ca mine nu-i
Numa puiu cucului
Când îl lasă mă-sa lui.
Mere-n codru, frunză nu-i;
Vine-acasă supărat
Că-n codru frunza-i uscat'.

Cum n-oi fi eu supărată
După doi drăguți deodată:
Unu-o mărș în cotunie,

Altu-n codru să nu vie.

culegător: V.T. Doniga
în *Folclor din Maramureș*, 1980, p. 21, t. 49

42.Săraca inima me

Săraca inima me
Unde vede-o fântâne
O tulbură și-apoi be
Și zice c-așa-i tigne.
Zice c-așa-i învățată
Tăt cu apă tulburată,
Cu limpede niciodată.
Tot cu apă de ponor,
Nu limpede de izvor.

culegător: P. Lenghel-Izanu,
de la Stan Ion Pătraș, Săpânța, Țara Maramureșului;
în *Ceas pe ceas se alungă*, 1970, p. 77.

43. Nu e bună dragostea

Frundză verde și una
Tătă lumea dzîce-așa
Că nu-i bună dragostea.
Dar, dzău, dragostea-i amară
Cum nu-i altă boală-n țară.
Când la inimă să pune
O arde ca ș-un tăciune;
Tăt o arde și o frige
Și nime n-o poate stinge.

Nu să stinge ea ușor
Nici cu apă din izvor,
Nici cu apă din fântână
De-ai turna o săptămână;
De-ai turna să curgă vale
Ea tăt arde și mai tare.

culegător: Tache Papahagi,
de la Maria Ardelean, 20 ani, Vișeu de Jos, 1920, Țara Maramureșului;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 184, t. CIII.

44. La curțile dorului

.....
M-am aflat dat gândului
La curțile dorului,
Unde-s porțile deschisă,
Măndrele pe table scrisă.

Numai doru m-o-ntrebat:
Eu pe-acolo ce-am cătat?

- Cat pe cel cu curea lată,
Sus îi Dumnezeu să-l bată,
Că mă-nvață sărutată
Ș-amu m-o lăsat uitată.
Și mă-nvață a iubi
Ș-amu mă las-a dori,
Dumnezeu l-ar pedepsi.

Cat pe cel cu pană verde,
Că mă tem că mi l-oi pierde.
Că l-am mai pierdut o dată,
Și l-am aflat la o fată,
Ș-aceea nemăritată,
Ca mărgeaua ne-nșirată.

culegător: Ion Bârlea
de la Susana Borodi, fată de 22 ani, Berbești, Țara Maramureșului;
în *Literatură populară...*, II, 1968 (1924), p. 61, t. 95.

45. Cine iubește și lasă

Cine iubește și lasă
Dă-i, Doamne, potică-n casă,
Leacurile rînd pe masă,
Tri doftori la căpătâi,
La picioare măr gutâi.
Măr gutâi să nu-nfioresacă,
Badea-n pat să putrezească,
Să-și aducă el aminte
Că-i blestem de oriunde;
Că l-o blestemat mândra
Să să uște ca frunza,
Să-l întoarcă mă-sa-n pat,
Să-l întoarcă cu țolu
Și să-i deie cu olu;
Să-l întoarcă cu cerga,
Să-i deie cu lingura.

culegător: Augustin Botiș,
în *Calendar...*, 1980, p. 85, t. 313.
măr gutâi - aici cu sens de motiv funerar;
potică - farmacie;
leac - medicament.

“O notă aparte a poeziei de dragoste, din Maramureșul istoric îndeosebi, o constituie *blestemele de dragoste*, al căror limbaj are vigoarea imperativă a incantațiilor” (Mihai Pop, cuv. înainte la *Antologie...*, 1980, p. 15).

46. Cântec de fată

Focu bată, bine-i fată
Pângă cea ce-i măritată.
Măritată încă-i bine,
Da' nu sie după cine;
Măritată nu-i rău tare,
Da' nu sie după care.

Focu bată, bine mi-i,
Nu știu până când mi-a si;
Focu bată mult mi-i bine
Că nu-mi stă gându la nime;
La cine mi-o stat mintea
Dusu-s-o de pe-aicea;
La care gându mi-o stat
Cătunește la-mpărat.

culegător: Petre Lenghel Izanu
în *Poezii și povești din Maramureș*, 1985, p. 508, t. 830
a cătuni - a-și satisface stagiul militar obligatoriu.

IV. PEȚITUL. ORAȚII DE NUNTĂ. DUPĂ NUNTĂ. DE LEAGĂN

47. Pețitorii

Fiică mică de-mpăratu,
Florile dalbe
Dimineață te-ai sculatu,
Te-ai lăut, te-ai piptănat,
Cofă-n mână ai luat.
Pă poduțu' fântânii
Ai văzut ceva viin',
Tri voinici cu tri cai murgi.

- Du-te fiicuță-acasă,
Pune grâu roșu pã masă
Și colacu în fereastră,
Că or vini pețitori
Și te-or duce păstă zări.
Unde-i vide ciunji uscaț
Gîni-i că-s a tăi frați;
Unde-i vide ciuji pãliți
Gîni-i că țî-s părinți.

culegător: Pamfil Bilțiu,
de la Marița Grigor, 40 ani, Chiuzbaia, 1982;
în *Sculați, sculați...*, 1986, p. 170, t. 186

48. Fă-ți , mândrior, casă nouă

Fă-ți, mândrior, casă nouă
Din doi pticurași de rouă
Ș-apoi mă duc noră vouă;
Că-ntr-aiastă casă veche
Cu noră nu vi se șede.

Vezi, bădiță, că n-ai casă -
Unde mi-i duce mireasă?
Vezi, bădiță, că n-ai șură -
Unde mi-i duce de noră?
Vezi, bădiță, că n-ai cum,
Nu mi-i duce noră-n drum.

culegător: Maria Vlad
Săliștea de Sus, Țara Maramureșului
în *Memoria*, 2001, nr. 1, p. 30.

49. Metehăul

Uite, mamă, câinii bat,
Intră pețitori în sat;
Și le-om da și băutură
Da' de nu m-or cota-n gură.
Uite, mamă, că să duc,
Nici pă una nu ne duc.
Uite, mamă, -s pă la prag,
Nici pă una nu ne trag.

Mă uitai într-o fântână,
Mă văzui fată bătrână,
Tot fugi o săptămână;
Mă oprii lâng-on pârau,
Mă rugai de tată-meu
Ca să-m coate-on mutihău.
Fie cu paie-ncălțat,
Numa să fie bărbat;
Și păru pân clop să-i iasă,
Numai să mă văd mireasă.

culegător: Ion Chiș Șter,
de la Teodor Pop, 38 ani, Buteasa, 1973, Țara Chioarului;
în *Antologie...*, 1980, p. 75, t. 39.

“Există unele obiceiuri, cum sunt **moșii** și **babele**, care sunt practicate atât de băieți, cât și de fete. Băieții fac pentru fete *moși*, care în Budești se numesc *pețitori*, iar în Sârbi *vindici* sau *metehauă*, iar fetele fac pentru feciori *babe*. Metehăul este făcut din cărpe, haine vechi, având bețe în loc de mâini și de picioare, iar pe cap o palărie, dacă este *moș*, ori o năframă, dacă este *babă*. Întotdeauna metehăul este însoțit de o scrisoare în care, fie în versuri, fie în proză, își dezvăluie identitatea și scopul pentru care a venit (...). Pentru a fi văzut de cât mai multă lume, metehăul este pus într-un copac cât mai înalt (...). Acești metehăi sunt puși numai la fetele și feciorii mai în vârstă” (Memoria ethnologica, nr. 10, 2004, p. 984, col. Petru Ștețiu).

50. Orație de nuntă

“La masa galbenă,
Boierii s-adună.
Beu, mulătuescu,
De lume grăiescu.”
(Calendar, 1980, t.14)

Tatăl mirelui:
- Bună sara, oameni buni,
Ce voi spune nu-s minciuni.
A nost' înălțat împărat,
Care pă aici o vânat,

O trimis o oaste mare.
Tăţ zânim din depărate,
Drept la casa dumitale.
Că spune înălţatu împărat,
Care p-aici o-noptat,
Că aici să află o căprioară,
Care doreşte să-i fie soţioară.

Tatăl fetei:

- Da' să ne spuneţi pă dinafară
Dacă aveţi sâmne de căprioară.

Tatăl mirelui:

- Gazdă bună, gazdă mare,
Rogu-te de ascultare:
Tânăru nost crai mare,
Plin de foc şi nerăbdare,
S-o sculat de dimineaţă tare
Ş-o sunat în patru colţ de zare.
Oastea s-o adunat
Şi la drum o-apucat
Până aici, la dumneavoastră,
Să cate, să gătească,
C-am auzât că în lume
Este-o floare faină, fără nume;
O floare mândră şi aleasă,
Care să află la dumneavoastră în casă.

Şi-am zânit s-o smulgem din rădăcină,
S-o ducem la crai în grădină.
N-o smulgem să să veştejească,
Ci mai mândru e să crească,
Mai frumos să înflorească,
Să să înmulţească
Şi copii muli să crească
Şi la mulţi ani să trăiască!

Tatăl miresei:

- Nu ştiu ce flori căutaţi dumneavoastră,
Poate că acelea din fereastră.
Noi avem flori uscate su' grindă,
Potroacă şi romaniţă în tindă.
Or pă asta să v-o dau?
(arătând fata).

Tatăl mirelui:

- Da, pă aiasta o cătăm!
- Ne-o daţ', or o luăm?

culegător: Valerica Şteţco,

de la Constantin Mihali, 42 ani, Borșa, Țara Maramureșului;
în *Poezii...*, 1990. p. 6, t. 11.

Nunta

“Regulile în virtutea cărora se stabilesc căsătoriile și funcționează relațiile matrimoniale își găsesc expresii clare într-o serie de acte și gesturi din timpul nunții în numeroase adagii. Nunta se desfășoară separat la casa miresei și la casa mirelui, cu invitații proprii pentru fiecare neam. Mirii se întâlnesc ceremonial numai la săvârșirea cununiei, după care mireasa, pe baza regulilor de virilocalitate este dusă la casa mirelui. Despărțirea miresei de neamul ei se exprimă clar prin dans, prin ceea ce se cheamă *jocul miresei*. La intrarea în casa mirelui, mireasa este întâmpinată prin aruncarea cu grâu și printr-o urare în stil de incantație. În timpul desfășurării ceremonialului, care în general durează trei zile, cele două neamuri ce s-au încuscrit schimbă nu numai formule de politețe îndătinat și urări pentru cei căsătoriți, ci și aprecieri reciproce asupra neamurilor” (Mihai Pop, cuv. înainte în *Antologie...*, 1980, p. 10).

51. Până mi-am fost la părinți

Cântă puiu cucului
În vârful muntelui.
D-așa cântă de duios
De pică frunzele jos;
D-așa cântă de cu jele
De stă apa-n loc, nu mere.

Da' mândra din grai grăia:
- Taci, cucule, nu cânta
C-amu-o trecut vremea ta!
Până mi-am fost la părinți
Datu-ți-am voie să cânti,
Dar de când m-am străinat
Sunt sătulă de cântat.

Poate știi, cine-i cu minte,
Că străinul nu-i părinte;
Că mila străinului
E ca umbra spinului
În postu Crăciunului;
Dar miluța
La măicuța
E ca umbra nucului
În postu Sâmpetrului.

Pâna-m fost la maica mea
Fosta-am pui de rândunea,
Dragă la toată lumea.

De lucrăm, de nu lucrăm,
Tot buna maicii eram.
De când îs la maica lui
Nici îs pasăre, nici pui,
Nici îs dragă nimănui.
Lucru din mână nu-mi pică,
Tot nu-s bună de nimică;
De-aș lucra noaptea pă lună
Tot ar zice că nu-s bună!

Da' cucu din grai grăia:
- Așa-ți trebe, fată rea,
Că la Paști m-ai întrebat
Să-ți dau ani de măritat
Și tu nu m-ai ascultat
S-aștepți anii ce ți-am dat.

culegător: Ioniță Bădescu
în *Convorbiri literare*, IV (1870), nr. 2, p. 29; republicat de Dumitru Pop în *Folcloristica...*, 1970, p. 194-195, t. 132.

Cântece de leagăn

52. * * *

Haia, liulea, puișor,
Să crești mare, mărișor,
Să sii mării de-ajutor.
Mării de-ajutor în casă,
Tatii de-ajutor la coasă.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Maia Ștețcu, 44 ani, Borșa
în *Poezii populare...*, 1990, p. 4, t. 7.

53. * * *

Nani, nani, puiu mării,
Că mama te-a legăna,
Voinecel mare ti-I fa'.
Te-oi legăna c-un picior
ȘI ți-oi doini binișor.
Să crești mare și viteaz
Fără lacrimi pă obraz.
Să sii cum mama ți-a spune,
Voinicel mare pă lume.
Să sii ca floare-ntre flori
Voinicel între feciori.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ileana Roman, 53 ani, Borșa

în *Poezii populare...*, 1990, p. 5, t. 8.

54. * * *

Nani, nani, pui de pește,
Că mama cu greu te crește,
Și te pune-n pene bune
Și te scoate sus la lume.
Și ți-a da lumea pă mână
Să te ții de-i si stăpân;
Lumea pă mână ți-a da
Să te ții, voinic, de ea.

culegător: Petre Lenghel Izanu
în *Calendar*, 1980, p. 17, t. 51.

55. * * *

Să n-am prunc de legănat
Mi-aș trăi tăt cu bănat;
Să na-m prunc de ciupăit
De dor m-aș si prăpădit.
D'ășă am un pruncuț drag,
Pentru el acasă trag.
Poți ave bani și moșie,
Fără prunci casa-I pustie;
De-aș si cât de supărată
Pruncu mami mă desfată.

culegător: Nicoară Timiș,
în *Calendar*, 1980, p. 17, t. 54;
a ciupăi - a îmbăia copilul; **ciupă** - scaldă copilului.

56. * * *

Haia, haia, cu mama,
Că mama te-a legăna;
Haia, haia și te-abuă
Până mâni de cătră zuă;
Și-apoi haia și te-așază
Până s-a fa' dimineață.

culegător: P. Lenghel Izanu,
în *Calendar*, 1980, p. 18, t. 60.

57. * * *

Liu, liu, liu, liu, pui de domn,
Mult te leagăn și n-ai somn.
Liu, liu, liu, liu, pui de crai,
Mult te leagăn și somn n-ai.

Legându-te pe tine
Mult lucru mie-mi rămâne:
Și de iarnă și de vară,
De toamnă, de primăvară,
Și din casă și de-afară.
Liu, liu, liu, liu, cu mama
Culcă-te și nu zd'era,
Ți-oi hori, te-oi dezmierda,
Să crești mare ca bradu,
Mândru ca rujmalinu;
Să sii mare ca un fag
Și la fete fecior drag.

culegător: P. Lenghel Izanu,
în *Calendar*, 1980, p. 18, t. 61.

Nașterea

“Casa copilului (placenta) se îngroapă sub masă, noul născut să nu se despartă de locul strămoșesc” (*Calendar*, 1980, p. 34).

“După ce se naștea copilul, i se pune în apa în care era ciupăit prima dată un clopoțel de alamă, ca noul născut să cânte frumos, să aibă glas. Se pune și un ban de argint, să fie copilul curat ca argintul” (*Calendar*, 1980, p. 17).

“Când se naștea un fecior bătrânii spuneau că «râd cheotorile la casă», pentru că feciorii aduc noroc...; în schimb, când se naștea o fată se spune că «plâng cheotorile la casă», pentru că fetele aduc sărăcie”.

“Noului născut i se pune în mână un bănuț de argint, ca să nu se deoache; cei ce se vor mira, se vor mira pe bănuț și nu pe copil.”

“Vreme de șase săptămâni după naștere, orice străin care intra în casă, la plecare trebuia să lase pe leagăn «somn și țâță», adică o «scămucă» din haina pe care o purta, albă pe cât posibil, ca să nu se sperie copilul” (Dumitru Pop, în *Folclor din zona Codrului*, 1978, p. 33-34).

58. Nevasta fugită cu drăguțu

Sub creangă de tufă verde
Tânără nevestă șede
Tot cu struț și cu liuliuț.
Da dorul, ca tâharul,
Și-o făcut drum p-acolo.
- Hei, tu, tiancă nevesteancă,
Lasă struțu și liuliuțu,
Fugi în lume cu drăguțu...

Da' atâta o-amăgit,
Fiuțul și l-o urât
Și cu mândru și-o fugit.
Numai ea și-o rupt și-o zis:
- Tu, tidruț, lemnu mândruț,
Ien pleacă-ți tu vârvițu

Să-mi anin eu liuluițu,
Să mă duc cu drăguțu.

Tidru vârfu l-o plecat,
Liuluițu l-o d-aninat.
Fiuțul și l-o lăsat,
Cu drăguțiul și-o plecat.

Cându-i locul la un loc,
La mijlocu unui codru,
Și acolo jos ședeau,
Murguțiul și-l poposeau
Numai ea și-o rupt și-o zis:
- Pentru negru streinel
Lăsai fiuț mititel...

Ea-napoi și-o d-înturnat,
Pe fiuț că l-o aflat
În caldă ploaie scăldat,
Că vântuțu lin și-o suflat
Pe fiuț l-o legănat.
Când la fiuț și-o sosit
Cu fiuțu și-o grăit:
- Tu, fiuț, dragu mamii,
Cum poți în lume trăi?
Pentru negru strenel
Lăsatu-te-am mititel.
- M-ai lăsat, lăsat să fiu,
Eu altă mămucă știu.
Ciutele țîția mi-au dat,
Ploaie caldă și-o plouat
Și pe mine m-o scăldat;
Vântuț lin că și-o suflat,
Pe mine m-o legănat,
Dumnezeu nu m-o lăsat.
Tu te du-n mare bănat...
Nu-mi trebe doicitul tău,
Că doici-m-a Dumnezău.

culegător: Petru Bilțiu-Dăncuș, colecție 1893-1907;
în *Folcloristica...*, 1970, p. 357-358, t. 127;
bănat - supărare, necaz, mâhnire.

59. Nevasta frumoasă și bărbatul gelos

Nevasta care-i frumoasă
Face-ți numai bai în casă;
Când ai merge a lucra
Nu cutezi a o lăsa.
Coasa-n pod se ruginește,

Iarba-n câmp tot putrezește
Inima ți se topește.

culegător: Teodor Michnea
în *Familia*, VII (1871), nr. 23, p. 271; republicat în *Folcloristica...*, 1970, p. 206, t. 157.

60. Tânără mă măritai

Tânără mă măritai,
Tânără de șaișpe ai
Și rai socri căpătai.

Dimineața mă sculai
Și la seceră plecai.
Săcer până-I prânzu mare,
Zin soacrăle cu mâncare.
Mă pun jos și hodinesc,
Ca să gândesc că prânzesc.
Da' de-acolo m-am sculat
Și la seceră-am plecat.
Săcer pâna la gustare
Zin soacrăle cu mâncare.
Mă pun jos și lăcrimez
Să gândesc că gustez.
Săcer până câtă sară
Șu o ieu pă drum, în vale.

Când în casă m-am băgat
Mutu stă întins pă pat
Și de-acolo-o cuvântat:
- Spală, mamă, blidele,
Și dă-i norii hâlbele.
Eu nu m-am putut răbda:
- Mâncă-le tu cu mă-ta!

*

- De vrei, mamă, să mă ai,
Leagă la căruță cai.
Patru cai și patru boi
Și du-mă-acasă la noi.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Vasilea Mihali, Borșa, Țara Maramureșului;
în *Poezii...*, 1990, p. 234, t. 421;
hâlbe - lături; resturi de mâncare.

61. Mi-am lăsat satu și locu

Pânt-un dor, mânca-l-ar focu,
Mni-am lăsat satu și locu
Și binele și norocu;

Pănt-un dor, mânca-l-ar para,
Mni-am lăsat doru și țara
Și binele și ticneala.

Că omuțu-n satu lui
Poruncește orișicui;
Da' omu-n țară străină
Și de garduri să rușină.

culegător: Tache Papahagi,
de la Irina Țiplea, 80 ani, Șieu, 1922;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 199, t. CLXXXV,
ticneală - odihnă, liniște, bine.

62. Măritatu nu-i noroc

Cruciță din trii molidz,
Copilă din doi părinți,
Ce gândești de te măriți?

Măritatu nu-i noroc,
Că bărbatu-i zdici de foc;
Măritatu nu-i avere,
Bărbatu-i zdici de curele.
Și bărbatu nu ți-i frate
Să gândești că nu te-a bate;
Și soacră-ta nu ți-i mamă
Să gândești că nu-i îndeamnă;
Socru-tău nu ți-i părinte
Să gândești multe 'nainte.

culegător: Tache Papahagi,
de la Ileana Mihai, 34 ani, Borșa, 1920;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 187, t. CXVII.

63. Zestrea

Pădurice de znicele,
Mândru-i gazda și mă cere,
Io-s săracă și n-oi mere.

Mândru de m-a căpăta
Bate-m-a și m-a-ntreba:
- Unde ți-i, mândră, zestrea?
- Hei, tu, mândruleanule,
Ochii-n cap o fo' la tine,
M-ai văzut că io n-am bine
Să-l mâi cu zdiciu la tine;
Ochii-n cap o fo' la voi,
M-ai văzut că io n-am boi

Să-i mâi cu zdiciu la voi.

culegător: Tache Papahagi,
de la Maria Cupșinar, 20 ani, Botiza, 1922, Țara Maramureșului;
în *Grai...*, 1925, p. 198, t. CLXXIX;
znicele - nuiele.

64. Însuratu-s de un an

Însuratu-s de on an,
Gatii pă sub cioareci n-am.
Însuratu-s de o lună,
Nici cămașa nu mi-i bună.

- Tu, nevestă, fă-mi de cină!
Mere-n pod și nu-i slănină,
Vine-n jos și nu-i fărină.
Mere-afară, lemne nu-s,
Vine-n casă, focu-i stins.
Mere-n grui, da mălai nu-i,
Vine-acasă, pită nu-i.

culegător: Ion Bârlea,
de la Gheorghe Rusu din Berbești (Țara Maramureșului)
în *Literatură populară...*, 1968 (1924), II, p. 169, t. 11.

65. Nevasta “harnică”

Cătu-i lungu și lumea
Nu-i nevestă ca și-a mea,
De mândră și de frumoasă,
Harnică, găzdoaie-n casă.

Că luni caier ș-o făcut,
Marți pă furcă și l-o pus
Și miercuri la târg s-o dus
Și joia s-o târguit,
Vineri acasă-o vinit,
Sâmbătă s-o hodinit.
Duminică-o vrut lucra
Da-o-auzât bătând toaca.

Ie din pat că s-o sculat
Și la popă ș-o-alergat:
- Părinte, sfinția ta,
Sărbătoare-i mâni, o ba?
- Sărbătoare-i astăzi, fiică,
C-amu-i sfânta duminică!
- Părinte, sfinția ta,
Să mutăm duminica,

C-am un caier de gătat
Și zece de scălmânat.
- Pânt-o iagă de pălincă
Nu să strâc-o duminică!

culegător: Dumitru Pop,
de la Ileana Rus, 42 ani, Băsești, 1960 (Țara Codrului)
în *Folclor...*, 1978, p. 171, t. 159.

V. CÂNTECE DE CĂTĂNIE ȘI RĂZBOIU

“Lasă lumea cum îi ie,
N-o face din bună re”
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 17)

“- Spune-mi mie, pui de cuc
Răgutele când să duc?
- Iele mărg, coale, toamna,
Câd li-I mai dragă lumea”.
(Dumitru Pop, în *Folclor*, 1978, p. 117, t. 67)

“Sus e luna-n două corne,
S-o culcat tata și doarme.
Numai eu nu pot durni
Tăt de grijile lumii”.
(Tache Papahagi, de la Ileana Oros, 11 ani,
Vad 1920, în *Grai...*, p. 178, t. VXXVII)

66. Mi-o vinit ordin în sat

Frunză verde lemn uscat,
Mi-o vinit ordin în sat.
- Du-te, maică, la birău
Și adă ordinu meu.
De la birău pân-acasă
Curuiește-mi o cămașă;
Curuiește-o românească
Și o coasă cătunească.

Pă mânecă de-a dreapta
Scrie-te pe dumneata;
Pe mâneca de-a stânga
Scrie-mi, maică, drăguța;
Pă lătuțu dinapoi
Scrie-mi plug cu șase boi,
Să vadă domnu căprari
Că io-acasă-am fost plugari.

culegător: Elena Florian,
de la Rozalia Florian, 53 ani, Preluca Veche, 1978, Țara Chioarului
în *Antologie...*, 1980, p. 503-504, t. 632.

birău - primar;

căprar - caporal (grad în armată);

67. Vai de mine, negri-s munți

Va de mine, negri-s munți
Toamna când pleacă recruți;
Vai de mine, negri-s norii
Toamna când pleacă feciorii.
Maicile-ș petrec feciorii,
Nevestele soțiorii;
Dar pe mine n-are cine,
Că sunt singurel pe lume.

culegător: Dumitru Pop
Băsești, Țara Codrului;
în *Antologie de folclor*, 1980, p. 504, t. 633.

68. În cătane m-o luat

În cătane m-o luat,
Mândre flori mn'i-am sămănat
Pă o verde țălinioară,
La cornu Gutâiului,
Lâng-o rece fântânioară.

Numa, ia, când am plecat
Florile le-am blăstămat:
- Creșteți, flori, și înfloriți,
Că mie nu-mi trebuiți;
Creșteți pă cât gardurile
Ș-astupați prilazurile;
Să vă sufle vânturile,
Să vă ciunte vârfurile
Că eu nu v-oi mai purta,
Că mă duc în cătunie
Și lozește-o bătalie –
Știm-mă focu și bdiata
Oare când oi înturna.

.....

culegător: Tache Papahagi,
de la Ioana Codrea- Fundeasa, 40 ani, Vad, 1920;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 183. t. XICIX (fragment);
prilaz - trecătoare la un gard de nuiete.

69. Cătunie blăstămată

Cătunie blătămată,
Să mă scap de tine-odată;

Drăguța mn-i tare mică,
Cătuni-u-aș fără frică;

Drăguța mn-i mărișoară,
Cătunia hăt m-omoară.

culegător: Tache Papahagi,
de la Grigore Pop, 11 ani, Săpânța, 1921;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 209, t. CCXXXV.

70. Tăte plugurile-și ară...

Primăvară, primăvară,
Tăte plugurile-și ară,
La holda de primăvară,
Numa-a meu șade-n cămară,
Că bădița-i dus în țară.
Stă-n cămară, rujine,
Că bădița-mi cătune.
Boii-n grajd îmbătrânesc
Nu pot nici să-I potcozesc.

- Așteaptă-mă, mândră, -așteptă
Că mai am tri luni de zâle,
Și mărg iară-n sat la tine,
Să prind boii la tînjale,
Să scap, mândruță, de jale.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ileana Roman, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 231, t. 416.

71. De cătană n-am fost bun

Cătănie, jug de fier,
Trag feciorii până pier;
Cătunie, jug de-aramă,
Trag feciorii fără seamă.

Cine-o făcut cătunia,
Mânânce-I casa pustia,
Și copiii sărăcia.

De cătane n-am fost bun,
De-nsurat îs pre nebun.

Bărbații nevestelor,
Stau de mine să mă-nsor,
Să nu umblu la a lor.

culegător: Ion Bârlea,
de la Gheorghe Ardelean, fecior din Berbești (Țara Maramureșului),
în *Literatură populară...*, 1968, II, p. 140, t. 13.

72. Cântec din primul război mondial

Frundză verde ruptă-n dzăce,
D'în anu patrusprădzăce (...)
Lăsai coasa-n brazd-afară
Ș-o luai în gios la țară.
Frundză verde-a râtului
Oblu-n țara sârbului;
Și lăsai ce-avui mai drag. (...)
Mulți voinici s-o strâns sub steag,
Câtă frundză-i într-un fag. (...)

Păst'un ceas, păstă două
Le-o zinit poruncă nouă:
- Orașu să-l părăsîț
Și la război să pornîț.
S-o umplut lumea cu voi
Mărgând la mare război.
Unii-o mârș cătă Serbia,
Alț o mârș cătă Rusia.

- Hei, tu, mândruluțu mneu,
Când de-acasă ți-ai plecat
Dzua bună ți-ai luat
Și cu mine te-ai iertat,
Pruncii ți i-ai sărutat.
Săracii coconii tăi
Cum o rămas singurei;
Singurei fără de tată,
Ca și caru fără roată;
Frudză verde de alune
C-a lui tătă-i dus în lume.

culegător: Tache Papahagi
de la Ioana Pop, 30 ani, Giulești, 1920 (Țara Maramureșului),
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 176, t. LVIII (fragment).

73. Trimăs-o-mpăratu carte

Trimăs-o-mpăratu carte
La fetile de pă sate
Să nu poarte sumne-n roate,
Că la Boznea-i mare moarte;
Și să nu samine flori
Că nu le-or zini feciori.
Căț feciori hireș o fost
Duși-s la bătaie toț.
Pă țarmurii Dunării
Să să bată cu sârbii.

- Împărate, nu te bate,
Că-s cătane ne-nvățate
Și ptică nenumărate;
Și-s cătane tinerele
Și noi le plângem de jele.

culegător: Tache Papahagi,
de la Todosie Teleptean, 20 ani, Vad, 1920;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 180, t. LXXIV;
sumnă (sugnă) – rochie.

74. ...Să dezrobim românii

Cătu-i Sibiu de mare
Numai două drumuri are,
Două drumuri și-o cărare;
Ș-o cărare cu năstâmb,
Mărg feciorii tăț în rând,
Maicile ‘napoi plângând.

- Mereț, voi, maice, ‘napoi,
Nu știți unde merem noi.
Că noi merem la război;
La război cu ungerii
Să dezrobim românii,
Pă sunetul trâmbdițelor,
Pă scurtarea vieților;
Pă sunetul dobelor,
Pă scurtarea zilelor.

culegător: Tache Papahagi,
de la Irina Dunca, 9 ani, Breb, 1920 (Țara Maramureșului);
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 167, t. XX.

Notă: cântecul face referire la Primul Război Mondial, în urma căruia s-a înfăptuit Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, iar românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș au revenit la patria-mumă.

75. Colindă din timpul războiului

Bradule, molid frumos,
Apleacă-ț tu vîrvu-n jos,
Să mă sui pă creanga ta,
Să mă uit în țara mea,
Să-m văd satu și moșia,
Copilașii și soțîia.

Copilașii mei fac bine,
Stau la masă, mîncă pîne
Și-ntreabă pe mamă-sa:
- Unde-i, mamă, tatica?
- Tatica-i dus la război.

- Când vine, mamă, -napoi?
- Poate az', sau poate mâne,
Poate-a vini până-i lume.
- Tatica de n-a vini,
Tată cine ne va fi?
- La plop cu frunza lată
Voi cota eu altă tată.
- De ne-ai cota taț' o sută,
Ca tata nu ne sărută.
De ne-ai căta taț' o mie,
Nu-i ca tătucu dintâie.

culegător: Pamfil Bilțiu,
de la Iuliana Lung, 65 ani, Săliște, 1986,
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 303, t. 423.

Notă: "O ziceau nevestele tinere care aveau bărbați duși pă front".

76. Împăcați-vă-mpărați

Săraca și-a me inimă
Mult mai plânge și suspină
Că nu-i lumea așezată.

Împăcați-vă-mpărați,
Oamenii nu n-i luați,
Că ni i-ați luat o dată
Ș-o rămas prunci fără tată;
O rămas prunci fără tați,
Neveste fără bărbați,
Surorele fără frați -
Ș-am fost tare supărați.

culegător: Ion Ardeleanu Pruncu,
în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 97, t. 379.

VI. CIMILITURI

“Apoi **ciumniliturile** astea noi le spunem atunci când desfăcăm cucurudz toamnă,
atunci când îl desfacem de pițiiene”

(Todosie Teleptean, 20 ani, Vad, 1920; T. Papahagi, t. DLXII)

“În nopțile lungi de iarnă se strâng la o casă câte cinci-șase fete sau și mai multe, care
împreună cumpără petrol de lumină și torc până după miezul nopții. Flăcării cercetează
asemenea case, unde sunt fete mai multe adunate, care adunare se numește **șezătoare**.

Petrec vremea cu cântări și veselie...”

(Ion Bârlea, în *Literatura populară...*, 1968, II, p. 474, la note)

77. Lemne pe apă

Ciumnil, ciumnil, ce-i:

Troscot în pădure,

Bulbuc în genune.

(Tache Papahagi, în *Graiul...*, 1925, text CCCCXLVIII)

78. Drumul

Dacă s-ar scula-n picioare,

Ar ajunge până la soare.

(D. Pop, *Folclor...*, 1978, t. 461)

79. Zăpada

Sus stele,

Jos stele,

Vai de tălpile mele!

(Dumitru Pop, 1978, t. 497)

80. Ochii

Am două rude de hier,

Agiung cu ele până la cer.

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLX)

81. Soarele și luna

Ce tre' prin pădure

Și nu sună?

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXIV)

82. Frunza

Ce ptică în apă
Și nu fa' stropț'i?
(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXVII)

83. Melița

Ce nașt'e-n pădure
Și bate-n sat?
(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXIX)

84. Fererastra

Ciumnil, ciumnil, ce-i aceea:
Și-n casă
Și afară?
(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXXV)

85. Varza

Trupu, capu, mni-i tăt una,
P-on picior stau totdeauna.
Cămeș am nenumărate
Și le port tăte-mbrăcate,
Tăt cârpală pă cârpală,
Fără leacă de cosală.
(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXXXIII)

86. Carul, sania și jugul

Am tri boi.
Unu strâgă: "vine iarna",
Altu strâgă: "vine vara",
Unul: "vie ce-a vini,
Că mie tăt una mi-i".
(Dumitru Pop, în *Folclor...*, 1978, t. 453)

87. Ciubărul

Țugulug, butulug,
De urechi îl duc.
(D. Pop, 1978, t. 455)

88. Cofa

Am o iapă sireapă,
Tăt de coadă-o duc la apă.
(D. Pop, 1978, t. 457)

89. Biserica

Sus sună,
Ciutele s-adună.
(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLII)

90. Hriba

Nici de-o palmă,
Nici de-un șchiop,
Num-atâta că-i cu clop.
(D. Pop, 1978, t. 465)

91. Lampa

Am o rață cirică-boică
La grumaz îi șopârloică.
(D. Pop, 1978, t. 467)

92. Luna și stelele, cerul și pământul, apa și focul

Două umblă,
Două stau,
Două tăt pagubă fac.
(D. Pop, 1978, t. 470)

93. Masa

În pădure naște,
În pădure crește,
Vine-acasă și domnește.
(D. Pop, 1978, t. 471)

94. Plugul

Am un bou,
Când mă duc în câmp
Îi cu coarnile cătă sat;
Și când vin acasă
Îi cu coarnile cătă câmp.
(D. Pop, 1978, t. 481)

95. Stelele

De-aici până la munte
Tă' cuie de fer bătute.
(D. Pop, 1978, t. 487)

96. Oul

Am o curte văruită,
Nicăieri nu-i găurită.
(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLIII)

97. Soarele

Ce arde și nu scoate fum?
(Calendar, 1980, p. 10)

98. Fumul

Umblă pân pod
Și nu hodorogeste.
(Calendar, 1980, p. 13)

99. Minciuna

I mort și umblă;
I orb și vede;
Are coarne și-i cal;
I muscă și-i armăsar.
(Calendar, 1980, p. 15)

100. Râul

Ruda mere,
Boii stau.
(Calendar, 1980, p. 18)

101. Vântul

Cine trece prin sat
Și câinii nu bat?
(Calendar, 1980, p. 48)

102. Cerul cu stelele

Am o zădie mnerâie
Plină de pozdărie.
(Calendar, 1980, p. 69)

103. Șarpele

Curelușă unsă,
Pă su' pământ ascunsă.
(Calendar, 1980, p. 87)

104. Paharul cu apă

Am o fetiță,
Tăți o sărută în guriță

Și de ie nu să satură.
(Calendar, 1980, p. 94)

105. Cerul cu luna și stelele

Ciumnil, ciumnil,
Am un ciur de mare
Și unu-i mai mare-ntre ele.
(Calendar, 1980, p. 123)

106. Somnul

Ce-i mai dulce decât dulce
Și pe taler nu-l poți duce?
(Calendar, 1980)

107. Soarele

Fier înfocat
Peste casă arucat.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 10)

108. Plugul

Fiară-ncornurată
Umblă cu gura căscată
Și numa cu limba râmă,
Tăt răstoarnă și dărâmă.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 38)

109. Vârdina de la fântână

Căciula mutului
În fundul pământului.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 62)

110. Inelul

Făt-frumos
Șade pe-un cal de os.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 74)

111. Oul

Nu-i mare,
Capăt n-are.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 76)

112. Ziua și noaptea

Două surori

În două culori;
Una te hrănește,
Alta te odihnește.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 116)

113. Groapa

De iei, crește;
De pui, scade.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 130)

114. Biserica

Șapca Împăratului,
În mijlocu satului.
(Memoria, 2001, nr. 1, p. 140).

*

“Vai de mine, multe știu,
Mult mă mir unde le țiiu”.
(Gh. Rus, Berbești, în Ion Bârlea,
Literatura populară..., 1968, II, p. 170, t. 14)

*

“Ca șezătorile să fie lipsite de monotonie, se recurge întotdeauna la o variație; astfel, după ciclul epic bunăoară, urmează cel liric sau seria <ciumn’liturilor> etc, și, apoi, ca o liniștită și plăcută recreație sufletească auditivă, intervine drâmba. Pusă între dinți și cu slabul curent produs de vârful limbii, acul ei nu poate da sunete puternice, așa că ariile cântate cu drâmba sunt ascultate în liniște” (Tache Papahagi, 1925, t. XLIX).

VII. CÎND S-O-MPĂRȚÎT NOROCU. CÎNTECE DE ÎNSTRĂINARE

“Ce să mă fac dacă nu-i
Norocu la vremea lui,
Cu mâna degeaba-i pui.
Că norocu pus cu mâna
I se uscă rădăcina.
(Calendar, 1980, p. 91, t. 351)

*

“**Trifoi cu patru foi:**
noroc și fericire pe ochiul care-l vede;
vai de mâna care-l rumpe”.
(Calendar, 1980, p. 73)

Instituția de bază a societății tradiționale maramureșene era “**neamul**, familia mare, patriliniară și virilocală”. Relațiile individ - familie - neam - obște (grup social primar) erau respectate cu un soi de religiozitate, aceasta fiind, totodată, cauza solidarității și intereselor comune: “În cadrul satului tradițional existența individului sau a familiei nu poate fi concepută astfel decât ca parte integrată a comunității, a acelei mari familii pe care o reprezintă satul. Și să nu uităm că în vechime satele erau mici, relațiile de sânge dintre locuitorii lor fiind cu mult mai frecvente decât astăzi. Apariția sau dispariția din viață a unui îns interesa nu numai familia, ci întreaga colectivitate din care făcea parte. În existența acestei **solidarități de tip arhaic** trebuie căutat printre altele și punctul de plecare al *cântecului de înstrăinare*, atât de frecvent odinioară în folclorul nostru. Ruperea individului de perimetrul acestei solidarități naturale constituia pentru el, dar într-o oarecare măsură și pentru membrii colectivității, o adevărată dramă” (Dumitru Pop, *Folclor din zona Codru*, Baia Mare, 1978, p. 29).

Dumitru Pop precizează: “Când se spune că este «în țară străină», nu înseamnă că eroul cântecului de înstrăinare se găsea neapărat în altă țară, ci mai degrabă într-o altă zonă etno-folclorică sau **într-o altă colectivitate umană** decât cea cu care era solidar prin origine și prin viața de până atunci” (op. cit. p. 69)

Moartea privită ca o potențialitate (aspectul e comun tuturor cântecelor de înstrăinare) reflectă în primul rând destinul fragil al celor **deZRădăcinați**: pribegi, haiduci, rebeli, răzvrățiți împotriva sistemului, cătane și chiar cei care, prin natura profesiei, își desfășoară activitatea departe de casă (butinarii, păstorii, plutașii). Orice îndepărtare de spațiul natal, ocrotitor, pune destinul sub semnul imprevizibilului, a dramatismului, probabilitatea «sfârșitului» fiind mult mai mare.

115. Mândră floare-i norocu

Mândră floare-i norocu,
Nu se face-n tot locu,
Nici nu-l află tot omu.

Se face pe lângă vale
Și nu-l află siecare,
Cine-l află bine-i pare.
Și eu unu l-am cătat
T'ina l-o fo' astunat;
Eu l-am cătat cu lumnină,
L-am aflat cu vârvu-n tină
Și uscat din rădăcină.

culegător: Dumitru Iuga,
Săliște de Sus, Țara Maramureșului,
în *Calendar*, 1980, p. 84, t. 307.

116. Arde dealul

Arde dealu, arde rātu,
Mnie mni-mpărțit urātu;

Arde dealu, arde lazū,
Mnie mni-mpărțit năcazu.

Vai de mine, mult dor duc
Pentru tine, mândruluc.

culegător: Alexandru Țiplea,
de la Maria Rus, 19 ani, Biserica Albă, Țara Maramureșului
în *Poezii populare din Maramureș*, 1906, p. 456, t. 9.

117. Când s-o-mărțit norocu

Când s-o-mpărțit norocu'
Eu am fost dus la lucru.
Și la tăți le-o dat cu caru',
Numai mie cu păharu'.
Nici acela n-o fost plin,
Giumătate-o fost sustin;
Nici acela n-o fost ras,
Giumătate-o fost năcaz.

Mândru-i ceriu și sănin,
P-a me parte norii zin;
Mândru-i ceriu-nsărinat.
P-a me parte norii bat.

Inimă, inima me,
Rabdă-te, nu mă dure,
De-oi pute, te-oi mângâie,
De nu,-i rămâne așe.

Așa-mi zine câteodată
Să dau cu cuțitu-n piatră.
Din piatră să iasă foc,
Să-i fac la inimă loc;
Din piatră să iasă pară,
Să-i fac loc la inimioară,
Dacă-n lume n-am tigneală.

culegător: Nicoară Timiș,
de la Maria Timiș, 70 ani, Borșa, 1966, Țara Maramureșului,
în *Antologie*, 1980, p. 494-495, t. 619.

118. Să te văd lume ardzând

Să te văd lume ardzând
N-aș mai sări să te stâng,
D'aș sări să te aprând;
Să te văd ardzând în pară
N-aș ieși nici pân-afară,
Dacă văd că n-am tigneală;
Să te văd ardzând în foc,
Nici nu m-aș clăti din loc,
Dacă văd că n-am noroc.

Arde-ai, lume, din tri părți,
Din tri părți cu lemne verdzi
Și de-o parte cu uscate
Că n-avui noroc, nici parte
Numai de străinătate.

culegător: Alexandru Țiplea,
în *Antologie*, 1980, p. 469, t. 555.

119. Horea înstrăinatului

Care fată-și lasă satul
Bat-o jelea și bănatul.
Nu o bată tare rău,
Că mi l-am lăsat și eu;
Nu o bată tare-tare,
Că și eu mi l-am lăsa-re.
Am cătat altu mai bun,
Face-l-ar Dumnedzău scrum.
Și din scum să-l facă pară,
Să să ducă fum în țiară,

Să vadă că n-am tigneală.

- Hei, tu, mămulica mea,
Halubele din fetie
Le scoate între hotară
Și le fă focuț și pară.
Cine mi-a vede fumul
Ști-u-a cui i-i năcazul;
Cine mi-a vede para,
Ști-u-a cum mi-e tigneala.

Frunză verde de șălată
Mândră-i horea legănată
La fata cea scuturată.
Mândru-i doru legănat
La feciorul supărat
Care-i tare-nstrăinat.

culegător: Ion Bârlea,
de la Mărie Tășcan, fată de 20 de ani, Nănești,
în *Literatura populară...*, 1968, II, p. 28, t. 36 (fragment);
halubă - veșmânt, haină.

120. Pita străinului

Auzit-am din bătrâni
Că-i rea pita la străini.
Da eu unu n-am crezut,
Până m-am dus și-am văzut.
(Că) pita străinului
Galbenă-i ca bulbucu,
Amară-i ca pelinu.
Cernută-i prin sâtă deasă,
O mânânci plângând prin casă.
Da' pita de la mama,
Da-i neagră ca și tina,
Îi dulce ca și mierea.
Cernută-i prin sâtă rară,
O mânânci râzând pe-afară.

culegător: Ion Bârlea,
de la Susana Borodi, 22 ani, Berbești
în *Literatura populară*, 1968 (1924), II, p. 62-63, t. 96;
bulbuc - floare galbenă ce crește primăvara în locuri mai umede.

121. N-am avut noroc pe lume

- Spune, măiculiță, spune,
Avut-am noroc pe lume?
- Eu Ț-am spus și Ț-oi mai spune
Că tu n-ai noroc pe lume.

Măi, copile, supărat,
Eu noroc ți-am sămănat
Astă primăvară-n strat.
L-am pledit și l-am udat
A ta parte s-o uscat
De jele și de bănat;
Măi, copile, bănuit,
Eu noroc ți-am răsădit
Astă primăvară-n rât,
L-am udat și l-am pledit,
A ta parte s-o toptit
De jale și de urât.

culegător: Dumitru Iuga
în *Calendar*, 1980, p. 84, t. 306.

122. Binele o ars în foc

Mult mă-ntreabă oarecine:
- Ce-am făcut cu a meu bine?
- Binele nu l-am băut,
Nici la târg nu l-am vândut.
Poate că l-am semănat
Primăvara grâu curat;
Grâu curat l-am semănat,
Grâu curat l-am făcut claie
Și-a mei bine-o ars în paie;
Grâu curat l-am făcut coc
Și-a mei bine-o ars în foc.

culegător: Alexandru Țiplea
în *Poezii...*, 1906, p. 446.

123. Cum de pot trăi așa...

De-ar ști, Doamne, cineva
Ce am la inima mea,
Ar sta-n loc și s-ar mira,
Cum de pot trăi așa;
Ar sta-n loc și-ar socoti,
Doamne, cum de pot trăi
Pe pământ cu oamenii.

culegător: Ion Bârlea,
de la Irina Vlad, 19 ani, Sălișteștea,
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 94, t. 152.

124. Blestemul înstrăinării

Cucule, pasăre mândră,

Du-te-n pădure și cântă.
Pe cine-i avea mânie,
Blastămă-l, străin să fie.

Nu trebe mai mare fune,
Ca străinătatea-n lume;
Nu trebe mai mare sfoară
Ca străinătatea-n țiară.

Cântă puiu cucului,
În mijlocu codrului.
D-așa cântă de ușor,
Leagănă frunza de dor;
D-așa cântă de-amărât,
Leagănă frunza de rât.

culegător: Ion Bârlea,
de la Irina Vlad, 19 ani, Săliștea,
în *Literatura...*, 1968 (1924), II, p. 93, t. 151.

125. Să-mi trăiască dușmanii

Trăiască cine-a trăi,
Să-mi trăiască dușmanii
Alătura cu munții;
Munții să să prăhuptească,
Dușmanii să-mi tăt trăiască.

culegător: Georgeta Maria Iuga,
Borșa, Țara Maramureșului,
în *Calendar*, 1980, p. 106, t. 446.

126. Jălcuire

Frunză verde-a codrului,
Zălcui-m-aș și n-am cui,
Că supărat ca mine nu-i
Numai puiu cucului.
M-aș jălculi codrului,
Codru are frunza lui
Și nu crede nimănu.
Până-i frunza pă dânsu
Nu vre crede la altu;
Dacă frunza i-o ptica,
Nu știu, crede-mă o ba.
- Crede-mi, codrule, și mie,
C-am fost prunc de omenie,
Prea mult rău mi s-o dat mie.

Când s-o-mpărțât năcazu

Eram în câmp la lucru;
Tăt gândesc cum s-o-mpărțat
Că prea mult mi s-o vinit.
Atâta mi s-o vinit,
Cât șohan n-am osâmbrit.
De frică trabă să-l port,
Da' vezi, codrule, nu pot.

Văzând că nu-l pot purta,
Prindă-mi ochii lacrima –
Grea pedeapsă-i aiasta,
Osâmbrit-u-am ori ba?
Codrule, n-am osâmbrit,
Pă nime n-am năcăjât.
De-am văzut om supărat,
De-am putut l-am agiutat,
Cu graiu l-am mângâiat;
De nu,-am mărs și l-am lăsat.
De n-am putut bine-ai face,
Dusu-m-am și i-am dat pace.

De năcazuri năcăjăsc
Și prin codru pribegesc,
La frunză mă jălcuiesc;
La frunza cea de pe munți,
Că n-am oameni cunoscuți,
Numai frunza și codru
Care-i pă tăt pământu.

culegător: Tache Papahagi,
de la Irina Stan, 25 ani, Săpânța, 1920,
în *Graiu...*, 1925, t. CCXLVI
șohan - niciodată;
a osâmbri - a sluji cu simbrie.

127. Din tinerețele mele...

Din tinerețele mele,
Mi-am petrecut multe răle;
Mi-am petrecut grele multe
Să le strâng, aș face-un munte,
Or peste mare o punte;
Să trec calea dorului,
La curțile binelui,
La norocu omului.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Viorica Mihalî, 38 ani, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 142, t. 178.

VIII. SCURT TRATAT DE MEDICINĂ ALTERNATIVĂ

CARTE DE VRĂJI, INCANTAȚII ȘI DESCÂNTECE

“Până în pragul secolului al 20-lea sufletul maramureșean va fi fost stăpânit cu atâta putere tiranică de credința lui în efectele magiei, încât orice desconsiderare a acestei înrădăcinate credințe atrăgea după sine multiplele și chinuitoarele urmări din partea vrăjitoarei” (Tache Papahagi, 1925, p. XXXIX).

Descântecul -

Formulă lexicală magică destinată să modifice o stare de lucruri sau starea unei ființe într-o altă stare cu ajutorul potențialului supranatural al vrăjitorului descântător. Formulele oricărui *descântec* trebuie întotdeauna intonate pe un anume suport muzical.

În antichitate, unele documente arată indirect că incantația devenea funcțională și ducea la un oarecare efect asupra subiecților, pe două căi: 1) un efect psihoterapeutic, prin sugestie, datorită textelor de o anumită forță simbolică (...) și 2) un efect benefic asupra reechilibrării sistemului nervos, prin meloterapie, datorită muzicalității.

Descânțele sunt dedicate îndeosebi vindecării bolilor și deci se încadrează în **magia medicală**. (Victor Kernbach, Dicționar de mitologie generală, 1989, p. 139-140)

*

“Femeile care descântă, descântătoarele (la fel ca și cele care lucrează la cămașa ciумii, la făcutul prescurii...) sunt, de cele mai multe ori, femei iertate, adică femei curate, trecute de o anumită fază a vieții, care se supun benevol anumitor abțințe sexuale, actul sexual fiind resimțit deseori în spațiul tradițional ca generator de impuritate” (Camelia Burghel, Curat, luminat, ca argintu strecurat, în Acta Musei..., Sighet, 2002, I, p. 147).

*

“...*descântecul* are, ca orice întreprindere umană, o finalitate dorită. Neîndolielnic, apelul la medicina magică populară, persuasiunea consecventă a magicianului, posibilele lui călități bioterapeutice și o imensă încredere din partea subiecților conduc, deseori, la o finalitate pozitivă a actului, concretizată printr-o *vindercare rapidă*. Expresia unanim întâlnită pe teren a fost cea că răul trece <ca și

cum l-ai lua cu mâna>, iar încrederea descântătoarelor în demersul lor, atât de puternică, încât în momentul respectiv orice reacție de neîncredere sau bănuială a cercetătorului este blocată” (Ibidem).

Deochiatul

128. Descântec de deochi

Dacă cutareva om rău la ochi se uită pătrunzător la latul și nu-și aduce aminte de sine, atunci acela la care se uită e deochiat. Fiindcă suferința aceasta e crezută ca efect al privirii ochilor, ea se numește *deochi*, adică boala provocată de ochi răi.

Cel deochiat are durere de cap, puțină firbâțeală, aprinderea feții și n-are gust de mâncare și de regulă cade într-o stare de moleșală, de nu poate lucra nemica.

Ca preservative în contra deocheatului, mai ales la copii, se pun la mână nasturi albi legați cu ață sau panglică roșie, ca privitorii să-și aducă aminte că-l pot deochea. Iar dacă, cu toate preservativele acestea, deochiul se face, atunci trebuie să-i descântăm.

Luăm un vas cu apă curată și, aruncând cărbuni până la nouă, zicem:

Doi ochi răi ti-o strâcat,
Și nouă sfinți te-o vindecat;
Doi ochi răi ti-o strâcat
Și opt sfinți te-o vindecat (...)

Dacă unul sau doi din cărbunii aceia se așează pe fundul vasului, atunci bolnavul desigur a fost deocheat. Ca să se vindece bea de nouă ori puțină apă, din acee peste care s-a descântat, apoi se spală la subsuori, cap, rânză, încheieturi, ochi și pe față din apa acee, și ce apă o rămas ungem țâțânile ușii...

culegător: Ion Bârlea,
de la Ioana Ofrim, 60 ani, Oncești, Țara Maramureșului,
în *Literatura...*, 1968 (1924), II, p. 334-336, t.1.

129. De deochi

Luăm cărbuni înfocați și țâpând câte unul într-un vas, zicem:

Pasăre neagră,
Pasăre galbenă,
Sai în ceri,
Sai în pământ,
Sai în piatră seacă,
Piatra-n patru crapă.
Da nu crapă piatra,
Ci crapă (cutare).
De-i deochiat
De cocon, de cocoană,

De fecior, de fată,
Ori de vâj, ori de babă,
Ori de țigan, ori de țigancă,
Ori de jidan, ori de jidancă,
Crepe-i-se tâțele,
Versă-i-se laptele,
Sară-i ochii ca și stropii.
Să rămâie curat
Și luminat
Ca argintul cel curat,
Ca vinul strecurat.

culegător: Ion Bârlea,
Bogdan Vodă (Cuhea), Țara Maramureșului
în *Literatura...*, 1968 (1924), II, p. 336-337,
vâj - om bătrân, moșneag.

130. De deochi

(Când omul are o stare generală rea, îl doare capul, are senzația de vomă, nu vede bine cu ochii, are amețeli)

Arunci nouă cărbuni în apă și numeri invers, de la nouă spre unu, zicând:

S-o luat Mărie pă cărare,
Pă drumul cel mare,
S-o-ntâlnit cu deochetor, cu deochetoare,
Cu moroi, cu moroaie,
Cu strâgoi, cu strâgoaie.
Fugi, deochi,
Dintre ochi,
Mărie să rămână curată,
Luminată,
Ca argintu strecurat.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ileana Briții Mihali, 52 ani, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 75 (fragment)

Magia dragostei

“Nici o boală nu-i mai gre,
Ca boala de dragoste”
(Lenghel-Izanu, 1985, p. 375)

131. Descântec de dragoste

În ziua când umblă preotul cu crucea prin sat, adecă în ajunul Bobotezei, să faci un pământuc de busuioc și de cu seară te duci la vale sau la râu cu acela căruia-i faci descântecul. Apoi, băgând pământucul de busuioc în apă, stropești pe acela căruia-i

descânți, până se ține descântecul. Sfârșindu-se descântecul și mergând către casă, nu-ți iertat a se uita înapoi, că atunci n-are putere descântecul. *Descântecul de dragoste* se poate face și în ajunul Crăciunului, la Sânvășii și la Bobotează, și în alte zile mari ale anului.

Demineața m-am sculat,
Pe cărare m-am luat,
Pe cărare necălcată,
În rouă nescuturată.
Cărarea călcându-o,
Dragostea luându-o.
.....

culegător: Ion Bârlea,
de la Toader Hoza Boicu, 60 ani, Ieud,
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 341-343, t. 7.

132. Descântec de dragoste

Io nu culeg florile,
Da' culeg dragostea me,
Iubostea me,
Cinstea me,
Să fiu dragă ca și florile-n rât.
Să fiu dragă la toată lumea
Și la toată suflarea și mișcarea
Să fiu dragă.
Io nu culeg florile
Da' io culeg dragostea fetii,
Iubostea fetii,
Să sie dragă ca și florile-n câmp,
Să sie dragă ca și apa curgătoare,
Ca roua scuturând,
Dragoste-adunând.

*

N-adui vânt de la pământ,
Nici răcoare de la soare,
C-adui iuboste,
Dragoste...

culegător: Radu Răutu,
de la Ana Herbel, 63 ani, Vadu Izei, 1976, Țara Maramureșului;
în *Antologie...*, 1980, p. 237, t. 219.

“Des întâlnite mai ales în rândul tradițiilor premaritale sunt și *descânțele de dragoste* - mai mult în forma încântecelor, a «vrăjilor» sau a «farmecelor de dragoste» și sfecifice anumitor momente ale calendarului țărănesc: Boboteaza, Dragobete, Florii, Rusalii, Sânzâiene, Anul Nou.

Farmecele de dragoste se pot îndeplini ritualic numai în «zilele de fruct» și se fac întotdeauna la «ceasuri de mare taină» - înainte de răsăritul soarelui, sau în miez de noapte...” (Gabriela Căian, *Descântecul - ritm arhaic de magie tainică*, în *Acta Musei*, I, 2002, Sighetu Maramației, p. 159).

133. Mătrăguna. Doamna Doamnelor. Stăpânitoarea florilor

“Câteva fete de măritat se duc împreună cu o văduvă în pădure, mai ales între Paști și Rusalii, ducând cu ele un colac de grâu frumos și o oiagă de horincă sau de vin sfințit. Le așează lângă o viță de mătrăgună, ele se dezbracă și toate, împreună, în pielea goală și despletite, se învârtesc de nouă ori în jurul mătrăgunei, rostind:

Mătrăgună, Doamnă bună,
Mărită-mă într-o lună;
De nu-n asta-n ceielaltă,
Mărită-mă după-olaltă.

Apoi lasă acolo colacul și horinca sau vinul sfințit, iar după trei zile se duc, iau mătrăguna de acolo și o răsădesc între flori, în grădină...” (Col. Vasile Trif, Bozânta Mare, în *Memoria...*, 2001, p. 36-37)

O, Doamna Doamnelor,
Stăpânitoarea florilor,
Ne-am trudit și te-am găsit
Și te-am adus
Și-n grădiniță te-am răsădit,
Și te-am pus în loc de frunte
Ca să ne fii de folos.
(Col. Ion Vancea, Nănești, în *Antologie*, 1980, p. 266-267, t. 244)

Mătrăguna

Plantă solanacee veninoasă, cu flori brun-violete, prezentă frecvent în superstițiile, practicile de magie și miturile multor popoare îndeosebi europene și asiatice. Deasemenea, *mătrăguna* este socotită o plantă afrodisiacă, astfel pătrunzând frecvent în *descântecul de dragoste*.

Intrarea *mătrăgunei* în mituri și în magie se datorează îndeosebi unor proprietăți somnifere și totodată excitante, ca și asemănării vagi a rădăcinilor ei cu partea inferioară a corpului omenesc. În numeroase zone folclorice ale lumii se crede că *mătrăguna* îl poate face pe om invulnerabil, că îi poate descoperii comorile ascunse, de asemenea, că posedă proprietăți oraculare.

Plantă prin excelență magică, *mătrăguna* are închise în ea «forțe extraordinare, care pot multiplica viața sau pot ucide», fiind așadar «iarba vieții și a morții» (Mircea Eliade).

(Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989, p. 334-335)

134. Ritual de Sânzâiene

De Sânzâiene, la miezu nopții, la Borșa, Moisei și Vișeu, fetele, după ce și-au ales locul ferit la râu, vin și aducând pită și sare, fiecare separat, în șoptă rostesc:

Bună dimineață apă cântătoare
Și curgătoare,
Apă de vin,
Cu țarmure de mir,
Ptisoare de bărbănoace,
Cu prunduri de busuioace...
Ț-am adus pită și sare -
Tu să-mi dai leacu cel mare;
Ț-am adus și busuioc -
Să-mi dai bine și noroc.
Am zânit la tine
Să mă speli pe mine
De ură și urătură,
De ură țapată.
Apa sună și răsună,
Bulbuci de aur adună:
Cu pumnii-i opresc
Și obrazii mi-i sleiesc
Să siu frumoasă
Și sănătoasă
Și vederoasă
Și frumoasă
Și curată și drăgăstoasă,
De cinste și omenie
Și (cutare) la mine să zie
Să-i fiu lui de soție.

culegător: Maria Elena Timiș,
de la Maria Danci, 64 ani, 1985,
în *Memoria*, 2001, p. 38.

“Sânzâienele: se pun în buchete în vase și, în seara de ajun, de ziua lor, se fac cununi și se aruncă pe casă pentru fiecare membru al familiei. Tradiția spune că în noaptea aceea vântul e mai puternic. Celor cărora nu le cad cununile li se vestește viață frumoasă” (Mihai Olos, în *Calendar*, 1980, p. 72).

“După Mircea Eliade, *Sânzâienele* provin dintr-un cult roman, raportat la zeița Diana, frecvent odinioară în Dacia Romană (...). Florile numite *sânzâiene* au fost consacrate sf. Ioan Botezătorul; mănunchiuri proaspete împodobesc ferestrele, porțile, streșinile caselor, deoarece, potrivit superstițiilor, aceste flori apără pe oameni de agresiunea duhurilor rele” (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989, p. 548).

Făclia

Înfloritul *sânzâienelor* marchează începutul muncilor agricole de vară, cositul fânului în special (...). Prin câteva așezări de pe cursul superior al văii Vișeuului - Borșa, Moisei și cele trei Vișauă - oamenii mai păstrează câteva datini dispărute în celelate localități. Umblatul cu *făclia* este un spectacol nocturn la care asistă toată suflarea obștei.

Pregătirea *făcliei* începe în ajun. Parul este cioplit și netezit în partea subțire pentru a fi ușor de ținut în mâini, iar celălalt capăt, mai gros, este crăpat în patru. În despicătură sunt îndesate așchii, rășină și călți.

Când s-a înopțat, copiii și feciorii urcă pe coama dealurilor, se adună în cerc și aprind *făcliile*. Fiecare rotește *făclia* deasupra capului său în sensul rotirii Soarelui.

Într-un târziu, când *făclia* se apropie de sfârșit, fiecare coboară cu ea, arzând încă, înconjoară țarina și livada cu semănături, o aduce acasă și o dă mamei sau tatălui pentru a o înfinge în mijlocul grădinii, între straturi, în holda de cartofi sau în porumb pentru a da recoltă mai bună și a le feri de dăunători (Nicoară Timiș, în Calendar, 1980, p. 83-85).

135. Descântec de a duce orânda pe sus

Aducem apă de pe roata morii și o punem într-un ulcior, și-l punem la foc ca să fiarbă. Dup-acee luăm o vârtelniță de pe care se deapănă torturile de cânepă, și o ducem în podu căsii și o așezăm în acel loc unde iese mai gros fumul din horn. Vârtelnița o învălim cu o haină de-a ursătului. Femeia care-și așteaptă ursătul tebuie să fie în pielea goală. Începem a învărti vârtelnița îndărăpt, zicând cuvintele ce urmează:

Nu învărtesc vârtelnița,
Ci învărtesc mintea lui Ion
Și gându lui.
Să n-aibă stare,
Nici alinare,
Pân' la mine a vini,
Pân' cu mine s-a-ntâlni,
Pân' cu mine a grăi.

Să n-aibă stare, nici alinare,
Atâta într-un loc,
Cât arde un fir de păr în foc.
N-aivă fată frumoasă,
N-aivă văduvă rămasă,
N-aivă mamă,
N-aivă tată;
N-aivă cu nime a fi,
N-aivă cu nime a grăi
Pân la mine n-a vini
Și cu mine n-a grăi.

culegător: Ion Bârlea,
de la Părasca Perța, 80 ani, Botiza,
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 348-349, t. 12.

*

136. Descântec de gând necurat

Fugiți, gânduri blestamate
Și cugete necurate,
Mereț în pustietate,
Prin munți,
Prin văi depărate!
Fugiți gânduri
Și descânturi
Prin alte pământuri!

Veniți gânduri ușurele,
Din grădini,
Din floricele,
Goniți gândurile rele,
Să să ducă,
Să să spele,
Să să prăpădească
Și de pietre să să lovească.

culeător Vasile Latiș,
de la Gârtina Pașca, 80 ani, Lăpuș;
în *Antologie*, 1980, p. 259, t. 236.

137. Descântec de soare

De soare prin mălin,
De soare prin cetin,
De soare prin rugare,
De soare prin potca cea mare!

Ieși, soare, de ești soare,
Că te-apucă sfântul Soare.
Nu te juca cu capul lui Ion,
Ci te joacă cu porcii
Din porcăreți,
Cu mieii
Din stăuleț
Și cu cârlige din gard.
Ion să rămâie curat
Ca argintu' strecurat.

culegător: Vasile Latiș,
de la Gârtina Pașca, 80 ani, Lăpuș,
în *Antologie*, 1980, p. 264, t. 241.

138. Descântec de șopârlariță

Dacă omul are nădușeli și-l strânge la grumaz, și de-abia poate răsufla, atunci zicem că-i beteag de șopârlariță. Luăm puțină unsoare de porc și începem a zice:

Nouă fete, nouă babe
Și un șopârlariț;
Opt fete, opt babe
Și un șopârlariț;
.....
Nici o fată, nici o babă,
Nici un șopârlariț.

Cu unsoare îl ungem la grumaz și-l legăm cu o bândură...

culegător: Ion Bârlea,
de la Parasca Meiuș, 60 ani, Ieud;
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 379-380, t. 35.

Luăm miere de stup sau dacă nu-i la îndemână e bună și miere albă și zicem:

Șopârlariță lungariță,
Fugi de la Ion.
Să mergem, să fugim,
Că iese neagra tomoiaga,
De sub pat,
De sub hat
Și ți-a tăia vinele
Și ți-a săca rădăcinile
În grumaz nu prinde,
Vița nu întinde.

.....
Ion să rămână
Curat și luminat.

culegător: Ion Bârlea, 1968, II, p. 381-382
șopârlariță - difterie;
bândură - năframă, bandaj.

139. Descântec de uimă

Când apare o umflătură pe corp. Se ia un cărbune stins cu care se face cruce pe umflătură, spunând:

Uimă, uimită,
Înapoi te îndărată.
Nu te face ca un deal,
Ci te-așează ca un ban;
Nu te face ca un măr,
Ci te-așează ca un păr
De vârfuri ciuntate,
De rădăcini săcate.

Te du unde cocoș negru nu cântă
Și pasăre măiastră nu umblă,
Boul negru nu rage,
Popa slujbă nu face,
Nuntă nu să face.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ana Gotan Muhali, 74 ani, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 59, t. 57.

140. Descântec de floare (bubă rea)

Se iau nouă mingi de câlți, se acoperă rana cu o pânză și se aprind câlții cu care se
pârjolește pe deasupra zicând:

Fugi, rujă rujată,
Înapoi te îndărată.
Că de nu ti-ndărăta
Cu foc te-oi înfoca,
Mai mult nu ti-i înturna.
Și cu câlți te-oi pârjoli,
Și în fața lui Ion nu te mai acățâli.

De la astă descântătură
Tu să te strângi,
Și-n fața lui Ion
Să nu te mai aprinz'.
Că dacă ti-i aprinde
Cu apă te-oi stînge.
Și iară cu foc te-oi înfoca
Și nu ti-i mai pute înturna.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Mărie Scofercea Stetcu, 44 ani, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 73-74, t. 72.

141. Descântec de sclânt'it

S-o luat Ioana pă cale,
Pă cărare,
Podeaua s-o zmintit,
Pt'icioru s-o sclânt'it,
Dumnedzău cu Pătru o audzât,
El iute o forăstuit,
Pt'iele cu pt'iele,
Carne cu carne,
Măduă cu măduă,
Os cu os,
Să hie mai mare de cum o fo',
Și d'e buricul lui Hristos.

culegător: Tache Papahagi,
de la Ioana Paul, 65 ani, Mara, 1920,
în *Graiul...*, 1925, t. CCCVII;
a forăstui - a aranja, a repara ceva stricat.

142. Descântec de fapt

- Când apar pe corp pete mici, roșii, care provoacă mâncărime, despre care se spune că se ia din vânt -

Se strâng lemne de lângă o apă, se face foc cu ele, iar când este făcută cenușa, persoana care face descântecul se întoarce cu spatele la foc, ia cenușă de nouă ori din nouă locuri, o pune în sită și cerne cenușa desupra celui descântat, spunând:

Ie-ț', focule, focul!
Ie-ț', focule, focul!
Fugi, bubă bubată,
Înapoi se îndărată!
Din vânt te-am adus
Și-n vânt de duc!

sau

Ie-ț', focule, focu,
Pân strâgare,
Pân mirare,
Cu ceas rău,
Cu duh rău,
Cu potcă,
Cu potcă din vânt,
De la pământ,
Din apă,
Din rouă,
Ie-ț', focule, focu.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Valerica Ștețcu, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 64, t. 63 și 64.

143. Descântec de pocit

- Când omul înțepenește, n-are somn, este indispus -

Se ia o mătură și o seceră, care se plimbă pe deasupra bolnavului de la cap spre picioare, spunând:

Fugi, potcă pocită,
Că te-ajunge cruce sfântă.
Fugi, potcă, pân strigare,
Fugi, potcă, pân mirare,
Că te-ajunge Dumnezeu.

Că tu, potcă pocită,
De nu ti-i ale',
Și de nu ti-i cule',
Eu cu mătura te-oi mătura,
Cu secera te-oi secera,
În poale te-oi lua,
În Dunăre te-oi țapa.
Șperlă și pulbere ti-i fa'!
Ca șoptitu din cărare,
Și ca spuma de pă mare,
Când răsare sfântu Soare.

Fugi, potcă pocită,
Nu lăncezi,
Nu veștegi!
Nu prinde rădăcină
Ca iarba de susină. (...)

Fugi, potcă pocită,
Nu zâni codru rupân',
În păr călcân',
Și pe Ion betejân',
Că de nu t-i ale',
Și de nu ti-i cule',
Eu am nouă cățai,
Și nouă armăsari
În munții Galilei.
Eu p-acia i-oi țapa,
Cățaii din lanțuri i-oi dezlega;
Cățaii te-or întinde,
Caii te-or cuprinde
Din copite te-or lua,
În Dunăre te-or țapa,
Șperlă și pulbere ti-i fa'.

Fugi, potcă pocită,
Du-te-n sihăstrie,
Și-n pustii
Unde cocoș negru în crucile căsii nu cântă,
Vacă neagră nu rage,
Popa slujbe nu face.
Unde nu-i pasăre măiastră,
Da' de cum om pământean.
Acolo să te veselești,
Acolo să mulătuiesti,
Și-acolo să te prăpădești,
Cu Ion treabă să n-ai
99 de ai.

Se consideră că Potca este Zanca (mama pădurilor) care te pocește dacă se întâmplă să fii în drumul ei nopatea sau ziua, când poate să dea peste tine <vânt rău>.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Valerica Ștețcu, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 63-67, t. 66;
șperlă - praf, nimic;
a (se) mulătui - a (se) petrece.

144. Descântec de făcătură

Făcătura e o boală produsă din pricina farmecelor făcute de nește femei vrăjitoare. Se arată mai ales în forma unor bube, ce se ivesc pe față, mânuri, pipt și picioare în număr foarte mare. Făcătura se aruncă în mijlocu drumului; cel ce umblă tăt pe mijlocu drumului se întâlnește cu făcătura și cade bolnav (...).

Înainte de a descânta, luăm o hreb'dincă, sulul de la războiul de țesut și un cuțit cu mănunchi de aramă și dând cu dânsel în patru cornuri ale căsii, începem a descânta. Sfârșind, luăm hreb'dinca și o punem cu dinții în sus înaintea patului celui bolnav; pe hreb'dincă punem o cămașă de-a bolnavului, iar sulul îl punem în pat și după trei zile îl scoatem; de-i sângeos, atunci e bolnav de făcătură.

Descântecul se face de nouă ori: marți și joi seara. În răstimpul acesta, din casă nu-i iertat să dăm nemica, nici pâne, nici sare, altmintrelea descântecul n-are folos.

culegător: Ion Bârlea,
de la Ioana Ofrim, 60 ani, Oncești,
în *Literatură populară...*, 1968 (1924), II, p. 354-355, t. 15;
hreb'dincă - piptene de tras lâna.

145. Cine vrea să fie tare

În afară de folosirea *buruienilor de leac*, a *înțepăturilor*, a diferitelor *unguente* cu unsoari sau cu nămol, mai există convingerea în puterea tămăduitoare și de întărire a organismului cu ajutorul *apelor minerale*, despre care mai circulă încă versurile:

Cine vrea să fie tare,
Pună-n scaldă *grunz de sare*.

Și când iasă luna plină
Beie *g'in de pe rugină*.

Și să n-aivă-n veci durere,
Mânce cât inima-i cere
Aur colbăit în miere.

culegător: Alexandru Bălănescu
în *Calendar*, 1980, p. 111-112;
colbuit - prăfuit.

146. Leacuri din bătrâni

Zemuri de plante. În satul Sârbi s-a păstrat o povestioară de pe vremea ciumei, de care sătenii au reușit să scape bând **zemuri de plante**. Tradiția transmite generațiilor următoare mijlocul de vindecare, prin versuri puse în gura fetelor Ciumei, care strigau la marginea satului: Leuștean și rostopască / Acelea să nu si foastă / Tătă lume-ar si a noastră.

Pentru gușă. Când cineva are gușă și vede vara curcubeu ce bea apă din pârau, se dă de trei ori păstă cap spunând:

Cucurbău, bău,
Be apă din tău;
Be de unde-i be,
Be din gușa me;
Gușa me cât o mărge,
Gușa ta cât o ulce!

La **coptătură de deget** se bagă iute în apă clocotită.

Pentru **leacurile primite cu împrumut** nu trebuie să mulțumești.

Să nu dormi când asfințește soarele, că rămâi buigat, **te doare capul**.

Să nu te scalzi (în râu) înainte de Sângeorz.

Ca să nu faci **zăbele**: să nu bei apă din cofe ori din vederea fântânii, sau după cal; să nu mănânci cu lingura nespălată. Ca să scapi de zăbele: să te ștergi pe ele cu sudori de pe fereastră; să te ștergi cu ștergură aspră.

E bine să mănânci coajă de pită - faci **ruji în obraji**.

Să nu te uiți la soare din apă când asfințește - **să nu capeți orbu găinilor**.

Focu viu este o omidă păroasă pe care, dacă pui mâna, ți se face eczeme, numite tot foc viu. Când îl vezi, trebuie să scuipi și să spui: Ptiu, foc d'iu,/ Unde te vād,/ Acolo să pției.

În domeniul medicinei empirice încă din trecutul îndepărtat s-au obținut și aici multe vindecări. Astfel, celor apucați de **stropsală** (epilepsie) li se făceau băi la șezut cu zeamă de iarba fiarelor (drosera), iar în timpul apucăturii (crizei) erau bătuți pe fundul gol cu mături ce scai.

În lunile cu litera **r** în cuvânt nu-i bine să stai cu spatele pe pământ sau să dormi.

În (luna) mai să bei vin roșu să ți se înnoiască **maiul** (ficatul).

La **dureri de încheieturi** să te ungi cu fotoghin (petrol) în care pui flori de castan uscat, dar să nu ții compresă că te arde.

Laptele mamei e bun de leac. Copiii când făceau conjunctivită erau duși la femei care alăptau să le mulgă țâță în ochi.

Pentru mătrici e bine să ieie un moșânoi de furnici, cu pământ, cu gătejuță cu tot și să-l pui în apă clocotită. Cu acela te ungi și-ți trec mătricile.

Să nu faci cocoș (**cucui**) când te-ai lovit, pune ban sau cuțit pe locul acela.

Soarele săc (**insolația**) se desface afumându-se cu floare soarelui sau înconjurând capul celui pălit cu nouă pietre din vale în timp ce el se uită să vadă soarele dintr-un vas cu apă neînceptă.

Dacă pui mâna pe broască, să nu dau pe la ochi, că **orbești**.

Untura de urs ajută la **creșterea părului**.

Urciorul se vindecă, mai ales când începe, dacă te dai din timp cu tină de pe fundul unui ulcior cu apă sau cu spumă de lapte.

(*Calendarul Maramureșului*, 1980, p.44 - 127, colecțiile Mihai Olos, Dumitru Iuga, Alexandru Bălănescu)

De te doare capu, se pun roate de cartofi pe o ștergură sau zadie și se leagă pe frunte. Tot pentru durerea de cap se pun frunze de hrean într-o zadie și se leagă fruntea.

Pe **rana** care se vindecă e bine să pui rostopască.

Ceaiul de minciună i bun pentru **durerea de inimă**.

Pentru **mâncărime de piele** îi bună scoarța de păducel, facut ceai. Ori ceai de scai.

(*Memoria ethnologica*, nr 1, 2001, colecția Augustin Micu)

IX. ANOTIMP FINAL. ÎN MAREA TRECERE

“Jele-mi-i, lume de tine,
C-oi muri și eu ca mâine,
Tu p-a cui samă-i rămâne?”
(Calendar, 1980, p. 93)

“Un aspect important al **mitologiei morții** la români se referă la ceea ce s-a numit **Marea Trecere** (...). La Marea Trecere participă una din făpturile psihopompe: pasărea, calul, bradul etc” (Romulus Vulcănescu, *Mitologia românească*, 1987, p. 208).

“Ca și la toate popoarele europene din zona Mediteranei și pe întregul teritoriu românesc, (la maramureșeni) **neamul** este format din două jumătăți: **cei vii și cei morți**, strămoșii, după cum și lumea se împarte în două, lumea albă și lumea de dincolo. Morții neamului nu sunt nocivi, ei sunt chemați să îi ajute, să îi protejeze pe cei vii”.

“Comunitățile maramureșene păstrează momente deosebite de **cinstire a strămoșilor** în cadrul sărbătorilor *Floriilor*, *Paștilor* și *Rusaliilor*. Este atunci obiceiul ca în cimitire mormintele să fie împodobite cu flori și fiecare familie să vină cu lumânări, mâncare și băutură pentru a lua parte la <praznicul celor vii cu cei morți>” (Mihai Pop, cuv. înainte la *Antologia de folclor...*, 1980, p. 11).

“**Doliul** se ține astfel: rudele cele mai apropiate, mai ales bătrânii, umblă timp de trei zile cu capul gol, iar femeile umblă cu părul despletit și acoperit cu câte o năframă” (Tache Papahagi, 1925, p. XLVI).

147. Astă lume nu-i a me

Astă lume nu-i a me,
Ceielaltă nici așe.

Astă lume mi-i trecută
De jumătate mai multă,
Ceielaltă mi-i vândută.

.....
A me lume nu-i amu
Până ce-a-nfrunzi codru
Și-a prinde-a cânta cucu.

culegător: Petru Godja,
în *Calendar*, 1980, p. 75, t. 245.

148. Fost-am tânăr șizglobiu

Fost-am tânăr șizglobiu,
Mi-o vinit mintea târziu.
Focu' te mânânce, minte,
Dacă n-ai fo' mai 'nainte.
Amu iești, nu-mi trebuiești,
De puțină haznă-mi iești.

culegător: Dumitru Pop,
în *Folclor din zona Codrului*, 1978, t. 180;
haznă - folos.

149. Bătrânețe, haine grele

Tinerete, haine scumpe,
Purta-v-aș și nu v-aș rumpe;
Bătrânețe, haine grele,
Mult aș da să scap de ele.
Cereți la mine ce-ți cere
Și nu mă-mbrăcați cu ele.
Bătrânețele gândesc
Că pe ele le-agodesc,
Da' eu nu le-aștept pe ele
- Numa văd că nu pot mere.

culegător: Petre Langhel Izanu,
în *Calendar*, 1980, p. 93, t. 361.
a agodi - a aștepta (pe cineva).

150. Lasă lume, c-oi muri

Tată lumea-mi zice mie
Că nu-s om de omenie.

Lasă, lume, c-oi zăce,
Plânge-i și rău ț-a păre,
Om ca mine nu-i ave;
Lasă, lume, c-oi muri,
Plânge-i și ți-i bănuie,
Om ca mine nu-i găsi.

culegător: Dumitru Iuga,
în *Calendar*, 1980, p. 92, t. 358.

151. De-aș muri primăvara

De-aș muri primăvara
Păsările m-ar cânta,
Vântuțu m-ar legăna,
Păsările m-are jeli,
Cu flori m-ar acoperi,
Rândunelele m-ar duce
Și cucu mi-ar pune cruce
Dintr-o creangă de măr dulce.

în *Ceas pe ceas se alungă*, 1970, p. 85,
Dragomirești, Țara Maramureșului.

152. Nu ț-oi spune că m-am dus

Foc te bată, lume-amară,
Cum te-oi lăsa dint-o sară:
Nu ț-oi spune că m-am dus,
Numa mi-i vede că nu-s;
Nu ț-oi spune c-am plecat,
Numa nu mi-i vede-n sat.

culegător: Dumitru Iuga,
Sălișteștea de Sus, Țara Maramureșului;
în *Calendar*, 1980, p. 93, t. 359.

153. Cântec mioritic

Așa-mi vine câte-un dor
Într-o clipă-aș vrea să mor,
Într-o gură de izvor,
Pă brațele cui mi-i dor,
La umbra unui bujor,
Să fiu scaldat dintr-un nor.

Mormântul să mi se sape,
Sub un tei cu frunze late.
Frunzele s-or scutura,
Pă mormânt s-or așeza
Și dorul mi-or stâmpăra.
Iar păioara de pe frunte
Fie-mi frunza de cucute;
Iar crucița de la cap -
Un mesteacăn încrângat.
Păsările cerului,
Prin crengile codrului,
Cu-a lor glas să-mi ciripească
Pă mine să mă jelească.

Vântu-n ramuri să suspine,
Că pe alții n-am pe nime.
Nici am mamă, nici am tată
Gândești că-s picat din piatră;
Nici am frațl, nici am surori,
Gândești că-s picat din nori;
Nici am frațl, nici surorele,
Gândești că-s picat din stele.

culegător: Petre Lenghel Izanu,
Bârsana, Țara Maramureșului,
în *Antologie*, 1980, p. 484, t. 592.

154. Așa-mi vine câteodată

Așa-mi vine câteodată
Să mă sui pă munți de piatră,
Să-mi fac ochișorii roată,
Să-mi caut mamă și tată.

Așa-mi vine uneori
Să mă sui pă munți cu flori,
Să beau otravă, să mor.
Și-acolo dacă sosesc,
Stau în loc și mă gândesc:
- De ce să mă otrăvesc,
Când am zile să trăiesc?

culegător: Tiberiu Brediceanu,
Ieud, 1957. Țara Maramureșului,
în *Antologie*, 1980, p. 459, t. 534 (fragment).

155. Dat-am glasul cucului

Când eram io tânăr prunc,
Aveam glasul ca de cuc
Și umbletu ca de lup.
Da' de când am bătrânit,
Dat-am glasul cucului
Și umbletu lupului.

culegător: Mihai Olos
în *Calendar*, 1980, p. 55, t. 130.

156. Ce te legeni, codrule...?

- Ce te lini, ce te clătini
Din vârf până-n rădăcini?

- Da cum nu m-oi clătina,
Vine-mi vremea ca ș-a ta;
Vin meșteri dintre Vișauă
Cu securi, cu serestrauă
Și m-or tăie drept în două,
Și m-or duce-n orășele,
Și m-or face scăunele
Să șadă domnii pă ele.

*

Mândru-i locu pă la noi,
Duce-m-oi și lăsa-l-oi;
Mândru-i locu p-aicea,
Duce-m-oi și l-oi lăsa.

culegător: Dumitru Iuga,

Sălișteea de Sus,
în *Antologie*, 1980, p. 456, t. 529.

Obs. Se știe cu certitudine: Eminescu nu a vizitat Maramureșul, deși plănuise (în 17 februarie 1870) să susțină în acest ținut cinci prelegeri publice (*Geniul național, În favoarea teatrului, Studii despre pronunție, Patria română și Poesia populară*) - probabil nu fără legătură cu campania dusă de *Familia*, prin Iosif Vulcan, pentru fondarea unui Teatru Național în Transilvania. Cu toate acestea, în culegerile de folclor ale poetului, rămase în manuscris și publicate postum, regăsim versuri populare ce aparțin ținutului nostru:

“Ce te legeni, plopule,
Fără ploaie, fără vânt
Cu crengile la pământ?
Da eu cum să nu mă legăn,
Că ei că s-au vorovit,
Trei băieți din Baia Mare
Ca pe mine să mă taie (...).

(Mihai Eminescu, *Literatura populară*, ediție îngrijită de I. Rotaru, Editura Minerva, București, 1985, p. 119, în manuscrisul Academiei nr. 2262).

O ipoteză viabilă este faptul că Eminescu a intrat în posesia versurilor printr-un intermediar, iar acesta nu putea fi decât amicul său, **Ioniță Bădescu**, despre care se știe că a cercetat folclorul maramureșean în toamna anului 1869. O parte din poeziile culese au fost publicate în presa vremii, iar o parte au fost citite la Junimea.

În culegerea de folclor a lui Alexandru Țiplea (1906), regăsim versuri uimitor de apropiate de cele eminescine:

“Hei, codrule, cetinule,
Ce te legeni,
Ce te tregeni,
Cu crengile la pământ,
Fără ploaie, fără vânt?”

(Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureș*, 1906, p. 467).

157. Omu dacă bătrânește...

Nu mă bate, Doamne, rău,
Că și io-s copil de-al tău;
Nu mă bate, Doamne, tare,
Că și io-s de-al dumitale.

Cât e omul tinere!
Se ține doru de el;
Dacă omu bătrânește,
Doru se călătorește.
Ferice, codrule, de tine,
Că nu-mbătrânești ca mine.
Toamna tu îngălbenești,
Primăvara înfrunzești.
Omu dacă bătrânește,
Altu-n veci nu-ntinerește.
Pare-mi rău și mult mi-i jele

De tinerețele mele.

De-aia cânt și îmi petrec,
Că văd că zilele trec.

culegător: Alexandru Viman
în *Cu cât cât, atâta sunt*, 1989.

158. Trei cocoși negri

Trei cocoși negri-și cântară,
Zori de ziuă revărsară,
Tri feciori se deșteptară,
Tri feciori ardelenești,
Cu tri cai moldovenești.
Unu-i albu ca omătu,
Unu-i negru ca corbu,
Unu-i sur ca porumbu.
Să luară, să dusără
Până-n vârful codrului,
La fântâna corbului.
- Stați, ficii, să ne-ntrebăm
Care de unde suntem
Și care ce moarte vrem?

La cel mic i s-o vinit,
Fie-i moartea de cuțit;
De cuțit fără rugină,
Să moară-n țară străină;
Fără lumină de său,
Fără om din satu său;
Fără lumină de ceară,
Fără om din a lui țară.
- Stați, feciori, și m-așteptați
Pân-oi mere la maica
Și văd: cu bani m-a plăti
Ori cu păru m-a jeli?

- Maică, măiculița me!
Ori cu bani de mi-i plăti
Ori cu păru mi jeli?
- Io cu păr nu te-oi jeli,
Nici cu bani nu te-oi plăti
C-acolo nu te-am mânat
În codri cu dilcoșii,
Numa-n sat cu oamenii!

- Maică, măiculița me,
Mâine pă la prânzu mare
Ne' ieși, maică, până-afară

Și-auzi puștile pușcând
Și ciorile cloncănind,
Corbii din mine mâncând!
Rămâi, mamă, sănătoasă
Ca și-o pară vermânoasă,
Că și io mărg sănătos,
Ca un măr putregăios.

culegător: Silviu Pop, Țara Codrului
în *Calendar*, 1980, t. 594;
dilcoș - tâlhar, haiduc.

Mioritică prin excelență, bizară și paradoxală totodată, colinda are două versiuni distincte, una profund laică, cu circulație preponderent în zona Codru, iar alte de factură religioasă, aparținând unui strat mai recent, identificată în nordul Maramureșului.

Codru / Trei voinici se trezesc în zorii zilei, urcă în vârful muntelui și oficiază un misterios ritual al asocierii după neamuri sau după obârșii. Unul dintre ei, de regulă *cel mic*, se dovedește a fi *străin* și implicit e sortit «mortii». Opțiunea lui este să moară «de cuțit» (înjunghiat sau decapitat). Similitudinile cu variantele maramureșene ale *Colindei păcurarilor* sunt izbitoare. Odată ajunși în vârful muntelui, cei trei păcurari procedează la același ciudat ritual al asocierii după neamuri. Pe acest fond (și după o prealabilă îndepărtare temporară) micului i se aduce la cunoștință aceeași sentință, cu libertatea de a-și alege moartea (“Ce morțiță tu poștești?”). Predomină opțiunea pentru decapitare, la care se adaugă, de data aceasta, și alte dispoziții testamentare - îngroparea la munte, nedespărțirea de instrumentele meseriei.

Un alt aspect comun este momentul performării celor două cântece: ambele sunt colinde de feciori și sunt interpretate predilect în zorii zilei de Crăciun, după prima noapte magică din ciclul sărbătorilor de iarnă. Ele fac parte din repertoriul **colindelor inițiatice** specifice feciorilor. Văzute în profunzime, aceste texte de tip **mister inițiativ** nu pot fi decât ritualice, iar faptele invocate transcend realitatea, căci nu despre omor, crimă, jertfă sau sentință nedreaptă vorbesc. Ci despre prefigurarea unor situații-limită, respectiv **achiziția unor atitudini** necesare într-o competiție cu Moartea (și nu cu fărtații), **în momentul Marii Treceri**.

Nordul Maramureșului / “(...) Trei cocoși negri-și cântară, / Iuda din pat să scula-ră, / Pă obraz nu s-o spălat, / Pă Hristos îl d-arăta-ră. / Iuda iubitor de bani / și l-o vândut la pogani / Cu treizeci și doi de bani (...). (Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, §1925f, Editura Minerva, București, 1981, p. 231, text CCCXXXI; informator Maria Horvat, 36 ani, localitatea Crăcești șHărnicestii, 1920). În acest caz, sintagma e preluată dintr-un episod biblic din Noul Testament: în noaptea în care Isus e vândut de Iuda, apostolul Petru, socotit cel mai credincios ucenic, se leapădă de trei ori de învățătorul său înainte de primul cântat al cocoșului, precum prezise Isus. De altfel **Ion Bârlea** susține că acest cântec este “colinda trădării lui Iuda” (Ion Bârlea, *Literatura populară din Maramureș*, ediția din 1968, p. 140, text 10 și p. 142, text 11)

Să mai remarcăm faptul că în textele din zona Codru, cei trei voinici deșteptați de cei trei cocoși negri încalecă pe trei cai de culori diferite: **negru**, **sur** și **alb**. Din punct de vedere mitologic, calul este socotit o *făptură psihopompă*, un mesager al morții și în același timp un mijloc de locomoție în ultima călătorie, în Marea Trecere. Dar și cromatica are o semnificație importantă: “...**calul alb** sau solar urcă sufletul

spre rai; **calul negru**, infernal, îl coboară spre iad” (R. Vulcănescu, *Mitologia...*, p. 208). Gradația negru-sur-alb ne oferă indicii despre destinul post-mortem al celor trei voinici și implicit despre valoarea faptelor săvârșite în timpul vieții. Celui mic nu-i poate reveni decât calul “alb ca omătu”, un indiciu sigur al purității și nevinovăției.

(Vezi Dorin Ștef, *Miorița s-a născut în Maramureș*, 2005, p. 148-149)

159. O, moarte, ce ți-aș plăti

- O, moarte, ce ți-aș plăti
La mine de n-ai vini?
Da-ț-aș aor și arjânt
Să nu mă bagi în mormânt!

- O, omule, ce gândești,
Cât ai vre tu să trăiești?
Copacu-i cu rădăcină,
Și-a lui vreme încă vine:
Uscă-i-se crengile,
Sacă-i rădăcinile;
D-apoi tu, că ești de lut,
Cum nu-i mere în pământ?
Acolo nu trebe nemnic,
Nici aor, nici arjânt;
Da-ș-ar domnii ce ș-ar da
Numa să poată scăpa.
Da-ș-ar aor cu chila
Și arjânt cu feldera,
Numa-n pământ n-ar intra.

culegător: Romulus Făt,
Desești (Șișești)
în *Calendar*, 1980, p. 130, t. 574.

“... să reascultăm, Ion Bogdan, trascriș în graiul celor ce-l rostesc, acel cântec despre care poetul din dumneata recunoaște că este cea mai profundă și relevantă colindă maramureșeană, piesă de aur în marea antologie a poeziei populare românești, deconspirând o întregă dialectică între real și ideal...” (Laurențiu Ulici, *Permanențe*, în *Calendar*, 1980, p. 136-137).

160. Stropiți-mă cu vin și duceți-mă la groapă (“Viers de litanie”)

Împărați și cu craii
Fac cetățile cu aii;
Fac cetățil cu ziduri groasă,
Cu șanțuri acufundoasă,
Ca moartea să nu-i găsească.
Moartea e-n lume mai mare,
Ea pe nime preten n-are;
De pă scaun minunat
Îl aruncă mort în pat.

Nici cu gura nu grăia,
Nici cu ochii nu clipea.

- Veniți, frați, veniți surori,
Și mă-mpodobiți cu flori,
Și mă stropiți voi cu zin,
Și mă duceți câtilin;
Și mă stropiți voi cu apă,
Mă duceți până la groapă.

culegător: Tache Papahagi,
de la Todosie Teleptean, 20 ani, Vad, 1920;
în *Graiul...*, 1925, text CCCXXIII.

161. La săvârșitu' lumii

La săvârșitu' lumii
Trâmbița-ș-or înjerii
În patru cornuri de lume,
La tăt omu p-a lui nume.
Și or trâmbița cu frice,
Domnii și-mpăraț' or plânje,
D-apoi noi ce-om pute zâce?
Ne-om răscumpăra cu sânge.
Nu cu aur, nici cu-arjint,
Ce cu suflet drept și sfânt.

- Pă cei buni unde i-or pune?
I-or încuie într-un nor
La binele tuturor.
- Pă cei răi unde i-or pune?
I-or încuie într-o piatră,
Lumina să nu o vadă;
Și pă piatră mușchi or crește,
De lumină nu-i nădejde.

culegător: Pamfil Bilțiu,
de la Măricuța Bizău, 80 ani, Ieud, 1990,
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 239, t. 309.

X. LEGENDE ȘI MITURI

Pantheonul mitologiei românești

- **Divinități sincretice** – Dumnezeu, Hristos, Sfântul Soare, Sânpetru, Ursitoarele, Maica Domnului, Sfânta Vineri, Sânnicoară, Ion Sântion, Sfânta Duminică, Sfânta Miercuri, Sfântul Andrei;
- **Semizeii** – Zburătorul, Crăciun, Crăciuneasa, Luceafărul, Trif Nebunul, Foca;
- **Strămoși arhetipali** – Moșii, Uriașii, Novacii, Moș Adam, Moașa Iova;
- **Personificări calendaristico-meteorologice** – Sântilie, Paparuda, Baba Dochia, Sânvăsâi, Zorilă;
- **Zâne bune** – Iana Sânzâiana, Sânzâienele, Ileana Cosânzeana;
- **Zâne rele** – Iele, Rusalii, Brehne, Piaza Rea;
- **Eroi arhetipali** – Făt Frumos, Agheran Viteazul, Aleodor împărat, Ler împărat;
- **Personaje magice binevoitoare** – Ochilă, Ageru-pământului;
- **Demoni** – Cățelu pământului, Muma Pădurii, Moșu Codrului, Baba Cloanța, Drăgaica, Vâlva, Marțolea;
- **Inițiați** – Meșterul Manole, Solomonarii;
- **Suflete sacralizate** – Blajinii / Rohmanii;
- **Monștri** – Balauri, Zmeul, Dulful, Ghionoia, Scorpia, Căpcăuni, Strâmbă-lemne, Sfarmă-piatră;
- **Animale sapiențial-oculare** – Oana năzdrăvană / Miorița, Pasărea Măiastră, Ariciul, Albina.
(după Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989. p. 382)

162. Fata Pădurii

Păcurar la oi am fost
Și-am avut o mândră dragă.

Mândrulica mea cea dragă
Am gândit că-i mândra mea,
Da-i Fata Pădurii-ia.
Și vine cu băutură
Ca să-i dau doruț și gură.
Uită-te că eu i-am dat,
C-am gândit numa așa:
C-aceea-i mândruca mea.
Eu nimic nu știam
Că-i Fata Pădurii-iam.
M-am iubit cu ea un an
Și nimica n-am știut,
Că-mi aducea de mâncare
Fata Pădurii cea mare.

Numa eu așa-am gândit:
Eu trag nădejde de luat
Tot pă mândra mea cea dragă.
Când o chem io la popa
Cu mine nu vrea pleca,
Că ea dzâce num-așa:
- Hei, tu, mândriorule,
La popa noi n-om pleca,
Că a si a noastră nuntă
Când s-a rupe pădurea;
Când a si nunta cea mare
S-a rupe pădurea tare,
Vânturi mari că ș-or sufla”.

Păcurariu-n loc de sta,
Tot la ea că se uita.
Numa el așa gândea:
- Ce lucruri am făcut eu
Și cu cine-am însâmbrat
De femeie de luat?
Eu am gândit c-am năroc,
Da’-a meu năroc cum a si
Tot cu Fata Pădurii?

- Doamne, scoate-mă odata
Să o văd io descățată;
Frunză verde de căline,
Descățat de către mine;
Da-oi slujbe la popa
Să mă pot io descăța,
C-aiasta nu-i mândră curată,
Iasta-i a Pădurii Fată.

culegător: Tache Papahagi,
Vad, Maramureș
în *Graiul și folklorul...*, 1925, p. 109.

Fata Pădurii - Un geniu rău al pădurilor, o divinitate malefică, nefastă din mitologia românească. Uneori apare ca femeie tânără, alteori foarte bărnă, cu părul lung până la pământ, bocind neîncetat prin păduri; se poate autometamorfoza la dorință. Întotdeauna când se plimbă stârnește vuiteul codrului, iar adesea râde ea însăși în hohote sinistre sau plânge hohotitor, alteori doar chiuie sau croncăne. Umblă la marginea pădurilor, momind pe drumeții rătăciți. Motivul nu este unic: există corespondențe la slavii răsăriteni și la germani (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie...*, 1989, p. 409-410).

*

A fost demult o fată frumoasă care s-a rătăcit prin pădure și a apucat-o noaptea. Amu, ea nu s-o pus să se culce, fără o tot umblat, da de a găsi cărarea care s-o ducă spre sat. Într-un timp a venit un om îmbrăcat tot în negru și i-o spus să meargă după el că i-a arăta drumul. Da el a dus-o într-o casă de piatră și acolo a vorbit ceva

neînțeleas că i-o luat mințile și i s-o transformat chipul de n-o mai semănat cu ea. Apoi i-o luat hainele și i-a dat drumul prin pădure, dar ea nu s-o mai putut întoarce în sat și o rămas să umble numai prin păduri și cine o întâlnește numa rău îi umblă, că nu-l lasă din mână sănătos. Îl suge sufletul, îl schimbă la față ori îl omoară. Așe s-o născut Fata Pădurii (Parasca Făt, în *Calendar*, 1980, p. 104).

*

Așa Se spune, că avea grădiniță **Fata Pădurii** pe Fața Pietrii Gutâiului. Vorbeau bunicul și bunica că s-au fost stricată oile, s-au zărui. Batăr ce au făcut, batăr unde s-au dus și pe la preot și nu au putut face nimic cu ele, până ce le-a spus cineva:

- Du-te la grădinița Fetei Pădurii și ia de acolo câteva flori și le aruncă peste oi; apoi le firebe și cu fiertura stropește oile și vei vedea că se vor face bine.

No, apoi după asta s-au făcut bine. (Pamfil Bilțiu, de la Pălăguța Iurcam 65 ani, Călinești, Maramureș, 1995, în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 227, t. 247).

*

A fost odată un băiat care avea o mândră de drăguță dintr-un sat vecin. Tare era mândră, ca roua de dimineață. Și săracul stătea cu oile departe, în deal. Dar drăguța lui venea la el în fiecare nopate. Și stăteau împreună noapte de noapte. Era tare fericit și, vai, cum să nu fie? Numai că el nu știa, săracul de el, că nu este drăguța lui fata aceea care venea noapte de noapte la el.

Și, cum o tot drăgostea el, când o fost odată i-a pus mâna în spate. Și a simțit că îi ca și o covată. Apoi i s-a făcut frică și a plecat cu oile de acolo, că aceea a fost **Fata Pădurii** (Pamfil Bilțiu, de la Marai Rad, 58 ani, Giulești, 1991, în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 234-235, t. 259).

*

Demult umbla **Fata Pădurii** dar se lega numai de bărbați. Ei aveau de lucru cu ea, femeile nu. Bărbații trebuiau să aibă frânghie împletită de tei, că atunci nu le putea face nimic Fata Pădurii. Unul de la noi, Costănel, nu a avut frânghie din aceea și a fost păcurar la oi. Și a venit Fata Pădurii într-o sară la el și la țapat pă foc și i-au adus numai cioantele într-o bute. Fata Pădurii se arată femeie urâcioasă, înaltă și cu păr mare (Pamfil Bilțiu, de la Maria Vlad, 76 ani, Săliștea de Sus, 1997, în *Izvorul...*, 1999, p. 235, t. 286).

*

Se zicea că odată, la noi în sat umbla **Fata Pădurii**. Avea copite de cal și umbla pe la vetrele de oi. Păcurarii știau bine unde are ea grădinița și straturile de flori. Și într-o zi, unul din păcurari s-a dus în grădina ei să vadă și el ce flori are Fata Pădurii în grădină. A vrut omul și el să se-nstruțe.

Fata Pădurii repede a și aflat că a fost în grădina ei. Și se pomenește numai că se apropie de el și zice:

-Măi Mihai, de n-ai fi foastă,

La stratu cu rostopască,

Tătă lume-ar si a noastră.

Și atunci Fata Pădurii l-a luat în brațe și l-a sărutat. Numai că Mihai a avut la el usturoi. Și ea a simțit atunci miros de usturoi și l-a aruncat. Ea n-a mai avut putere asupra lui, că cine știe ce făcea cu el. L-ar fi dus undeva. Apoi toți păcurarii s-au strâns și au legat-o cu coajă de tei. De atunci se spune că s-ar fi depărtat Fata Pădurii de către sat (Pamfil Bilțiu, de la Maria Bârlea, 42 ani, Giulești, 1991, în *Izvorul...*, 1999, p. 227-228, t. 249).

163. Ileana Cosânzeana

Pă fețele munților
Ieste-on pomuț rāmurat.
Nu știi cine s-o-nditat,
De poamele le-o māncat.
Ia, Ileana Cosānzeana,
Cu cosāța de aramā.

Noi cosāța om tāie
Și om bate-o-n turnurele
Sā o batā gāndurile,
Gāndurile de-nsurat,
Pā fete de mārītāt.

culegātor: Pamfil Bițiu,
de la Iuliana Zaharia, 58 ani, Orțita, 1975, Țara Codrului;
în *Antologie...*, 1980, p. 72, t. 31.

*

Ileana Cosānzana - personaj feminin principal din basmele mitologice romānești, corespondentul feminin a lui Fāt Frumos. Ileana Cosānzeaza este o zānā, o fecioarā sapiențalā și nāzdrāvanā, inițiatā în magia binefecātoare. E întotdeauna foarte frumoasā (cea mai frumoasā dintre zāne, “cu ochii de soare, cu trupul din mare și cu haine de flori”), dar și viteazā, un tip amazonic. (Victor Kernbach, *Dicționar de mitoogie...*, 1989, p. 245).

164. Baba Dochia (Odochea)

“Odochea era o babā destul de hādā și bătrānā și cam încovoiatā de spate. Dochia și Docā îi spunea. În vremurile acelea a fost frig. Și cum îi era frig a tot luat cāte-un cojoc, pānā ce a luat pā ea douāsprezece cojoace. Era frig și era în martie, cānd sunt zilele Odochii. Atunci plouā, ninge, suflā vāntul, de-ți intrā pānā la oase” (Pamfil Bițiu, de la Gheorghe Turda, Șieu, 1997, în *Izvorul...*, 1999, p. 88, t. 23).

*

...Și baba suia de zor la munte cu cojoacele pe ea. Cānd sui mai sus, Dumnezeu a dat o cāldurā zdravānā, cā baba nu mai putea de cāld cu atātea cojoace. Și ce sā facā? Da a prins a țāpa cāte unul. Și cum a țāpat unul s-a și fācut stanā de piatrā. L-a țāpat pe al doilea și s-a fācut și acesta stanā de piatrā. Pānā le-a țāpat pe toate.

Și baba suia, suia de zor, cu caprele. Pe cānd a ajuns în vārful muntelui, a dat Dumnezeu un ger mare și a înghețat și baba cu capre cu tot și s-au fācut stanā de piatrā, de i se vede forma și astāzi. Și acolo se zice cā s-a fācut și un izvor din Sfānta Odochia” (Pamfil Bițiu, de la Victoria Got, 61 ani, Bārsana, 1996, în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 85-86, t. 21).

*

Baba aceea Dochia era iarna. Amu o prins a se face primāvarā, cānd ea a țāpat cāte un fluture de omāt cāt un cojoc. Baba tot a ieșit la munte cu cāte-un fluture de omāt. Așa ziceau oamenii cānd vedeau:

- Amu a venit Baba Dochia cu umātu’. Zine cu cāte-un fluture de omāt cāt un cojoc bun.

Apoi ea cānd țāpa, tot așa zicea:

- No, aiasta-i omătu mieilor. Iasta-i omătu caprelor. Ista-i a oilor.

Și tot așa, până-n trei miercuri, trei marți și trei joi:

- Tot așa-oi țâpa și apoi mă duc, că-i de făcut grădinața.

Apoi prinde a hori când își face grădinața cu tot felul de flori (...) (P. Bilțiu, de la Irina Hofer, 66 ani, Oncești, 1997, în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 89, t. 25).

*

“Semidivinitate meteorologică feminină. Numele a stârnit controverse etimologice: ar proveni de la Sfânta mucenică Evdochia, care cade la 1 martie (ipoteză formulată de Hasdeu și reluată de O. Bârlea); sau de la Dachia, fiica lui Decebal, urmărită până în muntele Ceahlău de împăratul Traian, îndrăgostit de ea. Legenda mitică a Babei Dochia, ca și toponimia ei, este răspândită pe întregul teritoriu al României și are contingențe în sud estul Europei, cu legende similare la bulgari, sârbi, albanezi și greci.

Paralel cu legenda Babei Dichia, superstițiile, credințele și datinile se referă la *zilele babelor* (de la 1 la 9 martie), ce ne relevă alte aspecte mitice: Baba Dochia ca semidivinitate meteorologică, cu cortegiu ei de babe reflectă nestatornicia timpului la trecerea lui de la iarnă la primăvară” (Romulus Vulcănescu, în *Mitologia română*, 1987, p. 332-335).

165. Soarele și Luna

Colo-n vale, păstă vale
Picatu-ș-o brumă mare,
N-o picat de geru mare,
C-o picat de supărare:
Umblă-un voinic să să-nsoare,
Să ieie pă soru-sa-re.

- Soră, soră, soră mie,
Hai cu mine-n cununie!
- Io atunci, frate,-oi vini
Când tu, frate,-i sămâna
O holdiță de mălai
Împrejur pă lângă rai.

Iel atâta o umblat
Până ce o sămânat.
Iar o mârș și o rugat:
- Soră, soră, soră mie,
Hai cu mine-n cununie!
- Io atunci, frate,-oi vini
Când tu, frate,-i sămâna
O holdiță de săcară
Împrejur pă lângă țară.

Iel atâta o umblat
Până ce o sămânat.
Iar o mârș și o rugat:
- Soră, soră, soră mie,

Hai cu mine-n cununie!
- Io atunci, frate,-oi vini
Când tu, frate,-i sãmâna
O hodiță de tăciune
Împrejur pã lângã lume.

Iel atãta o umblat
Pãnã ce o sãmãnat.
Iar o mãrs și o rugat:
- Sorã, sorã, sorã mie,
Hai cu mine-n cununie!

Când în bisericã-o intrat
Biserica-o trãmurat,
Icoanele-o lãcrãmat.
Da' icoana Precistii
Din fundu bisericii:
- Nu iești popã cu dreptate
Sã cununi sorã cu frate,
Când sunt strãine bugãte
Și aici și p-alte sate.

culegãtor Dumitru Pop,
de la Emilia Pop, 48 ani, Bãsești, 1958,
în *Folclor...*, 1978, p. 338-339, t. 398.

*

“În folclorul mitic românesc se combate orice formã de incest (...). Dreptul cutumiar sãtesc sancționa aspru incestul, înainte ca acesta sã fie reglementat în pravile și îndreptãri ale legii. Incestuoșii erau de obicei lapidați în afara satului, pentru cã au stricat datina din moși-strãmoși.

Lupta împotriva incestului se manifestã în legenda *Soarelui și a Lunii* la toate nivelele cosmice: la nivelul vieții umane, la nivelul aștrilor-oameni, la nivelul sfinților-moși. De altfel incestul este un permanenet prilej de tulburare a ordinii cosmice între aștri-oameni, între daimoni și oameni, nu numai între oameni” (Romulus Vulcãnescu, *Mitologia...*, 1987, p. 394-395).

166. Colinda Cerbului

Mãndru-și cântã cerbu-n codru,
Mãndru-și cântã de nu-i modru.
Vãnãtorii s-o sculatu,
Pușca-n mãnã și-o luat,
Dupã cerb și-o alergatu,
Sus în munte l-o aflatu.

- Stai, fãrta, nu mã-mpușca,
Lasã-mi mie viața,
Cã nu-s fiara fiarelor,
Cã-s vãtafu oilor,
De pe vârful munților,

Munților, cărunților.

culegător: Gheorghe Gh. Pop,
de la Maria Ardelean, 18 ani, Vadu Izei, 1974,
în *Folclor muzical*, 1982, p. 167, t. 175.

■ Despre **cultul cerbului**, Romulus Vulcănescu (1987) afirmă că acesta “își trage originea daco-romană dintr-un cult carpatic și unul celtic”, intrat apoi în “etnogeneza dacă” (R. Vulcănescu, *Mitologia română*, 1987, p. 509).

■ “Colindatul tradițional a fost tot timpul însoțit de colindători mascați în cerb (...). Cercul este ucis și învie în bucuria asistenței. În acest scenariu al morții și al învierii, cerbul simbolizează reînnoirea ciclică a naturii, renașterea regnului animal o dată cu cel vegetal” (idem, p. 511).

■ Mihai Pop (1976) investighează sensul străvechi al acestei “minunate legende păstrate în corindă”, formulând ipoteza conform căreia “corinda perpetuează până azi un *mit de inițiere*” al vânătorilor (Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, 1976, p. 52).

■ În *Colinda Cerbului*, “vânătoarea rămâne întotdeauna suspendată la stadiul de intenție”, ceea ce întărește caracterul ritualic și inițiativ (P. Bilțiu, studiu introductiv la *Sculați, sculați...*, 1996, p. 24).

167. Legenda curcubeului

Curcubeul se vede un cerc mare pe cer care iese dintr-o apă mare la un capăt și celălalt capăt este în altă apă mare.

Sobește din amândouă apele. Se vorbește că sorbește până se umflă și atunci se ridică și se varsă ploaia din curcubeu. La noi be din apa Vișeului și din Iza. Sorbește cât îi trebuie în amândouă capurile. După ce s-a umflat atunci s-a desfăcut și zice că plouă.

Ziceau bătrânii, așa, când se uitau la culorile acelea și vedeau din care-i mai multă. Dacă este verde multă culoare ziceau că-i fânață și va fi iară multă, de-i galben îi grâu mai mult. De-i roșu e porumb mult în anul acela. Atunci zice că se face mălai mult.

culegător: Pamfil Bilțiu,
de la Ion Ungureanu Tomșa, 84 ani, Rozavlea, 1996,
în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 78-79.

■ “Divinizat ca atare în zonele mitologice cu ploi abundente, simplu simbol în regiunile pluviale moderate, absent în mitologia populațiilor pentru care ploaia este un fenomen rar sau necunoscut. Curcubeul e considerat mai ales legătura divină dintre cer și pământ. La noi, curcubeul are semnificații variabile: zmeu, balaur, sorb (care soarbe apa mării sau a râurilor), dar și brâu cosmic (Brâul Pământului, Brâul Maicii Domnului), cu funcția opririi ploii” (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie...*, 1989, p. 126-127).

168. Pasărea măiastră

Codrule, orice-i vede
Nu spune la maica me;

De mi-i vede mort în tine

Spune maicii că mi-i bine;
De mi-i vede c-am murit
Spune-i că nu m-ai tâlnit;
Lasă-mi frunza de-nvălit,
Crengile de-acoperit,
Să gănea c-am adurnit.
Vântul noaptea și-a sufla,
Crăngile le-a negura
Și pă mine m-or afla.

Cine m-a afla pă mine
Om pemintean n-a si nime,
Numa *Pasărea Măiastră*
Ș-a zbura maicii-n fereastră
Și maicii i-a povesti
Unde mi-am putut muri:
În mijlocu pădurii
Ducând doru bădiții;
În mijlocu codrului
Ducând doru dorului.

culegător: Dumitru Iuga,
în *Calendar*, 1980, p. 76, t. 194.

- Animal mitologic autohton, psihopomp.
- *Pasărea Măiastră* este o ființă / entitate nepământeană, supranaturală, de pe Tărâmul Celălalt. Este de o frumusețe deosebită, plină de lumină, o lumină celestă (pasărea de foc - phonix).
- “Una dintre numeroasele păsări simbolice sau alegorice, *Pasărea Măiastră* e o pasăre indefiniță, având vagi tendințe fie cu Phonix, fie cu Garuda. Este de fapt o pasăre alegorică putând fi stăpânită limitat de om și e totodată o pasăre justițiară. Reprezentată ca o pasăre multicoloră și strălucitoare, cu forțe magice inepuizabile, *Pasărea Măiastră* are rang regal și e slujită la nevoie de toate celelalte păsări. Intervențiile ei sunt mai ales pasive, iar relațiile cu omul sunt întotdeauna echitabile” (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie...*, 1989, p. 459-160).
- După R. Vulcănescu, *Păsăra Măiastră* face parte dintr-un grup de păsări avimorfe, alături de Pajura și Pasărea de foc. Poartă mesajele zânelor și ale arhe-demonilor.

169. Balada lui Pinte

Pinte-n munte să suie,
Mândră curte zugrăve,
Cu cătane-o d-îngrădea,
Cu frunze-o acoperea.
Numai Pinte și-o strigat:
-Dintre voi de s-a afla,
De s-a afla careva
Să meargă la Baia Mare
După pită, după sare,
După vin din cel mai tare

Ce beau domnii la gustare.

Nimeni nu s-o mai aflat,
Numai a Pintii fârtat;
Numai el că și-o strigat:
- Mere-oi, Pinteo, mere-oi eu,
De mi-ai da tu murgul tău,
Mulguțul tău cel de vânt,
Cu coama până-n pământ;
De mi-i spune moartea ta,
Moartea ta din ce ți-a sta?

- Moartea Pintii-i atâta-ră:
Trei grăunță de secară,
Trei de grâu de primăvară,
La Pinte la subsuoară;
Trei grăunțe de grâu sfânt
Ș-on plumbuț mândru de-argint,
La Pinte fără de rând.

El în Baia când o-ntrat,
Toți băieșii l-o-ntrebat:
- Spune-ne moartea Pintii!
- Moartea Pintii nu oi spune
De mi-ai da oricât în lume.
- Spune-ne moartea Pintii,
Pă tine te-om omorî!
- Moartea Pintii-i atâta-ră:
Trei grăunțe de grâu sfânt
Ș-un plumbuț mândru de-argint,
La Pinte fără de rând.

- Nici acela nu-i viteaz
Care dă sfat la fârtați.
Și eu unul mi l-am dat
Și capu mi l-am mâncat.

culegător: Iordan Datcu (pe urmele lui Ion Bârlea)
Berbești, Țara Maramureșului
în *Antologie...*, 1980, p. 291-292, t. 253.

*

■ **Pinte pribeagu.** Pinte merea în Țara Leșească și-apoi jăfua acolo, și-apoi punea pă cai desăgi de piele și aducea aur, argint, și-l lăsa aici, în dealu ăsta; o avut pihniță în dealu ăsta, la Gutui. Acolo o făcut bortă-n pământ, gaură în ptiatră făcută de ei, de pribegii ceia. Că Pinte o avut feciori doisprădzece, cu el treisprădzece. Unu o fost Drongos și unu o fost Barbă Rasă, și unu o fost Dăjuc, și Golu, și Vili (...).

După ce l-o omorât pă Pinte, apoi ceilalți au vătăjit sânguri tăt p-aici, pă hotarele astea. Au avut gazdă-n Berbești și le făcea halube de iarnă, cioareci, gubă, lecric și cușmă (...).

Pă Pinteia pribeagu l-o omorât la poarta de la Baia Mare. L-o omorât cu trei grăunțe de k'iper și trei grăunțe de grâu de primăvară, și trei cuiuță de potcoava calului di fier și tri grăunțe de tămâie. Când o ridicat el mâna-n sus ca să spargă poarta cu băltagu - că poarta și tăt orașu o fost închis - atunci l-o împușcat subsuoară. L-o împușcat așa dipce gloantele nu prindea în el (Tache Papahagi, de la Ion Țiplea, 77 ani, Budești, 1920, în *Graiul...*, 1925, t. XDVII).

*

■ **Peștera lui Pinteia.** Legenda spune că în muntele Gutâi, lângă satul Crăcești (Mara), haiducul Pinteia avea săpată în stâncă o pivniță mare, în care își ținea berbințele cu galbeni și armătura:

La Budești, între hotară,
Este-un fag cu frunza rară
Și la umbra fagului,
Pinteia cu ortacii lui;
Să uită câtă Gutâi,
C-acolo-i pivnița lui.
Pă săraci îi miluiște,
Pă bogați îi jefuiește.

Pivnița era păzită, cu rândul, de haiduci. Ea era încuiată cu o ușă mare de fier și cheile de la ea le avea Pinteia. Se zice că se vede și astăzi acea pivniță care se deschide la șapte ani odată. Unii păcurari bătrâni, care pășteau oile prin apropierea acestei pivniți, povestesc că au văzut ușile deschise, iar înăuntru o masă de piatră. Când se deschide pivnița se vede un fum, niște limbi de foc și o strălucire mare, ca și Soarele (Petre Lenghel Izanu, în *Calendar*, 1980, p. 102).

*

■ Haidul Grigore Pinteia, zis Viteazul, s-a născut în jurul anului 1670, în localitatea Măgoaja, județul Cluj, nu departe de Dej. Este cunoscut ca haiduc de la sfârșitul secolului al XVII-lea, anterior răscoalei conduse de Francisc Rakoczi al II-lea. Pentru prima dată numele lui Pinteia apare într-un document în anul 1694. Pinteia a sălășluit în Munții Gutâiului. Mama lui Pinteia provenea dintr-o familie de țărani liberi de pe Valea Izei. Tatăl său a murit în urma rănilor primite în luptele cu turcii.

Înainte de a deveni haiduc, Pinteia a colindat mai multe țări, din dorința de a cunoaște taina slovelor și meșteșugul armelor. A învățat mai multe limbi și s-a documentat asupra tehnicii de luptă. Întors acasă, și-a organizat și instruit o ceată de haiduci, cu care a acționat în Baia Mare, dar și în Sătmar, Sălaj, Bihor, Someș și Bistrița Năsăud. Haiducul avea sub conducerea sa trei cete. Ceata principală era formată din 120 de oameni și era dotată cu puști noi, săbii și platoșe. Pinteia avea o cămașă de zale și coif, iar membrii cetei sale aveau uniforme.

La 2 ianuarie 1700, Pinteia este prins și închis la Satu Mare, dar comandantul militar al cetății, generalul conte Lowenburg îl grațiază după ce semnează cu Pinteia un "pact de neagresiune". Alăturându-se răscoalei principelui Rakoczi al II-lea, "armata" lui Pinteia a atacat orașul Baia Mare în august 1703. După un asediu și o aparentă cedare din partea conducerii orașului, curuții atacă, în seara zilei de 13 august 1703, cetatea. În timpul acestui atac, Pinteia a fost împușcat mortal, căzând în fața porții, la intrarea în oraș.

170. Stâna prădată

În vremea de demult, o gazdă a avut la oile sale un cioban. Sosind sărbătorile de Paști, și dorind și acesta ca măcar o dată pe an să coboare în sat, a cerut voie de la stăpânul său, care, în locul lui, a trimis pe unica sa fată ca să aibă grijă de oi. Tâlharii de prin părțile locului, când au aflat aceasta, s-au dus la stână și au vrut să mâne cu ei întreaga turmă de oi. În fața acestei hotărâri, fata s-a rugat de căpitanul haducilor ca, înainte de a se duce cu oile, să o lase să cânte o dată din trâmbiță și pe urmă să o lege de trunchiul arborelui. Căpitanul a lăsat-o.

Era în prima zi de Paști. Tot satul era în biserică. Preotul citea sfânta evanghelie când sunetul trâmbiței a turburat sufletul gazdei.

Fata a terminat de cântat, în timp ce căpitanul se pregătea să o lege și apoi să plece cu turma. Fata s-a rugat să-i permită să cânte încă o dată - ceea ce căpitanul nu a refuzat. Tatăl ei înțelege alarma fiicei sale și cheamă pe săteni afară din biserică. Trâmbița însă încetase. Fata se rugă pentru a treia oară și ultima. Căpitanul, înduișat de fiorii pătrunzători ai trâmbiței, o lăsa să mai cânte. Atunci fata începu să cânte iar din trâmbiță, de plângeau oile și răsunau munții. Din sunetul trâmbiței se desprindeau limpede următoarele cuvinte:

Ină, tată, ină!
Oile furatu,
În țară mânatu,
Pe mine legatu!
Eși, tată, afară,
Oile-s pe țară!

Tatăl, ei, care ascultase ultima trâmbițare în curtea bisericii, pornește cu oamenii din sat și-și scapă din mâna pribegilor turma de oi.

culegător Tache Papahagi,
de la Tudor Tincu, 93 ani, Sat-Șugatag, 1923,
în *Graiul și folklorul...*, 1925, p. XLVII- XLVIII.

*

”Referitor la **trâmbiță**, se crede că oile, o dată cu apariția stelelor, dacă o aud răsunând, se așează jos, își pun cruciș cele două picioare de dinainte și capul peste ele și ascultă cu religiozitate profundă ariile cântate - până într-atâta farmecă acest instrument, mai ales în timpul nopții. De fapt, sunetele puternice și în același timp line și dulci ale acestui instrument armonizează perfect cu tot ce aparține accidentelor regiunilor muntoase, așa că fiorii ecoului produs în tăria singurătății nopții pătrunde adânc firea naturii” (Tache Papahagi, 1925, p. XLVIII).

*

Motivul pastoral “**stâna prădată**” – “se mai poate auzi astăzi, din ce în ce mai rar însă, în nordul țării, mai ales în Maramureș și Țara Oașului. Avem însă mărturii sigure că motivul a cunoscut o largă răspândire...” (Dumitru Pop, *Stâna prădată - un motiv din sfera mitologiei pastorale*, în *Calendar*, 1980, p. 72-73).

*

“... caracterul arhaic (este) vizibil atât din structura sa artistică, cât și în lexic, din care nu lipsesc cuvintele dispărute demult din graiul țăranilor. Ea are aerul unei balade din vremuri vechi. Plină de dramatism, în care pare să se fi condensat o îndelungată experiență din viața zbuciumată a păstorilor” (idem).

*

“... variantele nordice, din Maramureș și Oaș, ale motivului <stâna prădată> (...) sunt singurele variante din întreg spațiul central și sud-est european care au conservat până astăzi motivul în stadiul său primar, apropiat mitului pastoral care le-a dat viață” (idem).

*

“Specificul mitologiei românești, indiferent de scenariile mitice absorbite în ierarhia etapelor, are o structură definită și un panteon prin excelență păstoresc: Dumnezeu e un cioban bătrân sau un baci, Sânpetru e patronul lupilor, Miorița este oaia oraculară autoselectată din turmă, (...) Baba Dochia, pietrificată își păzește oile (...). Dar nu există divinități sau personaje mitice fundamentale în mitologia românească care să fie ocrotitoare ale ogorului (...). **Mitogeneza română s-a oprit la societatea pastorală arhaică**” (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie*, 1989, p. 383).

171. Horea lui Ion Berciu* (cântec mioritic)

Frunză verde a malinii,
Plecat-o turma Dunchii
Și cu fratele Bercii.
Marți stâna Dunchii o plecat,
Joi, Ion Berciu s-o-necat
La Luha, din sus de sat,
Că grea ploaie o plouat,
Izvorul s-o turburat
Și Ion Berciu s-o-necat.
După-aceea l-o aflat
La Luha, din jos de sat.

Și el, bietul, n-o avut
Nice pânză pe obraz,
Fără scoarță de buhaș;
Nici scânduri de copârșeu,
Fără scoarță de durzeu.
Numai el ș-o poruncit
Pe un fir de iarbă verde
Și la feciori și la fete
Să facă bine să-l ierte.
Și soru-sa, Palaguță
Tot să-l cânte mândru-n frunză,
Tot să-l cânte răspicat
Să se-audă peste sat
Că Ion s-o înecat.

Pe Ion că l-or jeli
Fetele cu mununile,
Nevestele cu cepsele.
Colea la Sfântă Mărie,
Vremea-i oilor să vie

Ion Berciu să rămâie.

La mormântul lui i-o pus
Trâmbița lui de-a dreapta
Și fluierul de-a stânga.
Vânturi mari că și-or sufla,
Trâmbița și-a trâmbița,
Fluierul și-a fluiera,
Mare jele-n lumea-a fa'.
Tot pe Ion l-o jelit
Oile cu lânile,
Mnieii cu jocurile,
Berbecii cu coarnele.

culegător: Petru Bîlțiu-Dăncuș, colecție, 1893-1907,
în *Folcloristica Maramureșului*, 1970, p. 374-375;

buhaș - (bot.) brad scurt, cu crengi întinse până la pământ;
durzău - (bot.) jneapăn; ienupăr; aproape sinonim cu buhaș;
ceapsă - podoabă.

* Ion Berciu. Voinic din Călinești. Se povestește că era așa de tarte, încât dacă intra la un crâșmar, punea o mână pe meșter-grindă și ridica acoperișul casei în sus, și de nu-i da jidovul horincă, îmburda casa.

172. Omul Noptii

Omu Noptii se arată schiop și mare, înalt cu caput negru, lung și cu păr pe obraz. Îi tare hâd (P. Bîlțiu, de la Marta Tămaș, 1996, în *Izvorul...*, p. 173, t. 165).

Omu Noptii sare într-un picior ca și iepurele când merge. Și umblă pe dealuri și pe păduri. Pe Fata Pădurii o ia și o pune pe foc. Îi face capătul. Nu-i bine să te întâlnești cu el. Dacă îl vezi, nu-i bine a zice către el nimic (P. Bîlțiu, de la Ioan Ivănciuc, 54 ani, cornești, 1995, în *Izvorul...*, p. 173, t. 166).

Tată-meu o fo' pribeag mare, și venea la el Fata Pădurii și trecea și să ducea. După ceea o zinit *Omu Noptii*. Da o-ntrebat:

- Na-i văzut pă Ileana Sân-Ziana?

Da' zice pribeagu că n-o văzut-o. *Omu Noptii* zicea că <eu mă duc după ea să o gășăsc>.

Dară, să ducea după ea

Și o găsea,

Țățele i le tăia,

Pădurea după ea zdera

Și tăta că o rupea.

(T. Papahagi, de la Ileana Codrea (Fundeasa), 41 ani, Vad, 1922, în *Graiul...*, 1925, t. DII).

173. Frumușelele

Frumușelele acele-s vânturi rele. Pe cine prind îi iau puterea din mâini și din picioare, îi îmbolnăvesc de boli grele. Sunt vânturi care ridică fânul și frunzele către ceri și nori. Nu-i bine a da în urma lor și în vârtejul lor. Nu-i bine a zăce hâd de ele, numai să le lauzi și zici:

Frumoase, frumoase sunteți,
Frumoase de când vă aveți.

Așa se mai potolesc și nu să învârtesc așa rău, că te pot bate cu capul de pământ și să rămâi ca vai de tine. Cine face pânză vinerea sau în Vinerea Milostivelor, le ia pânza și o duc și o bagă prin tufe și prin turnul bisericii și nu mai aleg nimic din ea.

(P. Bilțiu, de la Ileana Ivănciuc, 83 ani, Cornești, 1991, în *Izvorul...*, 1999, p. 261, t. 299).

*

Ielele - făpturi feminine supranaturale din mitologia românească, foarte răspândite în superstiții. Fecioare zănatice cu mare forță de seducție și cu puteri magice. Locuiesc în zăvduh, în păduri sau peșteri, în munți, pe stânci sau pe maluri de ape, scăldându-se adesea în izvoare pure; se crede că apar mai ales noaptea, la lumina lunii, rotindu-se în horă, în locuri retrase, dansând goale sau sau numai cu sânii goi, cu părul despletit.

Folclorul le prezintă tinere și frumoase, voluptoase și seducătoare, nemuritoare, zburdalnice până la delir, vindicative și rele. Se răzbună doar când sunt stârnite, ofensate sau văzute în timpul dansului.

Numele lor real, tainic și inaccesibil este înlocuit cu simboluri atributive: Iele, Dânsse, Drăgaice, Rusalii, Vântoase, Domnițe, Măiestre, Împărătesele Văzduhului etc (V. Kerbach, *Dicționar...*, 1989, p. 241-242).

174. Țâgura

Ziceau bătrânii că Țâgura mânca Luna. Țâgura e un fel de fiară care pătrunde în văzduh și, când se întâlnește cu luna, se tot luptă cu ea pe viață și pe moarte. Dacă învinge Țâgura o mănâncă pe Lună, dar ea nu moare de tot. Tot mai rămâne un firicel. Când te uiți într-un vas sau într-o fântână, vezi bine cum se luptă Țâgura cu Luna și cum o mănâncă de nu mai rămâne din ea decât un firicel.

Dacă, atunci când se bat ele, câștigă Luna, atunci o omoară Luna pe Țâgura. Și Luna atunci rămâne întregă. (P. Bilțiu, de la Florica Mureșan, 66 ani, Oarța de Sus, 1974, în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 318-319, t. 385).

*

“Când luna e asaltată de vârcolaci, dă semne de vremeire sau intemperii” (R. Vulcănescu, *Mitologia...*, 1987, p. 395).

“Vârcolac - duh rău din mitologia românească; de obicei o clasă de strigoi, îndeletnicindu-se cu atacarea principalilor aștri, pe care îi mănâncă, producând în mod curent fazele lunii sau eclipsele de lună și de soare” (V. Kerbach, *Dicționar de mitologie*, 1989, p. 625).

175. Cultul Soarelui

■ La botez. Tânăra mamă lua copilul în brațe, se uita la el, înălțându-l în direcția Soarelui:

Mândru Soare, mândru Soare,
Ră sai cu patruzecișipatru de răzișoare,
Da' nu ră sai numai pe Țibleș, ori pe tău,
Ci ră sai pe capu și pe trupu coconului meu,
Și din cap până-n picioare
Să strălucească ca tine, mândru Soare!
(*Calendar*, 1980, p. 17, culeg. Nicoară Timiș).

- *Soarele* nu e voie să fie arătat cu degetul (*Calendar*, 1980, p. 103).
- Nu se aruncă gunoi spre Soare nici când răsare, nici când apune (*Calendar*, 1980, p. 92)
- “Maramureșenii, la stână, se scoală la trei dimineața și întotdeauna înainte de răsăritul Soarelui; pentru a avea putere, spun ei, asupra zilei, nu ziua asupra lor” (V. Latiș, *Segmente*, în *Calendar*, 1980, p. 109).
- Apare frecvent în colinde și în descântece.
- Porțile maramureșene sunt întotdeauna împodobite cu motivul solar (discul).
- În opinia lui V. Kernbach, “de un cult solar în mituri folclorice ale românilor nu se poate vorbi, însă urme discrete există (...). Se pot cita o suită de dovezi ale persistenței, fie și fragmentare, ale cultului solar arhaic în datinile românești de comportament rural cotidian: e atestată închinarea la Soare, când răsare sau apune, însoțită de invocația: Sfinte Soare, ajută-ne!; la sfârșitul secolului al XIX-lea, bătrânii mai aveau obiceiul să-și întrerupă munca la asfințit, spunând: Să ne odihnim nițel, până o cina sfântul Soare, că toată ziua umblă pe cer, de ne luminează și ne încălzește” (cf. chestionarele lui Hasdeu). Există și obiceiul de a jura pe Soare, de a-l lua ca martor, cum și interdicția de a-l înjura sau de a arunca gunoaie în direcția lui (V. Kernbach, *Dicționar...*, 1989, p. 549).

Mituri

(*Miorița * Meșterul Manole * Zburătorul * Uriașii*)

176. Miorița (Colinda Păcurarilor)

Sus la verdele de munte,
 La iarba până-n genunte,
 Mărgu-și tri păcurărei
 Cu oile după ei.
 Cei mai mari îs veri primari,
 Cel mai mic e străinic.
 Tăt îl suie și-l coboară
 Cu oile la izvoară
 Și-i fac legea să-l omoară.

- Fraților, fărtaților,
 Voi dacă mi-ți omorî
 Acolo mă d-ngropați,
 În strunguța oilor,
 În locu găleților.
 Și-n mânuca de-a dreapta
 Voi să-mi puneți trâmbița;
 În mânuca de-a stânga
 Voi să-mi puneți tilinca.
 Când vântuțu a sufla
 Trâmbița a trâmbița,
 Tilinca a tilinca.

Și-a zini Ziua Crucii,
 Voi la țară-ți coborî.

Măicuța v-a întreba
Unde i-o rămas slujba?
Spuneți c-am rămas pe văi
Cu oițele bălăi;
Spuneți c-am rămas pe groape
Cu oile cele șchioape.

culegător: Pamfil Bițiu
de la Maria Codrea, 69 ani, Berbești, 1991, Țara Maramureșului
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 120, t. 93.

Fata de maieru

- *variantă mioritică* -

Trei păcurărei,
Trei turme de oi
Suiră la munte
S-aduie mai multe.
Văzură-și văzură
Fată de maior
Cu galben baior.

- Dați, frați, s-o luăm,
Să ne cununăm.

- Tu de i lua
Noi te-om împușca.

- Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?
Sumănașul meu.
- Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Suman ca și-a tău.
Noi te-om împușca.

- Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?
Boticuța mea.
- Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Botă ca și-o ta.
Noi te-om împușca.

- Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?
Fluierașul meu.
- Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Fluier ca și-a tău.

- Dacă mă-mpuşcați
Voi să mă-ngropați
La staul de oi,
Unde-i joc de miei.
Lancea mea cea luce
Mi-o puneți de cruce;
Fluierul cel drag
Mi-l puneți de steag.
Oile-or juca,
Fluieru-a cânta.

culegător: L. Ghergariu,
de la Virgil Andrei, 17 ani, Orțița, 1942, Țara Codrului;
în *Miorița și Meșterul Manole în folclorul Sălajului*, L. Ghergariu, 1942, p. 305; republicat în *Miorița*,
A. Fochi, 1964, p. 569, t. XXVII, Trans. 22.

*

“Credeam că prima versiune a Mioriței s-a născut în zona de nord-est a Transilvaniei, în regiunea dintre Munții Rodnei și Munții Călimanului, unde și astăzi circulă cu destulă intensitate în forma sa cea mai simplă” (Adrian Fochi, *Miorița*, Ed. Academiei, 1964, p. 539).

“Devine clar pentru toată lumea - chiar dacă se mai aud răzlețe voci contestatate că versiunea transilvană este mai arhaică, mai primitivă, mai neevoluată; e mai aproape de momentul de genază a subiectului” (A. Fochi, *Miorița - texte poetice alese*, 1980, p. 6)

“Din păcate, mai toate cercetările de până acum au pornit de la varianta Alecsandri, care este punctul cel mai evoluat al unui proces în permanentă devenire și n-au acordat atenția pe care o merită versiunea colind a temei” (Ion Taloș, *Miorița în Maramureș*, în *Anuarul de folclor*, II, Cluj, 1981, p. 101). Cercetătorul sălăjan este de părere, în continuare, că versiunile mai vechi ale textului mioritic se regăsesc în variantele cele mai simple, în colindele transilvănene, considerate fiind “formele cele mai arhaice”.

“Nu mai încapă îndoială că forma colindă păstrează stagiul cel mai arhaic al Mioriței și meșterul Manole. Faptul epic este redus la esența lui în conformitate cu trăsăturile specifice ale colindei care exploatează doar semnificația, înțelesul ce se poate desprinde din fabulație, desfășurarea narațiunii cu etalarea întâmplărilor rămânând pe plan secund, subordonată acestui țel, în opoziție cu ce se petrece în baladă” (Ovidiu Bârlea, *Miorița colind*, în REF, 12 (1967), nr. 5, p. 339-347).

177. Meșterul Manole

Colo-n jos pă prundurele
Ziduesc tri frățurele.
Care cum zidu făce
Pă noapte să surupe.
Ei așe s-o sfătuit:
Care nevasta-a vini
Cu prânzu mai dimineață
Tăt în zâd s-o zâduiască.

Nevasta lui Siminic
Dimineața s-o sculat
Șlipă față s-o spălat

Și prânzu și l-o gătat
Și pruncii i-o așezat,
La Siminic o alergat.

Siminic din grai grăie:

- Doamne, la nevasta me,
Dă-i, Doamne, un lup nainte,
Doară ie s-o spăimânta
Și prânzu și l-a vărsa
Și napoi s-a înturna.
Ea lupu l-o-nconjurat
La Siminic o alergat.

Siminic din grai grăie:

- Doamne, la nevasta me,
Dă-i, Doamne, -un lujer nainte,
Doară ie s-o-mpiedica
Și prânzu și l-a vărsa.
Ea lujeru l-o-nconjurat
La Siminic o-alergat.

- Haidați, măi frați, să prânzim,
Nevasta să zăduim.

Zăduită până-n brâu,
Răsărit-o-on spic de grâu;
Zăduită până-n barbă,
Răsărit-o-on spic de iarbă.

culegător: Pamfil Bilțiu,
de la Ioana Niste, 93 ani, Rogoz, 1979, Lăpuș;
în *Antologie de folclor...*, 1980, p. 116, t. 103.

“*Meșterul Manole* nu este decât forma poetică a unui **rit de sacrificiu**, pentru a putea construi o clădire; acest rit a fost răspândit în întreaga lume (...). Deci o formă poetico-metaforică a unui lucru care a existat ca rit, după aceea a exista ca mit, iar la noi există și azi ca poezie” (Mihai Pop, *Anul Nou - lectura unui discurs ceremonial*, în *Calendar*, 1980, p. 5-8).

“Mitul *Meșterul Manole* are mereu o iradiațiune puternică. Tema (...) e de o circulație mai largă decât solul țării, însă versiunea română este originală și autohtonizată (...). El n-a devenit mit decât la noi, și prin mit se înțelege o ficțiune ermetică, un simbol al unei idei generale. O astfel de ridicare la valoarea de mit este proprie literaturii române” (George Călinescu, *Istoria literaturii române*, 1988, p. 59).

“(Balada) *Meșterul Manole* simbolizează drama creatorului de artă care-și sacrifică înseși soția, copilul și propria-i viață pentru ca opera lui să se desăvârșească” (p. 207). În comentariul său, Mircea Eliade subliniază arhaismul temei sacrificiului prin configurația pre-indoeuropeană, paleo-indoeuropeană și tracă (Romulus Vulcănescu, *Mitologia română*, 1987).

178. Zburătorul (Mă luai, luai)

Mă luai, luai,
Zi de dimineață,
Pe rouă și ceață
Cu rochia creață,
Cu secera-n brâu,
La holdă de grâu.
Mă-aplecai, plecai,
Mănunchiuri să-mi tai,
Mândră rujă-aflai,
La brâu o-așezai;

Iar Ion din munte
Cu oile multe,
Strânge-o frate-n brață
Și-o sărută-n față.
- Meri, câne cu față,
Nu mă strânge-n brață,
C-a vini mama
Și m-a întreba:
- Gătat-ai holda?
- Ba eu n-am gătat,
Greu junghi m-o-apucat,
Junghi fără durere,
Moarte fără vreme.

Mamă-sa luară
Două olurele
Și porni cu ele
După lecurile.
- Vai, mamă, nu mere!
Satele-s departe,
Nu le poți străbate;
Știu eu ce mi-i leacu:
Giolgiu și colacu
Și Ion săracu.

culegător: Vasile Latiș,
în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 6, t. 25.

Colinda *Mă luai, luai* este o veritabilă *Mioriță a fetelor*, așa cum *Colinda păcurarilor* este indiscutabil o *Mioriță a feciorilor*.

În unele variante boala fetei pare incurabilă, iar finalul e mai degrabă funest: “Știu eu ce mi-i leacu: / Popa și diacu / Și crucea la capu”. Acesta este motivul pentru care Ovidiu Bârlea (1967) lansează ipoteza că atât colinda *Mă luai, luai*, cât și *Miorița* au fost la obârșie “colinde de doliu” (Ovidiu Bârlea, *Miorița colindă*, în REF, 12 (1967), nr. 5, p. 339-347).

Ideea nu este agreată de Dumitru Pop (1980), acesta fiind de părere că mai degrabă *Mă luai, luai* a fost la origine o colindă premaritală: “Colinda *Mă luai, luai*, larg răspândită în Transilvania și în care unii cercetători văd o colindă de doliu, a fost, credem, la origine o colindă premaritală, după câte se pare unica întrupare cu adevărat

notabilă a motivului *zburătorului* în poezia populară românească...” (prof. Dumitru Pop, în *Antologie...*, 1980, p. 119).

Colinda transilvăneană *Mă luai, luai* este o întrupare a motivului *Zburătorului*, pe care G. Călinescu l-a ridicat la rang de mit erotic - “personificare a invaziei instinctului puberal” - grație prelucrării de către Eliade Rădulescu a unei poezii populare (G. Călinescu, *Istoria literaturii...*, 1988, p. 37; vezi și D. Ștef, *Miorița s-a născut în Maramureș*, 2005, p. 154-155).

Zburătorul:

Figură erotică în mitologia românească, întruchipată de un tânăr frumos și înfocat bărbat brun care vine în zbor noaptea, intrând pe fereastră sau pe horn la fetele pubere (sau la orice fecioare tinere) și chinându-le cu sărutările și dragostea lui; există credința răspândită că el este produsul unei mari iubiri cu obstacole neobișnuite.

O bună definiție dă Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae*: “*Zburătorul* este, cred ei, o nălucă, un tânăr foarte frumos, care pătrunde noaptea la fete, dar mai ales la nevestele de curând măritate, fără a putea fi văzut de alții, chiar dacă îl pândesc, și le spurcă toată noaptea cu iubiri neîngăduite”.

O interesantă explicație populară, intuind caracterul oniric al mitului, arată că *Zburătorul* se întruchipează din dorul sau din visul de dragoste, anume în formele fiziologice stricte ale omului dorit, erosul însuși decurgând din somn.

De structură evident onirică, mitul *Zburătorului* e un produs de imaginație aproape exclusivă a pubertății fecioarelor (Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989, p. 648).

O altă ipostază a *Zburătorului* în lirica maramureșeană:

Astă-noapte m-am visat
Că mândru m-a sărutat.
M-am trezit și-am pipăit
Dar nimica n-am găsit,
Numai dorul inimii
Scris pe fața perinii,
Cu mătasa genelor
Și cu roua ochilor.

culegător: Ioniță Bădescu,
în *Convorbiri literare*, IV (1870), nr. 16, p. 268, reluat de Dumitru Pop, în *Folcloristica Maramureșului*, 1970.

179. Uriașii (Legenda comunei Rozavlea)

În vremuri de demult, se zice că trăia în Cuhea un uriaș. El avea o fată tot uriașă pe care o chema Rozalia. Fata, într-una din zile, pribegi printre niște dealuri. Acolo, pe o pajiște întinsă, erau doi oameni, cu un plug cu patru boi. Fata crezu că sunt niște jucării și luă oamenii cu tot cu plug și cu boi în șurt – i-o dus la tătu-so:

- Uite, tată, ce jucării am găsit!

Tatăl său îi zice:

- Nu-s jucării, dragă fată. Îs oamnei și ei or stăpâni pământul de amu înainte. Noi, uriașii, ne-om zărăsti. Du-te și lasă-i acolo de unde i-ai luat, și pântru c-ai călcat pe

acolo, locu s-a chema Rozavlea (În *Calendar*, 1980, p. 103, consemantă de Ileana Pop).

Numeroase legende vorbesc despre cetatea de la Oncești, ca fiind săl;ășul uriașilor (La Oncești s-au descoperit ruinele unei cetăți din timpul dacilor).

- "Aici au stat, într-o cetate, aici, la noi (P. Bîlțiu, *Izvorul...*, 1999, p. 143, t. 113, Oncești, 1977);

- "Uriașii au fost coala-n cetate. Așa spunea moșul" (idem, p. 144, t. 114);

- "Uriașii erau aici, al Oncești, în locul care-I zic Cetățaua. De la Borcut meri pe un deluț rotund" (Idem, p. 145, t. 115).

"Uriașii trăiau demult. Ziceau bătrânii că, atâta erau niște oamnei de mari, că unul s-a dus și i-a luat juninca de un an și ceva și și-o pus-o după cap, ca și cum ai mere cu un miel. Așa era demult, că atunci erau urieși. Așa spunea tatăl meu, care mai trăiește. Are lipsă trei ani dintr-o sută. Ziceau că tăiau copaci mari, și se puneau câte trei-patru uriași la un lemn și trăgeau uriașii ca boii. Și din trei lemne au făcut un perete de casă" (P. Bîlțiu, *Izvorul...*, 1999, p. 145, t. 116, de la Pălăguța Iurca, 65 ani).

"Spuneau bătrânii de de mult că la noi ar fi trăit ceva uriași. Spuneau că pe Șes, pe Troian, Între Groși și Suciul erau niște oameni foarte mari, față de cum suntem noi, cei de astăzi (...).

S-a săpat acolo unde se zicea că trăiau și au găsit ceva cioburi, care, bag seama, că au fost ceva oale forte mari în care se îngropau" (Idem, p. 146, t. 118).

*

Stirpe mitică antediluvială de humanoizi cu dimensiuni gigantice, în genere blajină, dar neagreată de zei. Uriașii sunt adesea prezenți în mai toate mitologiile lumii, ca o specie preumană (unii cercetători încearcă să o identifice cu hominizii neanderthalieni, alții cu rasa Cro-Magnon).

Legende despre uriași sunt consemnate în Vechiul Testament (Geneza, VI, 4), în China, în mitologia greacă, la scandinavii, în America precolumbiană etc.

Mitul uriașilor s-ar putea clasifica printre cele memoriale, iar dispariția bruscă prin potop poate fi legată de sfârșitul perioadei glaciare.

(V. Kernbach, *Dicționar...*, 1989, p. 204-205).

Făpturi mitice care au populat pământul înainte de crearea oamenilor propriu ziși. Toponimia mitică românească atestă prezența lor în câteva zone arhaice ale țării: Peștera Uriașilor, Movila Uriașului, Mormântul Uriașului, Cetatea Uriașului.

(R. Vulcănescu, *Mitologia...*, 1987, p. 155).

BIBILOGRAFIE PENTRU ANTOLOGIE

- *** *Antologie de folclor din județul Maramureș*, vol. I, Poezia. Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă Maramureș, Baia Mare, 1980.
- Bârlea, Ion**, *Literatură populară din Maramureș*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Iordan Datcu, Editura pentru Literatură, București, 1968, vol. I-II.
- Bițiu, Pamfil, Bițiu, Maria**, *Izvorul fermecat. Basme, povești, legende, povestiri și mito-credințe din județul Maramureș*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1999.
- Bițiu, Pamfil, Pop, Gheorghe, Gh.**, *Sculați, sculați, boieri mari! Colinde din județul Maramureș*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1996.
- *** *Calendarul Maramureșului*, Asociația Folcloriștilor și Etnografilor și Măiastra - Asociația Tinerilor Artiști, Centrul de Îndrumare a Creației Populare Maramureș, Baia Mare, 1980.
- *** *Ceas pe ceas se alungă. Folclor poetic*. Casa creației Populare, Baia Mare, 1970.
- Doniga, Vasile T.**, *Folclor din Maramureș*, în seria *Folclor din Transilvania*, vol. VI, Editura Minerva, București, 1980.
- Godja, Ilie**, *Între ai mei*, Baia Mare, 1973.
- Lenghel Izanu, Petre**, *Daina mândră pân Bârsana*, Centrul de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă din județul Maramureș, Asociația Folcloriștilor și Etnografilor din Maramureș, Baia Mare, 1979.
- Lenghel Izanu, Petre**, *Poezii și povești populare din Maramureș*, în seria *Folclor din Transilvania*, vol. VII, Editura Minerva, București, 1985.
- *** *Memoria ethnologica*, revistă editată de Centrul Județean de Conservare a Culturii Tradiționale Maramureș, Baia Mare, colecția 2001-2006.
- Olos, Ana**, *Folclor din Maramureș*, Centrul Județean de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Maramureș, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2004 (ediție bilingvă).
- Papahagi, Tache**, *Graiul și folklorul Maramureșului*, ediția a II-a, în *Grai, folklor, etnografie*, Editura Minerva, București, 1981.
- *** *Poezii populare din reviste (din secolul al XIX-lea)*, în *Folcloristica Maramureșului*, Dumitru Pop, Editura Minerva, București, 1970.
- Pop, Dumitru**, *Folclor din zona Codrului*, Centrul de Îndrumare a Creației populare și a Mișcării Artistice de Masă, Baia Mare, 1978.
- Pop, Gheorghe Gh**, *Folclor muzical din Maramureș*, Centrul de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, Baia Mare, 1980.
- Ștețco, Valerica**, *Poezii populare din Țara Maramureșului*, în seria *Folclor din Transilvania*, vol. IX, Editura Minerva, București, 1990.
- Țiplea, Alexandru**, *Poezii populare din Maramureș*, în *Analele Academiei Române*, seria II – Tomul XXVIII, 1905-1906, București.

autor Dorin Stef
stefdorin@yahoo.com